

Norsk tidsskrift
for logopedi

Desember 2018
Årgang 64

Logo

PEDEN 418

ARTIKLER OG ANDRE BIDRAG

Norsk tidsskrift for logopedi ønsker å presentere artikler og debattinnlegg som er relatert til det logopediske fagfeltet. Tidsskriftet fungerer som meldingsblad for alle medlemmer av Norsk Logopedlag, og for å kunne presentere bredden i feltet er vi avhengig av bidrag fra medlemmene. Vi er åpne for ulike faglige standpunkt. Meningsytningene som kommer frem i de ulike innleggene står dermed for forfatterens egen regning – og deles ikke automatisk av redaksjonen. Videre er bidragsyttere ansvarlig for innholdet i deres bidrag. Redaksjonen forbeholder seg retten til å bestemme utgivelsesdato for innlevert manuskript. Hvert nummer vil bli publisert på Norsk logopedlags internett-side.

Redaksjonen er svært glad for at du vil skrive i Norsk tidsskrift for logopedi. Hvis du følger noen praktiske og tekniske råd, sparer du redaksjonen for mye arbeid.

PRAKTISKE OG TEKNISKE RÅD

- 1) Artikkelen skrives i Word eller Open Office.
- 2) Artikkelen innledes med hovedoverskrift. I tillegg til hovedoverskriften kan det brukes overskrifter på to nivå. Artikkelens overskrifter skal ikke være nummererte.
- 3) Artikkelen skal ha en appetittvekker på ca. 50-70 ord.
- 4) All litteratur som er brukt i artikkelen skal oppføres som kilde. Kildeliste settes i alfabetisk orden avslutningsvis i artikkelen
- 5) Lengden på artikkelen bør ikke overstige ca. 4200 ord.
- 6) Ikke bruk bindestrek ved orddeling på slutten av en linje. Linjelengden i tidsskriftet er ikke det samme som i ditt dokument.
- 7) Avsnitt markeres med dobbelt linjeskift uten innrykk. Bruk linjeskift kun ved markering av avsnitt.
- 8) Artikkelen skal ha en presentasjon av forfatter, med bilde, faglig bakgrunn, nåværende arbeidssted og e-postadresse. Den skal være på ca. 20-50 ord.
- 9) Bilder og logoer lagres i JPG, TIFF eller EPS i så stor oppløsning som mulig.
- 10) Alt sendes til redaktør på e-post jannicke.karlsen@isp.uio.no. Ett eksemplar av bladet sendes forfatteren(e) etter publisering. Adressen bladet/bladene skal sendes til må derfor oppgis.

FORSKNINGSARTIKLER

Norsk tidsskrift for logopedi er anerkjent som et vitenskapelig tidsskrift. Dette innebærer at redaksjonen har et system for fagfellevurdering av forskningsartikler. Vi publiserer forskningsartikler av relevans for det logopediske fagfeltet. Artiklene kan være empiriske artikler, litteraturstudier, teoretiske artikler, metodeartikler eller kassustudier. En fagfelleordning krever tid og innsats, og det forutsettes derfor at manuskriptet ikke er innsendt til, og vurderes av, andre tidsskrifter samtidig. Artikler som publiseres i Norsk tidsskrift for logopedi vil bli gjort tilgjengelig på Norsk logopedlags hjemmesider og på Utdanningsnytt.no. Se Norsk logopedlags internett-side for forfatterveiledning for forskningsartikler <http://norsklogopedlag.no/>

MATERIELLFRIST OG UTGIVELSER

- 1. februar, utgis 1. mars
- 1. mai, utgis 1. juni
- 1. september, utgis 1. oktober
- 1. november, utgis 1. desember

ANNONSEPRISER PR. 01.01.2018

1/1 (175 mm b x 221 mm h) side - kr. 3.900,-
1/2 (175 mm b x 109 mm h) side - kr. 2.400,-
1/4 (175 mm b x 53 mm h - 86 mm b x 109 mm h) side - kr. 1.700,-
10 % rabatt for fire annonser på rad som bestilles samtidig.
Annonser fra regionslag i NLL er gratis.

Grafisk formgiver kan være behjelpelig med utforming av annonsens utseende (faktureres separat).
Annonsekontakt: ingvildroste@hotmail.com

STYRET I NLL

Leder Gro Nordbø
nll.norsklogopedlag@gmail.com
Tlf.: 412 15 308

Nestleder Eli Tendeland
nll.nestleder@gmail.com

Kasserer Inge Andersen
kassererNLL@gmail.com
Tlf.: 977 23 076

Sekretær Marianna Juujärvi
nll.sekretar@gmail.com

Styremedlem Signhild Skogdal
signhild.skogdal@gmail.com
Therese Sandaker Bugaarden
heddatherese@hotmail.com

Nettansvarlig Irene van Slooten
logopedweb@gmail.com

Varamedlem Karen Greve
karenigreve@gmail.com

YRKESETISK RÅD

Leder Torild Toft
nll.yrkesetisk@gmail.com
Medl. Helge Andersen
Medl. Ingrid Steineger Dahl
Varamedl. Erik Reichmann

FAGUTVALGET

Leder Monica Knoph
monica.knoph@iln.uio.no
Medl. Anne-Lise Rygvold
Medl. Stian Barbo Varland
Varamedl. Linn Stokke
Guttormsen

NORSK TIDSSKRIFT FOR LOGOPEDI

Redaktør Jannicke Karlsen
jannicke.karlsen@isp.uio.no
Redaksjonsmedlem
Ingvild Røste
Redaksjonsmedlem
Julie Wilsgård Olsen
Redaksjonsmedlem
Jannicke Vøyne

SALGSREPRESENTANT

Monica Nakling
mnakling@online.no
Tlf.: 55 27 05 10 / 474 48 601

ARKIVET

Styret er ansvarlig for arkivet.
nll.norsklogopedlag@gmail.com

UTVALG FOR PRIVAT PRAKSIS

Leder Malin Ude von Schantz
Medlem Gøril Hallangen
Medlem Sine Brubak
Varamedlem Vanessa
Seidler-Krone

VALGKOMITÉ

Leder Katrine Kvisgaard
Medlem Gunder Eliassen
Medlem Brit Hauglund
Varamedlem Berit Småbakk

LEDERE I REGIONSLAG

Bu-Te-Ve Siri Sandland
siri.buteve@gmail.com
Tlf.: 402 10 505

Akershus Brit Hauglund
brit.hauglund@online.no
Tlf.: 408 82 802

Oslo Ingvild E. Winsnes
logopedlaget@gmail.com

Møre og Romsdal
Bjarte Høydal
logopedlaget@gmail.com
Tlf.: 950 62 464

Agder
Liv Therese Norberg Haga
agderlogopedlag@gmail.com

Hedmark og Oppland
Hege Myhre Johnsrud
hege.myhre.johnsrud@lillehammer.kommune.no

Nordland Heidi Hansen
nordland.logopedlag@gmail.com

Troms og Finnmark
Berit Småbakk
beritsma@online.no
Tlf.: 911 82 401

Østfold
Veronika Trenum Berg
ostfold.logopedlag@gmail.com

Rogaland Sissel Galåen
sigala@online.no
Tlf.: 911 89 984

Trøndelag Hege Beate Bakken
hegebb@gmail.com
Tlf.: 924 44 085

Hordaland og Sogn og Fjordane
Kjersti J. Solheim
kjersti.solheim@fjell.kommune.no

Norsk tidsskrift for logopedi. Fagblad for medlemmer av Norsk Logopedlag. Tidsskriftet har fire utgivelser pr. år, og sendes til alle medlemmer av Norsk Logopedlag. Bladet er godkjent som vitenskapelig tidsskrift.

Redaktør: Jannicke Karlsen – Tlf. 22 85 81 32 / 944 37 191 – jannicke.karlsen@isp.uio.no
Redaksjonsmedlem: Jannicke Vøyne – Tlf. 995 77 269 – j-voyne@online.no
Redaksjonsmedlem: Ingvild Røste – Tlf. 480 57 974 – ingvildroste@hotmail.com
Redaksjonsmedlem: Julie Wilsgård Olsen – Tlf. 988 12 682 – julie.olsen@ude.oslo.kommune.no

Norsk Logopedlags web-side: www.norsklogopedlag.no
Nettansvarlig: Irene van Slooten – logopedweb@gmail.com

Grafisk formgiver/Trykk: Lura Trykkeri AS
Forside: Harry Welten **Forsidefoto:** Ketil Born/Samfoto
ISSN: 0332-7256

Kjære leser,

høsten går fort og nå er plutselig førjulstiden over oss. Siden siste nummer av tidsskriftet har det vært flere makinger for å øke bevisstheten om logopediske temaer. I tillegg til Den internasjonale stammedagen den 22. oktober (hvor NIFS var blant de som markerte dagen, blant annet med en flott reportasje om barn og stamming på NRK Supernytt) og Nordisk afasidag den 10. oktober var det DLD awarenessday den 19. oktober. DLD = developmental language disorders, eller utviklingsmessige språkvansker, som Hilde Neumann beskrev som en bredere forståelse av språkvanskebegrepet i forrige nummer av NTL. I den forbindelse har jeg lyst til å anbefale nettsiden til RADLD (raising awareness of developmental language disorders), som har mye relevant informasjon om språkvansker, inkludert ny forskning, personlige historier, for eksempel fra personer som selv har språkvansker og fra foresatte til barn med språkvansker, i tillegg til ulike videoer og mye annet. Materialet kan for eksempel benyttes til å øke forståelsen for hva språkvansker er og innebærer i møte med barn og foresatte, men også i møte med PPT, skole og barnehage. Nettside: <https://radld.org/>

I referatet fra det siste CPLOL-møtet informerer Anne-Lise og Signhild om temaet for **Logopediens dag den 6. mars 2019: Autistic spectrum disorders**. Da er det bare å begynne å planlegge hvordan vi kan bidra til å øke bevisstheten, og spre informasjon om språk- og kommunikasjonsvanskene som autismespekterforstyrrelser kan medføre.

Den 19. oktober arrangerte Institutt for spesialpedagogikk (UiO) et fagseminar i anledning avslutningen til logoped og professor Bente E. Hagtvat. Jeg var så heldig å delta på seminaret, som var utrolig spennende, og som fikk vist bredden av hva Bente har jobbet med de senere årene. Bente har vært viktig for spesialpedagogikken i Norge og sittet i flere utvalg, blant annet satt hun i ekspertutvalget som vurderte språkkartleggingsverktøyene for norske barnehagebarn i 2011. Forskningen hennes har hovedsakelig vært rettet mot tidlig språkutvikling og språkstimulering, og betydningen av dialogen som verktøy for læring, samt oppdagende og lekende skriving som en inngang til skriftspråket. Bente har med andre ord bidratt mye til fagfeltet, men hun har også vært viktig for meg personlig (og antageligvis for mange andre). Spesielt vil jeg trekke fram hennes evne til å se og løfte fram andre, hennes grundighet, klokskap og åpenhet for ulike perspektiver, samt ønsket om å drive praksisnær forskning, som inspirerende. Hennes bakgrunn og forskning kan dere lese mer om

Jannicke Karlsen

Julie W. Olsen

Jannicke Vøyne

Ingvild Røste

i innlegget hennes fra fagseminaret. Vi har også en veldig interessant artikkel om kartlegging som er skrevet av Marianne Klem og Bente Hagtvat i dette nummeret av tidsskriftet. Artikkelen er fagfellevurdert og gir et nyansert syn på en kartleggingsdebatt som ofte preges av enten/eller-holdninger og argumenter for eller mot.

Innen de fleste av logopediens områder mangler vi gode kartleggingsverktøy. I dette nummeret har vi en fagartikkel om et normeringsarbeid for screening-testen HAST, som skal avdekke språklige afatiske vansker. Artikkelen er utarbeidet gjennom et faglig samarbeid i Afasiforum. Forskning innenfor logopediske temaer er økende, og i dette nummeret har vi et referat fra en disputas og presentasjon av to Phd-prosjekter. Line Haaland-Johansen har skrevet et reisebrev fra en konferanse som kanskje var tettere på hennes logopediske arbeidsdag enn hun først hadde tenkt. I tillegg til referatet fra CPLOL kan vi by på referat fra IARC18 og kursdager hos Nordland logopedlag, samt innlegg fra NIFS, etisk råd og styret.

Vi er glad for å kunne tilby dere så mye god lesing i adventstiden. Redaksjonen ønsker alle dere lesere en riktig gledelig jul.

Jannicke Karlsen

Gro Nordbø

Leder

NORSK
LOGOPEDLAG

nll.norsklogopedlag@gmail.com

Nå skriver vi november og styret er godt i gang med arbeidet. Styrets hovedsaker denne perioden er: Autorisasjon, yrkesetikk og utdanning.

Vi har månedlige styremøter, i hovedsak, via Skype. I forbindelse med Høstkonferansen, som ble avholdt i Oslo 3. november, møttes vi og hadde styremøter før konferansen.

Høstkonferansen hadde svært godt oppmøte; alle utvalg og råd var representert. Arkivarene var dessverre forhindret fra å møte, men hadde laget et grundig notat som ble lagt fram.

Arkivet er pr. i dag i midlertidige lokaler. Det er viktig å finne et mer permanent sted, helst med gode arbeidsforhold for både arkivarene og andre som har tilgang til dette materialet. Meld gjerne fra til arkivarene eller styret hvis du har kjennskap til et egnet lokale i Oslo-området.

Fagutvalget melder at de er godt i gang med forberedelsene til Vinterkonferanse-19 som går av stabelen i Oslo 14.-16. mars. Det blir spennende forelesere og et bredt faglig tilbud som dekker både matematikk og språkvansker, stemmevansker, dysartri, DLD (developmental language disorders) og taleflytvansker.

Utvalg for privat praksis får mange henvendelser som de besvarer fortløpende. De er også godt i gang med planlegging av den årlige konferansen for privatpraktiserende logopeder.

Tidsskriftet jobber aktivt for å innhente gode artikler fra hele fagfeltet. De oppfordrer også medlemmer som i sitt arbeid benytter metoder og tiltak som de lykkes med, til å skrive og fortelle om dette. Send en liten artikkel til redaksjonen og bidra på den måten å dele

erfaringer fra praksisfeltet. Vi har mye å lære av hverandre gjennom praksisfortellinger.

Salgsrepresentanten har jevnt salg av småskrifter og annet materiell. Salgslisten ligger under fanen *ressurser* på NLL sin hjemmeside; www.norsklogopedlag.no

Styret stilte 3 spørsmål som ble drøftet ved gruppearbeid under Høstkonferansen.

- På hvilken måte kan mangel på autorisasjon innvirke på logopedens yrkesetiske praksis?
- Kan NLLs yrkesetiske retningslinjer ivareta de nye kravene til personvern (GDPR)?
- Drøft ønsket innhold i fremtidig videreutdannings-tilbud og spesialisering for logopeder.

Det var stort engasjement og bred enighet om at dette var områder som det er viktig å finne gode løsninger på. Kort oppsummert vil styret i samarbeid med yrkesetisk råd og utvalg for privat praksis arbeide for at våre yrkesetiske retningslinjer er i tråd med de nye GDPR-reglene og retningslinjene i CPLOL.

Yrkesetikk er et viktig område som vi tar på alvor. Ved autorisasjon vil dette bli satt i et videre perspektiv og følges opp av myndighetene på en annen måte enn dagens praksis. Yrkesetikk vil også bli tema på Mellomårskonferansen for tillitsvalgte i utvalg, råd og regionlagslederne den 16.-17. mars 2019. Etter- og videreutdanning er viktig og ønsket. Gruppene fikk for liten tid til å gå grundig inn på spørsmålene, men styret vil, sammen med fagutvalget og utdanningsgruppen jobbe videre sammen med universitetene om fremtidige utdanningstilbud.

Søkelys på autorisasjon er viktigere enn noensinne. Søknaden som ble sendt i november 2016 er fortsatt ikke ferdigbehandlet i helsedirektoratet. Svaret vi fikk etter forespørsel i slutten av okt-18, viser at det ikke har skjedd noe i saken siden forrige etterspørsel i juni. Saken vil nå bli løftet opp på politisk nivå og det vil bli stilt spørsmål til helseminister Bent Høie via Stortingets spørretime. Vi håper også på mediedekning om saken. Så her er det bare å følge med via tidsskriftet og sosiale media.

Utdanningsinstitusjonene er også viktige brikker. Det jobbes aktivt for et 5-årig masterstudium i logopedi. Det vurderes også å legge til rette for et etter- og videreutdanningstilbud i regi av de universitetene som gir logopedisk studietilbud. Det er av stor betydning for utøvelsen av logopedyrket at logopeden holder seg faglig oppdatert både innen forskning og praksis. Vi tror og håper at et etterutdannings- /videreutdannings-tilbud også kan styrke søknaden om autorisasjon og bidra til avklaring innen rimelig tid.

NLL har mange samarbeidspartnere både nasjonalt og internasjonalt. Irene van Slooten og Gro Nordbø representerte NLL på den årlige SITS- kongressen i Stockholm, Eli Tendeland representerte NLL på NIFS' høstweekend i Bergen, Signhild Skogdal og Anne-Lise Rygvold deltok på CPLOL-konferanse i Riga, Marianna Juujärvi hadde innlegg på innspillsmøte i HOD, Therese Sandaker Bugaarden representerer NLL på Afasidagene og i slutten av november skal Anne-Lise Rygvold og Gro Nordbø representere NLL på et møte om videreutdanning i regi av Universitetet i Bergen.

Handlingsplanen er styrets arbeidsdokument og mye av arbeidet handler om drift og praktisk oppfølging. Dette gjelder både små og store saker som har betydning for det enkelte medlem, tillitsvalgte og organisasjonen som helhet.

Til dere som savner oppdatert INFO 18-20, kan vi opplyse at det har bakgrunn i at den har vært vanskelig tilgjengelig i Word-format. To av styrets medlemmer har gjort et stort stykke arbeid for å få den tilgjengelig for endringsarbeid. Innen kort tid vil den igjen være oppdatert med de endringene som ble vedtatt på LM18. Den legges ut på www.norsklogopedlag.no

Styret har sitt siste møte i høst 5. desember. Vi oppfordrer regionslagene å sende oss henvendelser hvis dere har spørsmål eller det er saker dere ønsker at vi skal jobbe med i styret.

I løpet av desember vil regnskapsbyrået sende ut giro og varsel om innbetaling av medlemskontingent for 2019. Den sendes som vedlegg i mail. Det har vist seg at den har havnet i «søppelpost» hos noen av medlemmene, så jeg oppfordrer alle til å sjekke søppelposten i januar hvis du oppdager at du ikke har fått krav om innbetaling.

Jeg vil også benytte anledningen å takke alle dere som har husket å sende inn adresseendringer og endringer vedr. medlemskap o.l. Det sparer organisasjonen for tid og ikke minst penger. Det er en stor utgift for NLL å sende ut tidsskriftet til hvert enkelt medlem og når tidsskriftet kommer i retur påløper ekstra utgifter. Derfor minner jeg dere som i løpet av høsten har flyttet, blitt hovedmedlem eller pensjonist, om å sende oppdatert informasjon til kasserer Inge Andersen på kasserernll@gmail.com

Styret vil gjerne takke alle tillitsvalgte og medlemmer for innsatsen og det gode samarbeidet gjennom hele 2018. Nå er vi på vei inn i førjulstiden, vi ønsker alle en fredelig adventstid og en gledelig jul!

Gro Nordbø, leder NLL

UTPRØVING OG NORMER FOR HAUKELAND AFASI-SCREENINGTEST (HAST)

Haukeland afasi-screeningstest (HAST) er en mye brukt screeningstest for å avdekke språklige afatiske vansker, og spesielt den delen som omfatter screening av lette til moderate afatiske vansker blir mye brukt i klinisk praksis. Vi vil i denne artikkelen beskrive arbeidet med å utarbeide veiledende normer (her forstått som hvordan personer som ikke har afasi skårer på testen) som kan være et hjelpemiddel for den enkelte, utøvende logoped, for å kunne bedre vurdere den afasirammedes resultater i forhold til normalspråkliges svar. Med slike veiledende normer, vil screeningstesten bli lettere å bruke for alle logopeder, men kanskje spesielt vil den kunne være en god veiledning for logopeder uten særlig klinisk erfaring. Siden HAST allerede er en utgitt test, har vi valgt ikke å endre på noen av testleddene.

For å vurdere en person med afasi sine resultater på en test, er det viktig å vite noe om normalvariasjonen.

Elsie Dalåmo,
Trondheim voksen-
opplæringssenter avd. logopedi
(tidligere Logopedisk senter),

Mari Myklebust,
Logopedtjenesten,
Helse Bergen,

Monica Norvik,
Statped sørøst, MultiLing, UiO og
NTNU,

Bodil Bergljot Johanson,
Logopedtjenesten, Helse Bergen,

Lajla Kristiansen,
Trondheim voksen-
opplæringssenter
avd. logopedi
(tidligere Logopedisk senter),

Gerd Slaatsveen,
Trondheim voksen-
opplæringssenter
avd. logopedi
(tidligere Logopedisk senter)

Randi Kaasa,
Logopedtjenesten, Helse Bergen,

Artikkelen springer ut av et faglig samarbeid i Afasiforum, et faglig nettverk av ulike institusjoner i tiltakskjeden for personer med afasi.

Haukeland afasi-screeningstest (HAST) er et av kartleggingsverktøyene som brukes mest av logo-

peder i Norge, men fram til nå har det manglet normer for testen. I denne artikkelen skal vi beskrive

utprøving på normalspråklige norsktalende personer for å skaffe tall på hvordan personer uten språkvansker skårer på HAST. Vi har i tillegg oppdatert skåringsarkene for å forenkle administreringen av testen.

BAKGRUNN

Logopedtjenesten ved Helse Bergen har gjennom mange år samlet og systematisert materiell som de har benyttet til screening av afasi på ulike nivåer. I 2009 fikk de prosjektmidler gjennom ExtraStiftelsen Helse og Rehabilitering slik at de kunne bearbeide det samlede screeningmaterialet og gi det ut i en perm, kalt HAST – Haukeland afasi-screeningstest. HAST ble publisert i 2010 og forfattere er Tone Sandmo, Synneve Stoller og Ingjerd Haukeland (Sandmo, Stoller & Haukeland, 2010).

Kartlegging med HAST gir informasjon om en persons afatiske vansker og et grunnlag for videre kartlegging og tiltak, og er tenkt brukt i akuttfasen. En prosessorientert tenkning ligger til grunn for utarbeidelsen av testen. Se for øvrig beskrivelse av testen i Norsk tidsskrift for logopedi 1/2011 (Sandmo, Stoller & Haukeland, 2011).

HAST-permen består av fem hoveddeler:

1. Registrering av relevant observasjon og informasjon
2. Screening ved betydelige afatiske vansker
3. Screening ved moderate til lette afatiske vansker
4. Differensialdiagnose afasi – taleapraksi – dysartri
5. Materiell til støtte i kommunikasjonen

Skjemaet *Registrering av relevant observasjon og informasjon* beskriver gradering av funksjonell tale, øvrige observasjoner ved talen, kommunikasjonsferdigheter og annen informasjon (syns-/hørselsvansker, lammelser og annet). Deltestene i *Screening ved betydelige vansker* har deloppgaver innen de fire språkmodalitetene og er laget etter samme mønster som *Akermodellen* (Vogt, udatert), og gir oversikt over en persons språklige utfall og bevarte ferdigheter innenfor de ulike språkmodalitetene. Deltestene i delen *Screening ved moderate til lette afatiske vansker* er hovedsakelig laget ut fra erfaringene til logopedtjenesten ved Helse Bergen. En del ideer og hjelp til systematisering av oppgavene er hentet fra en ikke-publisert australsk test («Mt. Wilja High Level Language Assessment») og en ikke-publisert svensk test («Bedømmning av subtila språkstørningar») (Sandmo, Stoller &

Haukeland, 2010). Permen inneholder også en hjelp til differensialdiagnostikk mellom afasi, dysartri og taleapraksi.

Vi har valgt å prøve ut delen *Moderate til lette vansker* på normalspråklige fordi den blir mest brukt i klinisk praksis. Denne delen består av 19 deltester som er fordelt over fire hovedoverskrifter, nemlig Benevnning og formulering, Forståelse, Høytlesing og leseforståelse og Skrivning og regning. Vi har valgt å normere 15 av 19 deltester, deltestene som undersøker beskrivelse av situasjonsbilde, høytlesing, leseforståelse og regning ble ikke prøvd ut.

Vi vil understreke at vi bruker disse deltestene også, og hvis noen ønsker å vite mer om hvordan en kan skåre bildebeskrivelser, så har Lind og kolleger skrevet om dette i Norsk tidsskrift for logopedi i 2016 og i 2017 (Lind, Haaland-Johansen, Knoph & Røste, 2016; Lind, Røste, Haaland-Johansen, Knoph & Jensen, 2017).

HAST er en screening, og hver deltest har få testledd (de fleste deltestene har under ti testledd). Meningen er å gjennomføre alle deltestene for å skape seg et overblikk og for å et inntrykk av språkvanskene. Det vil være nødvendig å supplere HAST med annet kartleggingsmateriell.

METODE

For å vurdere en person med afasi sine resultater på en test, er det viktig å vite noe om normalvariasjonen. HAST ble prøvd ut på 60 voksne personer, uten afasi eller andre språkvansker, med norsk som morsmål. Testpersonene skulle ikke ha dysleksi eller nevrologiske sykdommer og dersom de hadde vansker med syn og hørsel skulle disse være korrigerte. Vi ønsket å prøve ut HAST på personer med ulikt utdanningsnivå og at disse personene skulle ha ulik alder for å se om personer fra ulike aldergrupper skåret ulikt på testen. Vi ønsket videre å undersøke om ulik dialektbakgrunn ga utslag for resultatene.

Alle deltakerne gjennomførte alle deltestene. Mulige syns- og hørselsvansker ble notert. Antall år med skolegang ble registrert for den enkelte deltaker og testen ble prøvd ut på personer uten videregående skole, med kun videregående skole og med utdanning etter videregående

skole. Vi fordelte deltakerne i tre aldersgrupper og prøvde ut HAST på 20 deltagere i alderen 20–39 år, 20 deltagere i alderen 40–59 år og 20 deltakere i alderen over 60 år. Deltakerne kom fra ulike dialektområder i landet. Dialektområdene som var representert var; Øst-Norge, Vest-Norge, Midt-Norge og Nord-Norge.

Tabell 1 gir oversikt over de forskjellige deltestene i HAST, og hvor mange testledd hver deltest inneholder.

Tabell 1. Deltestene i HAST

Deltest	Antall testledd
HAST 1 – Benevnning, lavfrekvente ord	25
HAST 2 – Benevnning, beskrivelse	10
HAST 3 – Ordmobilisering, dyr	-
HAST 3 – Ordmobilisering, yrker	-
HAST 3 – Ordmobilisering, navn på S	-
HAST 4 – Beskrivelse av situasjonsbilde*	-
HAST 5 – Definisjoner	7
HAST 6 – Formulering av resonnementer	4
HAST 7 – Reversering spørsmål & svar	5
HAST 8 – Forståelse av flerleddede instruksjoner	4
HAST 9 – Forståelse av komplekse setninger	15
HAST 10 – Forståelse av metaforer	6
HAST 11 – Oppfattelse av ordtak	3
HAST 12 – Oppfattelse av muntlig presentert fortelling*	-
HAST 13 – Høytlesing av tekst	-
HAST 14 – Setningskonstruksjon	4
HAST 15 – Gjøre setninger bedre	4
HAST 16 – Forståelse av setninger med to betydninger	3
HAST 17 – Skrivning av eget navn og adresse*	
HAST 18 – Skrivning diktat, ord	7
HAST 18 – Skrivning diktat, setninger	2
HAST 19 – Formulering av setning med oppgitt ord	3

Prosedyrer og skåringskriterier

Før vi gikk i gang med utprøvingen, kom vi fram til like instruksjoner for de ulike deltestene, sånn at alle deltakerne fikk samme instruksjon. Syv ulike logopeder testet og skåret deltester for sine egne deltakere. I tillegg gjennomførte vi en dobbeltvurdering av seks av testprotokollene for å evaluere hvorvidt skåringen var reliabel, det vil si at skåringsresultatene var uavhengig av hvilken logoped som skåret testen. Dette ble gjort ved at deltakeren ble testet av én logoped med en annen logoped til stede. Begge logopedene fylte ut skåringsarket hver for seg, og sammenlignet resultatene etterpå for å se om det var samsvar mellom skåringene. Dersom det var uenighet, ble disse diskutert og man ble enige om en skåre.

Skåringskriteriene ble utarbeidet gjennom diskusjoner mellom artikkelforfatterne, både før, underveis og etter utprøvingen. Kriteriene ble prøvd ut og så revidert etter en gjennomgang av svarene fra normgruppa. Det er viktig å understreke at kriteriene ikke er ment å være en fasit for hvordan man skal gi instruksjoner til personen med afasi. Målet med dette arbeidet var å utvikle normer for hvordan personer uten språkvansker presterer på testen, for å kunne sammenlikne personer med afasi sine prestasjoner på testen. I motsetning til *Norsk Grunntest for Afasi* (NGA) (Reinvang, 1981), hvor personer med afasi ble valgt ut som referansegruppe, ble det for HAST valgt å bruke personer uten afasi som referansegruppe. Så der NGA presenterer standardiserte instruksjoner og krav til hva som kan regnes som godkjente svar, blir det for HAST gitt rom for større variasjon i svarene, og for mange av deltestene oppgis det derfor alternativer på hva som kan regnes som akseptable svar. Dette gjelder for eksempel oppgavene hvor ulike tolkninger kan være riktige, som i deltestene *HAST 5 – Definisjoner* («Kan du forklare meg hva premiere betyr?»), *HAST 6 – Formulering av resonnementer* (for eksempel «Man må ha røykvarsler?»), *HAST 10 – Forståelse av metaforer*, *HAST 11 – Oppfattelse av ordtak*, *HAST 15 – Gjøre setninger bedre* («Ola fant en tom lommebok uten penger.») og *HAST 16 – Forståelse av setninger med to betydninger*.

RESULTATER

Normene fra normalgruppen vil finnes i et vedlegg til testen som kan bestilles fra Afasiforbundet i Norge (www.afasi.no).

Tabell 2. Minimums-, maksimums- og gjennomsnittsskårer på deltestene i HAST (normalspråklig kontrollgruppe). Tallene i parentes viser til prosent korrekte svar.

Deltest	Minimumsskåre	Maksimumsskåre	Gjennomsnitt
HAST 1 – Benevning, LF	21 (84 %)	25 (100 %)	96 %
HAST 2 – Benevning, beskrivelse	9 (90 %)	10 (100 %)	99 %
HAST 3 – Ordmobilisering, dyr	15	38	25,8
HAST 3 – Ordmobilisering, yrker	13	32	20
HAST 3 – Ordmobilisering, navn på S	7	25	13,7
HAST 5 – Definisjoner	3 (43 %)	7 (100 %)	89 %
HAST 6 – Formulering av resonnmenter	3 (75 %)	4 (100 %)	96 %
HAST 7 – Reversering spørsmål & svar	3 (60 %)	5 (100 %)	97 %
HAST 8 – Forståelse av flerleddede instruksjoner	3 (75 %)	4 (100 %)	98 %
HAST 9 – Forståelse av komplekse setninger	13 (87 %)	15 (100 %)	98 %
HAST 10 – Forståelse av metaforer	2 (33 %)	6 (100 %)	90 %
HAST 11 – Oppfattelse av ordtak	0 (0 %)	3 (100 %)	74 %
HAST 14 – Setningskonstruksjon	2 (50 %)	4 (100 %)	96 %
HAST 15 – Gjøre setninger bedre	2 (50 %)	4 (100 %)	97 %
HAST 16 – Forståelse av setninger med to betydninger	0 (0 %)	3 (100 %)	75 %
HAST 18 – Skrivning diktat, ord	6 (86 %)	7 (100 %)	98 %
HAST 18 – Skrivning diktat, setninger	1 (50 %)	2 (100 %)	94 %
HAST 19 – Formulering av setning med oppgitt ord	2 (67 %)	3 (100 %)	99 %

Tabell 3. Oversikt over resultatene fra deltest 11 – Oppfattelse av ordtak

HAST 11 – Oppfattelse av ordtak	Minimumsskåre	Maksimumsskåre	Gjennomsnitt
Unge (20-39 år)	0 (0 %)	3 (100 %)	65 %
Mellom (40-59 år)	1 (33 %)	3 (100 %)	75 %
Eldre (60- år)	0 (0 %)	3 (100 %)	77 %

Tabell 4. Oversikt over resultatene fra deltest 14 – Forståelse av setninger med to betydninger

** Kun én person har 0 riktige på denne deltesten*

HAST 14 – Forståelse av setninger med to betydninger	Minimumsskåre	Maksimumsskåre	Gjennomsnitt
Unge (20-39 år)	1 (33 %)	3 (100 %)	83 %
Mellom (40-59 år)	1 (33 %)	3 (100 %)	87 %
Eldre (60- år)	0* (0 %)	3 (100 %)	61 %

Dette vedlegget viser hvordan normgruppen skåret på de ulike deltestene, og hvilke svar som regnes som innenfor normalområdet på de ulike deltestene. Resultatene fra utprøvingen blir også presentert her.

Generelt kan det sies at normeringsgruppen, som forventet, skåret svært høyt og det er nokså liten individuell variasjon. I tabell 2 finnes en oversikt over minimums-, maksimums- og gjennomsnittsskåre på de forskjellige deltestene for den normalspråklige kontrollgruppen.

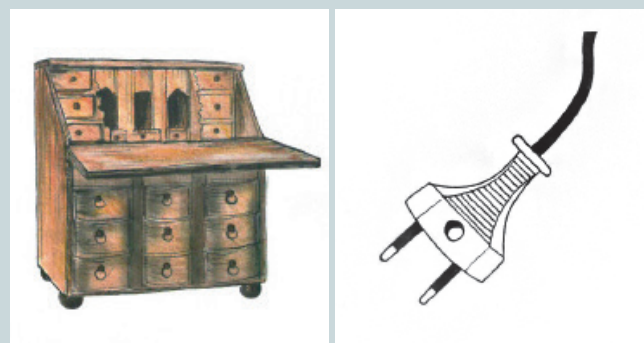
De laveste gjennomsnittsskårene for normalgruppen finner vi på deltestene HAST 11 – *Oppfattelse av ordtak* og HAST 16 – *Forståelse av setninger med to betydninger*, med henholdsvis 74 % og 75 % korrekte responser i gjennomsnitt mens gjennomsnittet ellers ligger på 89–100 % korrekte responser. De aller fleste skårer som gjennomsnittet, og alder, utdannelsesnivå og dialektbakgrunn ser ikke ut til å innvirke på prestasjonene, med unntak av to deltester. I HAST 11 – *Oppfattelse av ordtak*, var det variasjon i svarene fra normalspråklige. Svarene var aldersbetinget og deltagerne i de to eldste aldersgruppene, klarte noe bedre å forklare ordtakene (se tabell 3). Ordtaket som var vanskeligst for normgruppen å forklare var «Høyt henger de og sure er de», hvor så mange som 28 av 60 ikke klarte å forklare ordtaket riktig. Det letteste, som alle, med unntak av tre personer, forklarte godt, var «En fjær kan bli til fem høns». Det er mulig at ordtak brukes i mindre grad i daglig kommunikasjon i dag, enn tidligere. Det er kun tre testledd i denne deltesten, noe som gjør resultatene noe usikre.

Når det gjelder HAST 16 – *Forståelse av setninger med to betydninger* (for eksempel «Han hadde ikke prøvd skiene før i år.»), skårer den eldste gruppen (over 60 år) markant lavere enn de andre gruppene. Skårene fra de ulike gruppene er presentert i tabell 4.

Det er verd å merke seg at antall testledd i også i denne deltesten er svært lavt, bare tre testledd. Vi oppfordrer i tillegg til forsiktighet ved tolking av denne deltesten, i og med at normalspråklige eldre personer skårer såpass lavt på denne deltesten.

For disse deltestene, hvor normalspråklige skårer nokså lavt, bør resultatene fra personer med afasi vurderes kvalitativt og forsiktig. Man bør analysere innholdet i utsagnene for å vurdere hvor innholdsmessig fokusert og selvstendig personen med afasi uttrykker seg.

Videre var det noen deltester som var mer utfordrende enn andre og vi vil trekke dem fram spesielt. Når det gjaldt *HAST 1 – Benevning av bilder med lavfrekvente ord* var det to testledd som skilte seg ut, nemlig støpsel og skatoll. Her var det nokså stor variasjon hos de normalspråklige. Flere av dem benevnte *støpsel* som *stikkontakt*. Bildet av skatollet ble av mange benevnt som *skrivebord* eller *kommode*.

I deltesten *HAST 10 – Forståelse av metaforer* var det nokså stor variasjon i svarene fra normalgruppen. Metaforen de fleste (12 av 60) strevde med var å forklare hva det menes med å «spille annen fiolin». I vedlegget til testen, som kan bestilles fra Afasiforbundet i Norge, er det oppgitt ulike forslag med tradisjonelle forklaringer, men listen er ikke uttømmende.

På disse oppgavene er det et stort spenn i besvarelsene til testpersonene våre. Mange normalspråklige strever noe på disse oppgavene, uten at afasi er inne i bildet. På ordmobiliseringsoppgavene derimot har vi nå gode normer på normalspråkliges prestasjoner.

Avslutning

I det foreliggende prosjektet har vi utarbeidet normer for HAST. Det kan være et nyttig redskap for logopeder i deres daglige arbeid med afasirammede. Resultatene av normeringen viser at normalspråklige i alle tre aldersgrupper, fra ulike dialektområder og med ulik

skolebakgrunn stort sett skårer svært høyt på de ulike deltestene. Resultatet av utprøvingen viser at det er noen få oppgaver der normalspråklige har stor spredning i sine svar. Diskrepansen er spesielt stor på bilde 23 i deltest 1, *Benevning, lauffrekvente ord*: «støpsel». De aller fleste benevner bildet som «stikkontakt», og selv personer som jobber innen byggfag eller el-fag, benevner dette som «stikkontakt». Denne bruken av ordet er nok godt innarbeidet i daglig norsk tale. Vi vil også trekke frem oppgave HAST 16 – *Forståelse av setninger med to betydninger*. Normalspråklige har lav gjennomsnittsskåre på denne deltesten, og logopedier må ta dette i betraktning

ved kartlegging av afasirammede. Dette viser altså at normalspråklige har vansker med noen av oppgavene.

I tillegg til å utarbeide normer, har prosjektgruppen bearbeidet noteringsarkene, og etter vår oppfatning er de nå mer hensiktsmessig i bruk. Prosjektet har vært interessant og lærerikt for oss i gruppen, og vi håper at dette kan være et bidrag til den logopedisk «verktøykassen». Vi vil takke alle som har deltatt i prosjektet og som har gjort det mulig for oss å utarbeide normer til Haukeland afasi-screeningstest – HAST.

Referanser

Lind, M., Røste, I., Haaland-Johansen, L., Knoph, M.I.K. og Jensen, B.U. (2017). Innhold i bildebeskrivelser: normalspråklig variasjon hos voksne. *Norsk tidsskrift for logopedi*, 63(3), 14-26.

Lind, M., Haaland-Johansen, L., Knoph, M.I.K. og Røste, I. (2016). «Kan du fortelle meg hva som skjer på dette bildet?» Om observasjon, transkripsjon og analyse av sammenhengende tale. *Norsk tidsskrift for logopedi*, 62(2), 30-39.

Reinvang, I. & Engvik, H. (1980). *Håndbok. Norsk grunntest for afasi* (NGA). Oslo: Universitetsforlaget.

Sandmo, T., Stoller, S. & Haukeland, I. (2010). *Haukeland afasi-screeningstest* (HAST). Bergen/Oslo: Afasiforbundet i Norge.

Sandmo, T., Stoller, S. og Haukeland, I. (2011). Nytt kartleggingsverktøy for logopedier – HAST – Haukeland AfasiScreeningTest. *Norsk tidsskrift for logopedi*, 57(1), s. 19.

Vogt, H. (udatert). Aker-modellen. Oslo: Aker sykehus.

VitalStim Pluss

ALTIUS GRUPPEN

Dysfagi ?

VitalStim® gjør svelgetreningen mer effektiv

Terapisystemet VitalStim er en supplerende metode til tradisjonelle øvelser ved at det forener elektrisk stimulering av motoriske nerver med fordelene ved svelgeøvelser. Kombinert behandling gjør at du kan

fremskynde gjenvinning av styrke, gjenopprette funksjon og bidra til at hjernen re-mapper svelgingen. Forskning har vist at en kombinasjon av elektrisk stimulering og trening gir bedre resultater enn trening alene.

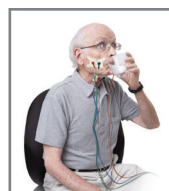
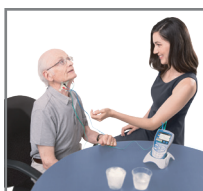
Forskning/studier/litteratur : <http://info.altiusgruppen.com/vitalstim.html>

Bluetooth-teknologi

Innhold i pakken:

Vitalstim Pluss-enhet	Batterier
Beskyttelses-trekk	4 elektroder
Stativ + pekepenn	Referanse EMG elektrode
Håndkontroller	Referanse EMG ledninger
Ledninger	

40 00 70 08

www.altiusgruppen.no

info@altiusgruppen.no

TIDLIG SPRÅKKARTLEGGING, TIL BARNETS BESTE?

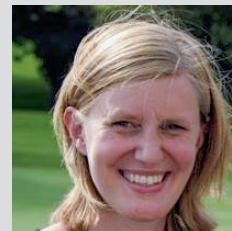
*Den offentlige debatten om språkkartlegging av barnehagebarn er i stor grad preget av ytterpunkter, og argumentene som brukes **for** eller **mot** kartlegging har ofte grunnlag i ideologiske motsetninger. Det er uheldig for både praksisfeltet og den faglige utviklingen i barnespråkfeltet at denne debatten **får** være så polarisert. Tidlig språkkartlegging er et komplekst fenomen og i praktisk virksomhet vil de vurderingene en gjør måtte ta hensyn til hele mangfoldet av pro og contra-argumenter. Vi vil i denne artikkelen drøfte språkkartleggings rolle i praktisk pedagogisk og spesialpedagogisk virksomhet i lys av prinsippet «til barnets beste».*

TIDLIG SPRÅKKARTLEGGING, TIL BARNETS BESTE?

Kartlegging av barnehagebarns språk er et omdiskutert tema. Den norske mediedekningen viser at temaet vekker sterke følelser og engasjerer mange individer og fagmiljøer. Argumentene som brukes **for** eller **mot** språkkartlegging i barnehagealder har ofte grunnlag i ulike faglige og ideologiske ståsteder, og debatten domineres gjerne av polariserte ytterpunkter. Særlig har kommunale pålegg om systematisk språkkartlegging av alle barn i barnehagen aktivert motstand. Språkkartlegging er i praktisk virksomhet et komplekst fenomen. En polarisert diskusjon kan tilsøre det mangfoldet av perspektiver og hensyn som må sammenholdes når

språkkartlegging inngår som et ledd i pedagogiske og spesialpedagogiske innsatser, tilpasset ulike barns nivå og behov. I sentrum møter vi da et barn hvis fremtid det fattes beslutninger om – både gjennom de pedagogiske tiltakene som etterfølgende settes inn, og dem som **ikke** settes inn.

Vi vil i denne teoretiske artikkelen belyse og nyansere noen av de hensyn som må tas ved slike vurderinger og drøfte disse i lys av forskning og prinsippet «til barnets beste» (jf. FN's konvensjoner om barnets rettigheter, 1989). Prinsippet om at et grunnleggende hensyn ved handlinger og avgjørelser som berører barn, skal være til barnets beste ble grunnlovsfestet¹ i 2014 (Sandberg, 2016), og det under-

Marianne Klem

er logoped MNLL med hovedfag og Ph.d. i spesialpedagogikk fra UiO. Hun jobber i dag som seniorrådgiver i språkvansketeamet i Statped sørøst, fagavdeling språk/tale.
E-post: marianne.klem@statped.no

Bente Hagtvet

er logoped MNLL og prof.em. ved Institutt for spesialpedagogikk, UiO. Hennes forskningsfelt er blant annet typisk og avvikende språkutvikling i tale og skrift, samt observasjonsstudier med fokus på samspill i dialoger, barnehage og klasserom.
E-post: b.e.hagtvet@isp.uio.no

strekes i pedagogiske styringsdokumenter at det skal være en rettesnor i alt pedagogisk arbeid (NOU 2012:1 Til barnas beste). Hvordan intensjoner, politikk og kunnskap skal omsettes til pedagogiske tiltak er imidlertid lite klart

¹ §104, Grunnloven: «Ved handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.» i Sandberg, 2016, s.6

formulert. En hovedutfordring er utvilsomt at det som er til ett barns beste, ikke nødvendigvis er til et annet barns beste. Det gjør imidlertid ikke prinsippet ambisjon mindre viktig. En overordnet hensikt med denne artikkelen er på forskningsbaserte måter å synliggjøre og sammenholde det mangfoldet av perspektiver en må ta hensyn til når tidlig kartlegging av barns språk inngår i pedagogisk og spesialpedagogisk praksis, ved å adressere problemstillingen: *Under hvilke betingelser vil tidlig identifisering av forsinket språkutvikling være til barnets beste?*

Hva handler den polariserte kartleggingsdebatten om?

Motstanden mot pålagt systematisk språkkartlegging av alle barn i barnehagealder har i norsk mediedebatt og faglitteratur vært begrunnet i flere forhold av (fag)politisk, ideologisk og faglig karakter; blant annet i politisk overstyring av barnehagelærernes metodefrihet, i pålegg som uten kompensasjon går utover barnehagelærernes tidsbruk der tid flyttes fra pedagogiske aktiviteter til byråkratisk skjema-skriving, i krav om å rapportere tilbake til kommunale myndigheter, og i lagring av enkeltbarns resultater (som potensielt truer personvernet). Motstanden har også – og uavhengig av kommunale pålegg – vært begrunnet i måten en ofte kartlegger på og i de konsekvensene dette kan gi. Det trekkes da ofte frem at en først og fremst leter etter feil ved barnet, vurderer alle barn med samme «tommestokk» uten hensyn til at barn er ulike og skal få være ulike, ikke anerkjenner barnets rett til medvirkning, og ikke tar hensyn til at tidlig identifisering av risiko kan være stigmatiserende. Mer overordnet har det vært fremholdt at erfarne barnehagelærere ikke har behov for et kartleggings-verktøy for å oppdage forsinket språkutvikling og at individuell språkkartlegging av barn ikke er forenlig med kjernen i den norske barnehagetradisjonen som vektlegger barndommens egenverdi, barns frie utfoldelse og et helhetlig syn på barns utvikling (Andersen et al., 2011; Bae, 2015; Essahli Vik, 2017; Pettersvold & Østrem, 2012; Sandvik, Garmann & Thachenko, 2014). Dertil har det vært hevdet at argumentene for språkkartlegging kan være motivert av kommersielle interesser (Pettersvold & Østrem, 2012).

Forsvaret for tidlig individuell og systematisk språkkartlegging har først og fremst vært språkpedagogisk og spesialpedagogisk begrunnet. En har vist til kunnskap som støtter betydningen av tidlig forebyggende innsats, fremhevet kartleggingens rolle i tilpassede tidlige tiltak og vektlagt en etisk forpliktelse til å sikre at *alle* barn får best mulige utviklingsvilkår. Her ses språkkartlegging, som avdekker sterke og svake kompetanseområder som et nødvendig virkemiddel i en praksis med tilpassede pedagogiske tiltak for alle barn, også for barn med behov for intensivt språkstøtte (Bleses og Hagtvatn, 2011; Lyngseth, 2014; Åmot, 2017). Det har også vært fremholdt at systematisk språkkartlegging bidrar til at personalet blir mer oppmerksomt på ulike barns språklige kompetanser og at deres fokus på barnas språk og på verdien av språkarbeid i barnehagen styrkes (Bjervås, 2011; Danmarks Evalueringsinstitut, 2011; Sandvik, Garmann & Thachenko, 2014; Vallberg-Roth, 2012).

Vi mener at en polarisert og ofte ideologisert debatt om tidlig språkkartlegging er uheldig. Den kan skape usikkerhet og handlingsvegring hos barnehagepersonalet, foreldre og andre med ansvar for barnets utvikling. Når vi nedenfor drøfter de betingelser vi mener må være til stede for at tidlig identifisering av forsinket språkutvikling kan bli til barnets beste, vil vi trekke på et flerfaglig kunnskapsgrunnlag, blant annet på *målingsteori* om kvaliteter ved pålitelig språkkartlegging, på *statistisk kunnskap* om utfordringer med å forutsi et barns språkutvikling, på *pedagogisk og psykologisk kunnskap* om utvikling og gjennomføring av språkpedagogiske tiltak tilpasset ulike barns behov og på *sosialpsykologisk kunnskap* om risiko for stigma og betydningen av å sørge for inkluderende praksiser. Et grunnleggende element er dessuten høy *etisk bevissthet* hos yrkesutøveren, ikke minst knyttet til kommunikasjonen med foreldre om resultater fra kartleggingen og om begrunnelser for påfølgende pedagogiske tiltak og om oppfølgingen av disse.

DEN SPRÅKPEDAGOGISKE BEGRUNNELSEN FOR TIDLIG SPRÅKKARTLEGGING

Språk inngår i svært mange sosiale og kognitive ferdigheter; å streve med språket virker gjerne hemmende på læring, sosial deltakelse, trivsel og problemløsning (APA, 2013; Bishop, 2014; St Clair et al., 2011; Yew & O’Kearney, 2013).

Barn med forsinket språkutvikling² kommer i lys av dette lett inn i negative og selvforsterkende utviklingssirkler som berører mange sider ved barnets fungering (Hulme & Snowling, 2009).

Språkets sentrale betydning for et bredt spekter av utviklingsområder er et tungtveiende argument for igangsetting av tilpasset pedagogisk støtte på et tidlig tidspunkt, da det kan bidra til at uønskede følgevirkninger minimaliseres. Det er dessuten god forskningsdokumentasjon på at tilpassede språktiltak i barnehage og hjem kan forhindre eller redusere en uønsket utvikling (Beitchman & Brownlie, 2014). Systematisk og kvalifisert språkkartlegging i barnehagealder gir økte muligheter til å fange opp barn som trenger språkpedagogisk støtte på et tidlig tidspunkt og reduserer dermed sannsynligheten for at barn som har behov for intensivt språkstøtte overses (Danmarks evalueringsinstitutt, 2011). Hovedbegrunnelsen for tidlig språkkartlegging ligger i denne kunnskapen, samt i de mer tilpassede pedagogiske tiltak språkkartleggingen potensielt leder til.

Forskningsmessig er *det språkpedagogiske grunnlaget* for tidlig språkkartlegging i hovedsak forankret i to forsknings-tradisjoner: i *longitudinelle studier* av barns språkutvikling og i *intervensjonsstudier* der en har forsøkt å påvirke barns språkutvikling gjennom særskilte pedagogiske tiltak. Vi ser her systematisk språkkartlegging som et avgjørende hjelpemiddel ved identifisering av barns sterke og svake kompetanseområder, som igjen muliggjør tilpassede pedagogiske tiltak for alle barn, og tidlige forebyggende innsatser for barn med behov for intensivt språkstøtte.

Som et utgangspunkt for vurdering av det språkpedagogiske grunnlaget for tidlig språkkartlegging har vi gjennomført et systematisk litteratursøk i et utvalg sentrale databaser med hovedfokus på studier av språkutvikling og språkintervensjoner i barnehagealder. Til grunn for problemstilling og søkeord har vi egen forskning innen fagfeltene språkkartlegging og språkutvikling (bl.a. Hagtvet, 1994; 1997; Klem, 2014; Klem et al. 2016). Litteraturtilfanget fra søket er i tillegg supplert med relevant faglitteratur og empiriske studier identifisert fra litteraturlister.

Litteratursøk: Studier av språkutvikling og språkintervensjoner hos barn

Litteraturtilfanget fra studier av språkutvikling og språkintervensjoner hos barn bygger primært på systematiske søk i de elektroniske databasene, Eric og PsycINFO (søk avsluttet oktober 2017). Tabell 1 gir en oversikt over de anvendte søkeordene.

Tabell 1:

Søkeord brukt i litteratursøket i elektroniske databaser

Databaser	Søkeord
PsycINFO, ERIC (Ovid)	(Language development AND preschool AND stability) OR (Language trajet*) OR (Language development AND language growth) OR (Language screening AND preschool) OR (Language screening AND preschool AND predict*) OR ((Preschool AND effect* AND (language difficulties OR language delay OR language impairment) AND (early intervention OR language therapy OR language treatment OR language intervention OR improving language))
	<i>Litteraturtilfanget er begrenset til skandinaviske eller engelskspråklige publikasjoner.</i>

For å få et bilde av kunnskapsstatus for disse temaene, med tanke på artikkelens problemstilling, gjennomgikk første-forfatter alle titler og sammendrag fra søkene. Publikasjoner vurdert som relevante skulle være fagfellevurderte oversiktsartikler eller empiriske studier, begrenset til publikasjoner som omhandlet barn som ikke hadde påviste vansker/diagnoser (f. eks. hørselsvansker eller autismespekterforstyrrelser). Publikasjonene skulle a) belyse trekk ved språkutviklingen i barnehagealder (longitudinelle studier og prediksjonsstudier), eller være b) oversiktsartikler, eller c) språkintervensjonsstudier med bruk av kontrollgruppedesign, gjennomført med barn i barnehagealder med forsinket språkutvikling.

Dette litteratursøket er ikke ment som en uttømmende systematisk litteraturgjennomgang; det skal først og fremst gi et mer transparent og systematisk grunnlag for å drøfte den språkpedagogiske begrunnelsen for tidlig språkkartlegging. Vi vil derfor presentere og diskutere vår tolkning av denne forskningen, uten å gi en detaljert redegjørelse for søkenes treff.

² Vurderinger av *risiko* for språkvansker i barnehagealder, baseres i første omgang på en identifisert språklig forsinkelse. Betegnelsen 'språkvansker hos barn' brukes typisk når et barns språklige ferdigheter er *vesentlig under* det som er forventet ut fra barnets alder og hvor det er risiko for at språkforsinkelsen kan bli vedvarende (Nelson, Nygren, Walker & Panoscha, 2006; Rice, 2013).

Stabilitet som et fremtredende trekk ved barns språkutvikling

Et hovedfunn i *longitudinelle studier* er at det er sterke sammenhenger mellom barns tidlige språkferdigheter og senere muntlige og skriftlige språkferdigheter (Cunningham & Stanovich, 1997; Hart & Risley, 1995; Tabors, Snow, & Dickinson, 2001; Hjetland et al., 2017). Det er samtidig normalt store variasjoner mellom ulike barns språkferdigheter på et gitt tidspunkt i barnehagealderen (Simonsen, Kristoffersen, Bleses, Wehberg & Jørgensen, 2014). Likevel er det et hovedmønster at barn relativt tidlig kommer inn i det som ofte omtales som stabile språklige utviklingsspor, dvs. at rangordningen mellom barn (når det gjelder språklige ferdigheter) er stabil over tid: barn som viser svakere ferdigheter enn sine jevnaldrende ved ett tidspunkt, vil med stor sannsynlighet også vise svakere ferdigheter enn sine jevnaldrende ved et senere tidspunkt. Denne stabiliteten er særlig påfallende fra 4-årsalder og oppover (Bornstein & Putnick, 2012; Bornstein et al., 2013; Rice & Hoffman, 2015; McKean et al., 2017; Klem, Hagtvat, Hulme & Gustafsson, 2016; Norbury et al., 2017). Slik sett kan tidlige forsinkelser i språkutviklingen være et symptom på vedvarende forsinkelser og språkvansker (Hayiou-Thomas, Dale & Plomin, 2014).

Et annet fremtredende utviklingstrekk angår barns vokabularutvikling: jo flere ord barn kan, jo flere ord lærer de. Denne læringsprofilen gir et kumulativt utviklingsmønster som gjør at forskjellen mellom de som kan mange ord og de som kan få ord, øker hurtig – «gapet» eskalerer med tiden (Biemiller, 2006; Hart & Risley, 1995; Hart & Risley, 2003; Lervåg, Hulme & Melby-Lervåg, 2017). Dette utviklingsmønsteret innvirker sterkt på barns språkutvikling i både tale og skrift (Petscher, Justice & Hogan, 2017). At barn som kan mange ord, også lærer nye ord lettere, gir uheldige utslag for de barna som kan færre ord; mønsteret av stabilitet opprettholdes, samtidig som den kumulative veksten i ordforrådet forsterker avstanden mellom barna med tiden. Dette gjør at prisen barn i laveste ranggruppe betaler for å komme dårligst ut, blir høyere og høyere, og gradvis mer merkbar med årene.

Det er mulig å påvirke barns språkutvikling

Flere funn viser at stabiliteten i utviklingen ikke er absolutt (Bornstein et al., 2013), men at utviklingen påvirkes av mengden og kvaliteten på det språket barnet eksponeres for i sitt miljø (Law et al., 2017). Det fins også robust evidens

som viser at man kan bedre barns språklige ferdigheter (utover forventet modning) ved hjelp av intensive og systematiske språkpedagogiske tiltak (f.eks. Fricke et al., 2013). Slike funn gir et empirisk grunnlag for å forvente at tidlig identifisering av risiko for språkvansker kan bli til barnets beste, forutsatt at det følges opp med kvalifiserte språkpedagogiske tiltak. En viktig hensikt med å fange opp barn som strever med språket i tidlig alder er i lys av dette å endre mønsteret av relativ stabilitet gjennom relevant pedagogisk støtte og derved forebygge eller redusere eskalering av forsinkelsen og utvikling av sekundære vansker (Beitchman & Brownlie, 2014).

Både internasjonalt og i Norge er det de senere årene gjennomført flere større randomiserte kontrollerte intervensjonsstudier som viser at intensive og systematiske pedagogiske språkinnsatser kan bedre språkferdighetene til barn med forsinket språkutvikling i 4-årsalderen (Fricke et al., 2013; Fricke et al., 2017; Hagen, Melby-Lervåg & Lervåg, 2017; Lee & Pring, 2016). Det språklige innholdet i disse intervensjonene har typisk et variert og bredt fokus, for eksempel arbeid med ord, setninger, fortellinger og lytteferdigheter. Resultatene fra disse studiene er opplyttende med tanke på mulighetene vi har til å kunne påvirke barns svake språkferdigheter. Mange ulike tilnærminger og programmer har dokumentert positiv effekt på barns språkutvikling, og det er ikke per i dag dokumentasjon som tilsier at én spesifikk tilnærming er den mest effektive (Law et al., 2017). Det er likevel noen fellestrekk som gjerne går igjen i de intervensjonsstudiene som viser positiv effekt: språktiltakene er gjennomført systematisk og over noe tid, de er intensive (flere ganger i uken) og de gjennomføres ofte i mindre grupper i tillegg til individuelt. Dessuten er det et poeng at den som leder intervensjonen har fått opplæring med god oppfølging underveis i tiltaksgjennomføringen.

Det er også eksempler på studier med gode effekter hvor fokuset for tiltakene er smalere, f.eks. siktet inn mot barns vokabular (Borgstrøm et al., 2015; Marulis & Neumann, 2010; Tabors, Snow, & Dickinson, 2001). Særlig gode effekter er her dokumentert når ordene som skal læres presenteres med mange repetisjoner og i varierte kontekster. Et generelt poeng ved mer spesifikke tiltak er at tiltaket skal være tilpasset barnets utviklingsmessige behov; derfor vil det variere med både barnets alder, grad og type språklig forsinkelse. Innsatser som er siktet inn mot barns grunn-

leggende språkforståelse har derfor gjerne vært prøvd ut på yngre barn (Camarata et al., 2009), mens f.eks. fonologisk bevisstgjørende tiltak har vært gjennomført vis a vis eldre førskolebarn og yngre skolebarn, særlig i forkant av, eller i forbindelse med, at barna skal knekke den alfabetiske koden (Bus & Ijzendoorn, 1999; Lundberg, Frost & Petersen, 1988).

Oppsummerende, vil vi framheve variasjonen i de intervensjonsstudiene vi har vurdert: de har ulike språklige fokusområder, de varierer med hensyn til hvem som gjennomfører tiltaket (foreldre-, pedagog eller assistent-ledet intervensjon), med hvilken setting tiltaket gjennomføres i (hjemme eller i pedagogisk institusjon), og med hvilken organiseringsmåte som anvendes (hel klasse, liten gruppe eller enetimer). På tross av store ulikheter i intervensjonenes innhold og form, er det et hovedfunn at det i de fleste tilfellene var mulig å bedre barnas svake språklige utgangspunkt. Generelt har forhold som barnas alder under språkintervensjonen, samt intervensjonens intensitet og varighet vist seg å ha betydning for dens effekt, særlig hos barn med betydelige språkforsinkelser (Haley et al., 2017; Ramey & Ramey, 2006). Det skal imidlertid poengteres at den metodiske kvaliteten på studiene varierer, særlig når det gjelder eksperimentell kontroll og utvalgsstørrelser. For at forskningsresultatene skal kunne gi tydeligere anbefalinger til praksis, er det behov for flere studier som replikerer tidligere funn og som i større grad belyser langtidseffekter av tiltakene (Law et al., 2004; Law et al., 2017). Vi mener likevel at den tilgjengelige forskningen gir en vesentlig språkpedagogisk begrunnelse for betydningen av tidlig språkkartlegging med påfølgende igangsetting av relevante tiltak.

FOREBYGGENDE SPRÅKTILTAK: NOEN UTFORDRINGER

Vi har over gjort rede for forskning som dokumenterer gode effekter av tidlige språkintervensjoner. På dette grunnlaget kan en forvente at tidlig identifisering av forsinket språkutvikling som følges opp med relevant språkpedagogisk støtte, som en hovedregel vil være til gagn for de barna det gjelder. Resultater på gruppenivå kan imidlertid ikke automatisk overføres til individnivå (jf. f.eks. Pennington et al., 2012). En rekke forhold kan virke inn og bidra til at enkelte barn ikke profitterer som forventet på tidlige innsatser, blant annet a) særtrekk ved barns språkutvikling som kan gjøre det vanskelig å fange

opp språklig risiko tilstrekkelig presist og tidlig, b) forhold knyttet til selve kartleggingen, f.eks. verktøyets kvalitet og vurderingskompetansen til den som kartlegger, c) utfordringer med å forutsi hvilket tiltak et barn vil profittere på, og d) mulige negative og ikke-intenderte konsekvenser av risikoutpeking. Vi vil nedenfor drøfte hvordan disse forholdene kan bidra til å avgjøre hvorvidt tidlig identifisering av forsinket språkutvikling kan bli til barnets beste.

Utfordringer med å fange opp barn med forsinket språkutvikling

Flere trekk ved språkutviklingen kan gjøre det faglig utfordrende i praksis å vurdere om svake språklige prestasjoner ved et gitt tidspunkt er en forsinkelse som vil gå over, eller et risikotegn for mer omfattende eller vedvarende språkvansker. At det på et gitt tidspunkt er normalt med store forskjeller i språklige ferdigheter, gjør det generelt vanskelig å vite når en forsinkelse er av en slik karakter at ekstraordinære pedagogiske tiltak bør iverksettes (Ericksson, Westerlund, Miniscalco, 2010). Noen barn viser tilsynelatende forbigående språklige forsinkelser (*late talkers eller late bloomers*) (Bishop et al., 2012; Dale, Price, Bishop, & Plomin, 2003; Everitt et al., 2013; Fisher, 2017; Rescorla, 2011), mens andre ikke vekker bekymring i tidlige år, men strever ved senere tidspunkt (Snowling, Duff, Nash, & Hulme, 2016; Zambrana, Pons, Eadie, & Ystrom, 2013). Tidlige språklige svakheter som ved et senere tidspunkt tilsynelatende er borte, kan dertil «komme tilbake» i en annen form, f.eks. som lese- og skrivevansker (jf. *illusory recovery*; Scarborough & Dobrich, 1990). Slike trekk ved barns språkutvikling kan gjøre det vanskelig å skille mellom hva som er normal variasjon, en mindre eller avgrenset språklig forsinkelse, eller tegn på en mer vedvarende språkvanske. Dette gjenspeiles også i faglitteraturen, der grensen mellom det som defineres som 'forsinkelse' og 'språkvanske' beskrives som kontinuerlig eller «flytende» (Bishop, 2014).

I lys av dette kan utfordringene knyttet til tidlig identifisering av forsinket språkutvikling i praksis være betydelige. Dette er ikke minst tilfelle hos barn med en flerspråklig bakgrunn der det kan være vanskelig å skille svake språkferdigheter på et andrespråk fra grunnleggende problemer med språktilegnelsen. Språkvansker hos flerspråklige barn kommer gjerne til uttrykk i *alle* barnets talespråk, selv om vanskene kan fremtre på ulike måter (Kohnert, 2010; Leonard, 2014; Paradis, Genesee, Crago,

2011). Mange faktorer spiller inn ved vurdering av forsinket språkutvikling og eventuell risiko for språkvansker hos flerspråklige barn, og særlig for barn med en minoritetsspråklig bakgrunn (Karlsen, 2014; Monsrud, 2013; Thurman-Moe, 2013). Blant annet kan det være krevende at kartleggingsverktøyene som brukes i Norge i dag til vanlig ikke er utviklet for barn som lærer flere språk i en minoritetssituasjon, og at mange fagpersoner har liten erfaring med og begrenset kunnskap om flerspråklig og flerkulturell utvikling i en minoritetssituasjon. En nærmere drøfting av de særlige utfordringene som knyttes til språkkartlegging av denne gruppen barn, faller utenfor denne artikkelens rammer, som primært har fokus på barn med majoritetsspråket som førstespråk.

Når det på tross av de mange utfordringene med å skille mellom det typiske og det forsinkede, fremkommer et utviklingsmessig hovedmønster av stabilitet i barns rangposisjon innenfor gruppen over tid, skyldes det gjerne at bildet ser annerledes ut over tid enn ved et «punkt» i utviklingsløpet, eller at enkelte barn rent faktisk kan ha en språkutvikling som avviker sterkt fra gjennomsnittstrenden (Eadie et al., 2014; Dockrell & Marshall, 2015; McKean et al., 2017). Uavhengig av slike utfordringer er det en realitet at en kartlegging i praksis ofte skal ende opp i en kategorisk beslutning, om enten å gi et barn et styrket språktilbud, eller om ikke å gjøre noe særskilt (Fisher, 2017; Hulme & Snowling, 2009). Ved en helhetlig, faglig vurdering av et barns språkutvikling, må en slik sett i praksis også ta hensyn til mulige negative konsekvenser av å initiere et tiltak som kanskje vil vise seg ikke å virke etter hensikten. En må også vurdere mulige negative konsekvenser av å konkludere at barnet ikke trenger et tiltak og det senere viser seg at barnet *ikke* fikk den forventede positive utviklingen.

Av dette bør det framgå at tidlig identifisering av forsinket språkutvikling og beslutninger om hvem som skal få en tidlig intensivt innsats, fordrer god kunnskap om barns språkutvikling og om kriteriene for hvordan dette vurderes. Etter at en forsinket språkutvikling er blitt avdekket, møter en i dag tiltakende ofte en anbefalt praksis om umiddelbart å igangsette en generell styrking av barnets språk innenfor de rådende rammer for å vurdere mer intensive og ekstraordinære tiltak ut fra hvordan barnet responderer på de allmenne tiltakene (Ebbels et al., 2018; Fuchs & Fuchs, 2006; Law et al., 2017). Slike mer formative/pedagogiske

vurderingsformer har lenge vært et iboende element i innsiktsfulle og erfarne (barnehage)læreres praksis.

Utfordringer knyttet til språkkartlegging

Spørsmålet om hvordan barns språklige ferdigheter mer konkret best kan vurderes og måles, reiser viktige og vanskelige spørsmål om både verktøykvalitet og kartleggingskompetanse. Vi har en rekke metoder til rådighet ved vurdering av barns språklige ferdigheter, og det kan være fordeler og ulemper ved alle tilnærminger (Andersen et al., 2011; Bishop et al., 2016).

Vi kan innhente informasjon om barnets språkferdigheter og språkmiljø ved å *observere* barn systematisk i lek og samspill, *samtale* med barnet, bruke individuelle *språktester*, *intervju* foresatte og/eller barnehagepersonalet og via *spørreskjema* kartlegge f.eks. miljøets forutsetninger for å yte bestemte tiltak, for bare å nevne de vanligste. Vi kan som nevnt over også anvende dynamiske fremgangsmåter som mer formativt avdekker hvor mye hjelp og hvilken type hjelp et barn profitterer på under samløsning av språklige oppgaver innenfor det Vygotsky (1978) betegnet «barnets nærmeste utviklingssone» (Sternberg & Grigorenko, 2002; Vygotsky, 1978). Dynamisk kartlegging gir en eksplisitt pedagogisk inngang til å forstå ikke bare barnets behov, men også dets pedagogiske behov, men i norsk sammenheng fins det få (hvis noen) publiserte verktøy utviklet for dynamisk kartlegging av barns tidlige språkutvikling. Framgangsmåten stiller derfor betydelige krav til kartleggerens kunnskap om språkutvikling og kjennskap til barnet.

En hovedgrunn til å bruke individuell og systematisk språkkartlegging for å fange opp barn som strever, er at det kan være vanskelig å oppdage forsinket språkutvikling i uformelle situasjoner i dagliglivet. En språkforståelsesvanske kan f.eks. fremstå først og fremst som problematferd eller problemer med sosialt samspill; den kan også tilsløres ved at barnet kompenserer gjennom en god situasjonsforståelse, f.eks. av kjente hendelsesforløp. Hvis ikke språket kartlegges systematisk og individuelt, vil et barns strev med språket kanskje ikke oppdages; dermed får barnet ikke den støtten han/hun har behov for (Bishop, 2014; Danmarks evalueringsinstitutt, 2011).

Flere studier indikerer at barn med språkvansker som identifiseres ut fra foreldres bekymringer eller pedagogers

faglige skjønn, ikke nødvendigvis er sammenfallende med dem som identifiseres ved resultater på språktester (Antoniazzi, Snow, Dickson-Swift, 2010; Bishop, 2014; Hayiou-Thomas, Dale & Plomin, 2014; Sudkamp, Kaiser & Möller, 2012). En mulig forklaring kan være at foreldres og pedagogers bekymringer mest typisk knyttes til barnets fungering i relativt overskuelige hverdagssituasjoner. Da vil ekspressive språkferdigheter – ofte avgrenset til uttalevansker – være de språkaspektene som sterkest tiltrekker seg oppmerksomheten. Barna har dessuten som nevnt kontekstuell støtte for å snakke og forstå, og de kan kommunisere nonverbalt når formuleringsevnen kommer til kort. Ved individuell testing eller observasjon med et egnet verktøy av god kvalitet, kan en derimot få mer spesifikk informasjon om særlig utviklingsrelevante sider ved språket. Hvis vi skal stole på at foreldre eller pedagoger uten bruk av kartleggingsverktøy skal fange opp de barna som trenger hjelp, må vi være klar over at forhold som grad av forsinkelse, type vanske og den faglige innsikten til den som vurderer, kan være avgjørende for om forsinkelsene/vanskene oppdages (Bishop, 2014).

Utfordringer med å forutsi hvilket tiltak et barn vil profitte på

Å avdekke *risiko* for vansker på grunnlag av forsinket språkutvikling innebærer inngripende handlinger *før* vansken er tydelig påvist. Slike tiltak hviler på en forventning om hvordan det vil gå hvis en griper inn – og hvis en ikke griper inn. En forventning omfatter en prediksjon og viser til en antagelse om, eller vurdering av, mulige fremtidige forhold og hendelser av betydning for et barns språkutvikling (Store norske leksikon, 2009). Slik sett vil også det å ikke igangsette tiltak være en handling, da fraværet av inngripen impliserer en prediksjon om at et barn vil ha et gunstig(st) utviklingsløp uten ekstra støttetiltak (Hagtvatn, 1997). (Vi ser da bort fra at fraværet av handling kan skyldes finansielle forhold, nemlig at et tiltak er mer kostnadsdrivende enn passivitet.)

Prediksjon handler om sannsynlighetsbaserte sammenhenger, og en prediksjon omfatter *alltid* en usikkerhet; å identifisere barn med risiko for språkvansker med etterfølgende igangsetting av tiltak vil derfor omfatte en risiko for å gjøre feil, og feilene kan ha feste i hele det prediktive tidsløpet. Flere forhold knyttet til selve kartleggingen vil kunne påvirke en prediksjons gyldighet (Kleven, 2011; Shadish, Cook & Campbell, 2002). Jo mer egnet verktøyet

er, og jo mer kvalifisert kartleggingen gjennomføres, jo mer pålitelig og valid blir prediksjonen om risiko/ikke-risiko og jo større er sjansen for at en kan fange opp de «riktige» barna – de som har behov for en mer målrettet og tilpasset pedagogisk innsats (McCauley, 2001).

Det er et vanlig krav til et verktøy som skal anvendes ved språkkartlegging at det skal være pålitelig og gyldig og relevant for formålet (International Test Commission, 2000). For norske språkverktøy er slike kvaliteter ved verktøyet bare sjelden systematisk undersøkt (Andersen et al., 2011). Verktøyene kan altså være godt egnet, men vi vet det ikke, fordi det som oftest ikke er undersøkt. Det skal her nevnes at testresultaters gyldighet først og fremst knyttes til *tolkningene* og *bruken* av testresultatene (Messick 1995; Wolming & Wikström, 2010). Slik sett vil ikke et kartleggingsverktøy være bedre enn testleders kompetanse om det fenomenet som kartlegges. Mot denne bakgrunn vil det uavhengig av verktøyet alltid være en fare for å identifisere risiko feilaktig (Marks et al., 2008, Dockrell & Marshall, 2015) såkalt «falske negative (=miss)»: barnets språkutvikling er forsinket, men det oppdages ikke, og «falske positive (=falsk alarm)»: barnet identifiseres, men får ikke problemer likevel (McCauley, 2001). En vanlig anbefaling for å øke prediksjonssikkerheten er at man kombinerer resultater fra flere kartleggingsverktøy, kartlegger regelmessig/følger utviklingen over tid, eller tar i bruk mer dynamiske fremgangsmåter som også inkluderer tiltaksutprøving (Bishop et al., 2016; Dockrell & Marshall, 2015; Dollaghan, 2013). I siste instans er det uansett ikke verktøyet, men den som kartlegger og tolker resultatet, som avgjør kartleggingens verdi.

Også kvaliteten på det tiltaket som eventuelt settes inn etter kartleggingen vil kunne påvirke prediksjonens gyldighet (Hagtvatn, 1997). For eksempel vil et virkningsfullt pedagogisk tiltak i kjølvannet av en risikopåvisning (tidlig identifisering av forsinket språkutvikling) kunne «slå prediksjonen i hjel». Retrospektivt fremstår det da som om prediksjonen var en «falsk alarm»/«falsk positiv» feilprediksjon. En vet imidlertid ikke om det skyldes en dårlig prediksjon eller et godt og virkningsfullt tiltak. En språkintervensjon som etter samme risikovurdering ikke syntes å virke, ville derimot bidra til at prediksjonen ble bekreftet, men rent faktisk kan en vanskelig vite om det skyldtes en god prediksjon eller et ineffektivt pedagogisk tiltak. Ved vurdering av en kartleggings prediktive verdi, bør dette

«samspillet» mellom kartleggingsverktøyets prediktive validitet, kartleggerens tolkningskompetanse og det påfølgende tiltakets kvalitet trekkes inn.

Mulige konsekvenser av risikoutpeking

Identifisering av forsinket språkutvikling fordrer også vurderinger av sannsynligheten for mulige negative konsekvenser av en risikoutpeking. *Risikoen for stigmatisering (stempling)* av barnet er en slik faktor, kanskje særlig hvis kartleggingen medfører en diagnose (Colenbrander, Ricketts & Breadmore, 2018). Ifølge kunnskap om et stigmatisk virkemåter vil en identifisert «annerledeshet» kunne medvirke til at individet blir *behandlet* som annerledes (Goffman, 1963). Via prinsippet om «selvoppfyllende profeti» vil dette kunne sette i gang en kjede av reaksjoner som bidrar til å *gjøre* barnet annerledes (Rosenthal & Jacobson, 1968). Når det gjelder språkkartlegging, er det ut fra et slikt sosialpsykologisk resonnement ikke selve kartleggingsresultatet som forårsaker eventuelle sosiale problemer for barnet, men *miljøets reaksjoner* på risikoutpekingen, f.eks. at familiemedlemmer reagerer med reduserte forventninger og/eller overbeskyttelse vis a vis barnet, eller at venner reagerer med tilbaketrekking og ekskludering.

Slike utilsiktede og uønskede effekter kan imidlertid forebygges av innsiktsfulle fagfolk og foreldre som aktivt arbeider for å motvirke stigmatiserende væremåter i miljøet, blant annet ved at resultater fra en språkkartlegging formidles på begrunnede og støttende måter til barnet og miljøet, f.eks. ved å fremheve barnets sterke sider, og understreker de mulighetene tiltakene rommer (Bleses & Hagtvet, 2011; Martinussen, 2011). En nyansert presentasjon av risikobildet på måter som skaper handlingsrom og mestringstro, vil kunne motvirke uønskede stigmatiserende effekter. Det skal samtidig påpekes at stigmatisering også kan oppstå som en konsekvens av miljøets *egne* oppfatninger om, og reaksjoner på, barnets språklige avvik og forsinkelser (Macharey & von Suchodoletz, 2008; Bishop, 2017). Der vansker ikke får et faglig begrunnet navn, er det ikke uvanlig at miljøet konstruerer ikke-faglige betegnelser som «dum» og «teit» (Bishop, 2014).

HVA ER TIL BARNETS BESTE?

Vi har prøvd å belyse noen av de hensyn som må inngå i vurderinger av når tidlig språkkartlegging kan bli til barnets beste. Prinsippet 'til barnets beste' er blitt kritisert for å

være åpent og dermed uklart (Ellingsæter, 2008). Det kan imidlertid også ses som prinsippets styrke. I en betenkning utarbeidet på oppdrag fra Barnevoldsutvalget forankrer juristen Kirsten Sandberg (2016) prinsippet i relevant lovgivning. Her argumenterer Sandberg for at prinsippets åpenhet nettopp gir den fleksibilitet som muliggjør dets anvendelse i mange ulike situasjoner, også i situasjoner der hensynet til barnets beste kan gå på tvers av andre hensyn eller rettigheter. At barnets beste ifølge grunnloven skal være et grunnleggende hensyn fordrer ifølge Sandberg både en bevissthet om den plassen barnets interesser må ha ved alle handlinger som berører dem, og en vilje til å prioritere dem (Sandberg, 2016).

Vurderinger av hva som er til barnets beste er som det framgår foran i noen grad et verdispørsmål (Bahus, 2015; Ellingsæter, 2008). Slik sett kan det gavn et barn har av «tidlig språkkartlegging» fortone seg ulikt avhengig av kartleggingens formål, måten den gjennomføres på og hvilke pedagogiske tiltak den leder til. Det innebærer samtidig at det å skulle handle i tråd med prinsippet «til barnets beste» i en konkret, pedagogisk sammenheng omfatter mer enn vurderinger av verdispørsmål og etikk; det krever også kunnskap og kompetanse, ikke minst om fenomenet «tidlig språkkartlegging» og utvikling og gjennomføring av påfølgende tiltak.

Vi har foran fremhevet at «språkkartlegging, til barnets beste» må forstås kontekstuell og gjennomføres profesjonelt, hvor man tar høyde for det individuelle barnets nåværende situasjon, fremtidige livskvalitet og mulige fordeler og ulemper ved å igangsette tiltak eller ikke (Bahus, 2015; Ellingsæter, 2008). Kartlegging til barnets beste involverer som nevnt mange kompetanser og i hvilken grad tidlig språkkartlegging rent faktisk blir til gagn for barnet vil i noen grad måtte avgjøres retrospektivt og avhengig av i hvilken grad barnet profiterer på de etterfølgende tiltakene. I noen tilfeller vil den beste praksisen være vanskelig å forutsi: det kan ved stor usikkerhet dreie seg om å gjøre minst mulig feil. Når forsinket språkutvikling avdekkes, kan det grunnleggende være et valg mellom å gjøre to typer feil: den ene er å tilrå et tiltak barnet kanskje ikke trengte; den andre er å unnlate å tilrå et tiltak som barnet ville profitte på. Et nøkkelspørsmål yrkesutøveren da kan stille seg er: «når gjør jeg den alvorligste feilen?». Svaret på spørsmålet vil sannsynligvis variere med det ståstedet fenomenet vurderes ut fra og hvem en spør.

Der foreldre kan mene at det er en utilgivelig feil å unnlate å gi et barn et språklig tiltak som det sannsynligvis vil ha stort utbytte av, kan en leder mene at det ikke fins kompetanse i personalet til å gjennomføre tiltaket, mens en rådmann kanskje konkluderer at tiltaket sprenger budsjett-rammen. Kriteriene som ligger til grunn for disse vurderingene er farget av hvor man legger sitt faglige og etiske tyngdepunkt (Bleses og Hagtvat, 2011).

Psykologen Ragnar Rommetveit – understreker at enhver beskrivelse av virkeligheten er gitt ut fra et bestemt perspektiv, som bevisst eller ubevisst fremhever *noen* aspekter ved fenomenet på bekostning av andre (Rommetveit, 1992; Hagtvat & Wold, 2009:189). Vi har over trukket inn et mangfold av perspektiver som vi ser som relevante ved vurdering av hva som er til barnets beste når det gjelder tidlig språkkartlegging. Dette gir andre kommunikasjonsposisjoner enn dem vi møter i den polariserte debatten om verdien av tidlig språkkartlegging, der f.eks. perspektivene «virkemiddel til tilpasset opplæring» og «stigmatiserende» ikke sjelden settes opp mot hverandre, som om de var gjensidig utelukkende.

Med referanse til Rommetveits begrepsbruk kan det fremholdes at de som posisjonerer seg for eller mot verdien av tidlig språkkartlegging inntar to ulike perspektiv, der det ene perspektivet ikke er mer «sant» enn det andre; en ser det samme fenomenet fra to ulike perspektiv. Vi vil alternativt argumentere for nødvendigheten av å sammenholde alle relevante perspektiv og vurdere dem opp mot prinsippet «til barnets beste». Hvis det er en mulig konflikt mellom ulike interesser eller perspektiv skal barnets beste være et grunnleggende hensyn, gis høy prioritet og ikke bare være et av flere hensyn (Sandberg, 2016).

Oppsummerende refleksjoner

For å besvare forskningsspørsmålet om de betingelser som må være til stede for at tidlig språkkartlegging skal bli til barnets beste, har vi drøftet noen av de hensyn som må tas når språkkartlegging inngår i praktisk virksomhet der det fattes beslutninger om etterfølgende pedagogiske tiltak. Vi har argumentert for at slike vurderinger ofte medfører en prediksjon om hvilke tiltak en forventer vil være til barnets beste. Vi har fremhevet de utfordringer og usikkerhetsmomenter som vurderinger av risiko medfører. Vi har også diskutert hvordan utfordringene kan håndteres: gjennom innsiktsfull og kompetent kartlegging av barnets sterke og svake sider, ved at risikoutpekingens mulige negative konsekvenser – særlig stigmatiserende og ekskluderende praksiser i miljøet – kan forebygges, ved klok og etisk bevisst tolkning og formidling av kartleggingsresultater, og ved at kartleggingen følges opp med kvalifiserte spesialpedagogiske/pedagogiske tiltak som gir god virkning og framtidstro hos barnet og miljøet rundt. Hvordan disse beslutningene og handlingene gjennomføres og hva de resulterer i vil være kontekstuellet betinget og stiller store krav til fagfolks kompetanse og etiske bevissthet.

Et overordnet poeng når kartlegging vurderes fra etisk synsvinkel, er at ethvert pedagogisk tiltak – også fravær av tiltak – omfatter vurderinger av hva som vil gavne barnet best på kort og lang sikt, enten forventningen formuleres eksplisitt eller implisitt (Hagtvat, 1997). Det er altså ikke et perspektiv man kan velge bort. Slik sett handler ikke eventuelle utfordringer knyttet til tidlig identifisering av forsinket språkutvikling om å identifisere eller ikke identifisere, men heller om måten det blir gjort på, om oppfølgingen i etterkant og om den måten resultatene formidles på til omsorgspersoner og miljøet for øvrig. Det er de bedre tiltakene som slik tidlig språkkartlegging leder til, som legitimerer den individuelle kartleggingen og som avgjør om tidlig språkkartlegging og tidlig innsats er til barnets beste.

LITTERATUR

- Andersen, P. Ø., Björklund, E., Bleses, D., Gjervan, M., Hagtvet, B. E., & Valvatne, H. (2011). *Vurdering av verktøy som brukes til å kartlegge i norske barnehager*. Rapport fra flertallet av et Ekspertutvalg nedsatt av Kunnskapsdepartementet 2010/2011. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Antoniazzi, D., Snow, P., Dickson-Swift, V. (2010). Teacher identification of children at risk for language impairment in the first year of school. *International Journal of Speech-Language Pathology*, 12(3), 244-252. doi: <https://doi.org/10.3109/17549500903104447>
- American Psychiatric Association (APA). (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5*. Washington, DC: American Psychiatric Publishing.
- Bae, B. (2015). Barnehagepolitikk i utakt. Debattinnlegg i *Utdanningsnytt.no*. URL: <https://www.utdanningsnytt.no/debatt/2015/februar/barnehagepolitikk-i-utakt/>
- Bahus, M. K. (2015, 29. juli). Barnets Beste Prinsippet. I Store norske leksikon. Hentet 30. oktober 2018 fra https://snl.no/barnets_beste_prinsippet.
- Beitchman, J. H., & Brownlie, E. B. (2014). *Language disorders in children and adolescents* (Vol. 28). Boston: Hogrefe Publishing.
- Biemiller, A. (2006). Vocabulary development and instruction: a prerequisite for school learning. I: D.K. Dickinson & S.B. Neuman (red.), *Handbook of early literacy research. Volume 2*. NY: Guilford Press.
- Bishop, D. V. M., (2014). Ten questions about terminology for children with unexplained language problems. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 49(4), 381-415. doi: <https://doi.org/10.1111/1460-6984.12101>
- Bishop, D. V. M. (2017). Why is it so hard to reach agreement on terminology? The case of developmental language disorder (DLD). *International Journal of Language & Communication Disorders*, 52(6), 671-680. doi:10.1111/1460-6984.12335
- Bishop, D. V., Holt, G., Line, E., McDonald, D., McDonald, S., & Watt, H. (2012). Parental phonological memory contributes to prediction of outcome of late talkers from 20 months to 4 years: a longitudinal study of precursors of specific language impairment. *Journal of Neurodevelopmental Disorders*, 4.1(3), 1-12. doi: <https://doi.org/10.1186/1866-1955-4-3>
- Bishop D. V. M., Snowling M.J., Thompson PA, Greenhalgh T, CATALISE consortium (2016). CATALISE: A multinational and multidisciplinary delphi consensus study. Identifying language impairments in children. *PLoS ONE* 11(7): e0158753. doi:10.1371/journal.pone.0158753
- Bjervås, L.-L. (2011). Samtal om barn og pedagogisk dokumentation som bedømningspraktik i førskole: En diskursanalyse. Göteborg: Göteborgs universitet
- Bleses, D., & Hagtvet, B. (2011). Dissensuttalelse til Ekspertutvalgets flertallsrapport for vurdering av språkkartleggingsverktøy. I: P. Ø. Andersen, E. Björklund, D. Bleses, M. Gjervan, B. Hagtvet & H. Valvatne (red.), *Vurdering av verktøy som brukes til å kartlegge barns språk i norske barnehager. Flertallsrapport fra Ekspertutvalg nedsatt av Kunnskapsdepartementet 2010/2011*. Oslo: Kunnskapsdepartementet
- Borgström, K., von Koss Torkildsen, J., & Lindgren, M. (2015). Substantial gains in word learning ability between 20 and 24 months: A longitudinal ERP study. *Brain and Language*, 149, 33-45. doi: 10.1016/j.bandl.2015.07.002
- Bornstein, M. H., Hahn, C.-S., Putnick, D. L., & Suwalsky, J. T. D. (2014). Stability of core language skills from early childhood to adolescence: A latent variable approach. *Child Development*, 85, 1346-1356. doi: 10.1111/cdev.12192
- Bornstein, M. H., & Putnick, D. L. (2012). Stability of language in childhood: A multiage, multidomain, multimeasure, and multisource study. *Developmental Psychology*, 48(2), 477-491. doi: 10.1037/a0025889
- Bus, A. G., & van Ijzendoorn (1999). Phonological awareness and early reading: A meta-analysis of experimental training studies. *Journal of Educational Psychology*, Vol.91, 3, 403-414.
- Camarata, S., Nelson, K.E., Gillum, H., Camarata, M. (2009). Incidental receptive language growth associated with expressive grammar intervention in SLI. *First Language*, 29, 51-63. Doi: <https://doi.org/10.1177/0142723708098810>
- Colenbrander, D., Ricketts, J., & Breadmore, H. L. (2018). Early identification of dyslexia: Understanding the issues. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 49(4), 817-828. doi:10.1044/2018_LSHSS-DYSLC-18-0007
- Cunningham, A.E. & Stanovich, K.E. (1997): Early reading acquisition and its relation to reading experience and ability 10 years later. *Developmental Psychology*, 33, 934-945.
- Dale, P. S., Price, T. S., Bishop, D. V., & Plomin, R. (2003). Outcomes of early language delay: Predicting persistent and transient language difficulties at 3 and 4 years. *Journal of Speech, Language and Hearing Research*, 46(3). doi: 10.1044/10924388(2003)044
- Danmarks Evalueringsinstitut. (2011). *Fokus på sprog – daginstitutioners indsatser for treårige*. København: Danmarks Evalueringsinstitut.
- Dockrell, J. E., Marshall, C. R. (2015). Measurement Issues: Assessing language skills in young children. *Child Adolesc Ment Health*, 20: 116-125. doi: <https://doi.org/10.1111/camh.12072>
- Dollaghan, C. (2013). Late talker as a clinical category. A critical evaluation. I Rescorla, L.A. & Dale, P.S. (red.) *Late talkers. Language development, interventions, and outcomes*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Eadie, P., Nguyen, C., Carlin, J., Bavin, E., Bretherton, L., & Reilly, S. (2014). Stability of language performance at 4 and 5 years: measurement and participant variability. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 49 (2). doi: 10.1111/1460-6984.12065
- Ebbels, S. H., McCartney, E., Slonims, V., Dockrell, J. E., Norbury, C. F. (2018). Evidence-based pathways to intervention for children with language disorders. *International Journal of Language & Communication Disorders*. doi:10.1111/1460-6984.12387

- Ellingsæter, A.L. (2008). Om begrepet «barnets beste». Vedlegg 1 i NOU 2008: 9. *Med barnet i fokus*. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. Hentet 9. juni 2017 fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2008-9/id508158/sec21>
- Essahli Vik, N. (2017). Språkkartlegging av flerspråklige barn i barnehagen - fra kontrovers til kompromiss? *Tidsskrift For Nordisk Barnehageforskning*, 14. doi: <http://dx.doi.org/10.7577/nbf.1734>
- Everitt, A., Hannaford, P., & Conti-Ramsden, G. (2013). Markers for persistent specific expressive language delay in 3–4-year-olds. *International Journal of Language & Communication Disorders*, Advance online publication. doi: 10.1111/1460-6984.12028
- Eriksson, M., Westerlund, M., & Miniscalco, C. (2010). Problems and limitations in studies on screening for language delay. *Research in Developmental Disabilities*, 31(5), 943–950. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.ridd.2010.04.019>
- Fisher, E. L. (2017). A Systematic review and meta-analysis of predictors of expressive-language outcomes among late talkers. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 60(10), 2935–2948. doi:10.1044/2017_JSLHR-L-16-0310
- FNs barnekonvensjon. (1989). *FNs konvensjon om barnets rettigheter*. Revidert norsk oversettelse utgitt av Barne- og familiedepartementet 2003. Hentet 9.juni 2017 fra https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf
- Fricke, S., Bowyer-Crane, C., Haley, A. J., Hulme, C., & Snowling, M. J. (2013). Efficacy of language intervention in the early years. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(3), 280–290.
- Fricke, S., Burgoyne, K., Bowyer-Crane, C., Kyriacou, M., Zosimidou, A., Maxwell, L., Lervåg, A., Snowling, M. & Hulme, C. (2017). The efficacy of early language intervention in mainstream school settings: a randomized controlled trial. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. doi:10.1111/jcpp.12737
- Fuchs, D. & Fuchs, L.S. (2006). Introduction to response to intervention: What, why, and how valid is it? *Reading research quarterly: A journal of the International Reading Association*, 41(1), p.93-99. doi: 10.1598/RRQ.41.1.4
- Goffman, E. (1963). *Stigma: notes on the management of spoiled identity*. NJ: Prentice Hall.
- Hagen, Å. M., Melby-Lervåg, M., & Lervåg, A. (2017). Improving language comprehension in preschool children with language difficulties: a cluster randomized trial. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 58(10), 1132–1140. doi:10.1111/jcpp.12762
- Hagtvet, B. (1994). Fra tale til skrift: *Om prediksjon og utvikling av leseferdighet i fire- til åtteårsalder*. Doktogradsavhandling. Oslo: UiO.
- Hagtvet, B. (1997). Prediksjon i spesialpedagogisk praksis. *Norsk tidsskrift for spesialpedagogikk*, 4. 150–163.
- Haley, A., Hulme, C., Bowyer-Crane, C., Snowling, M. J., & Fricke, S. (2017) *Oral Language Skills Intervention in Pre-school – A Cautionary Tale*. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 52 (1). pp. 71–79. doi: 10.1111/1460-6984.12257
- Hart, B. & Risley, R.T. (1995). *Meaningful differences in the everyday experience of young American children*. Baltimore: Paul H. Brookes.
- Hart, B. & Risley, R.T. (2003). *The Early Catastrophe. The 30 Million Word Gap American Educator*, 27(1), p.4-9.
- Hayiou-Thomas, M. E., Dale, P. S., & Plomin, R. (2014). Language impairment from 4 to 12 years: Prediction and etiology. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 57(3), 850–864. doi: 10.1044/2013_JSLHR-L-12-0240
- Hjetland, H. N., Brinchmann, E. I., Scherer, R., & Melby-Lervåg, M. (2017). Preschool predictors of later reading comprehension ability: A systematic review. *Campbell Systematic Reviews*, 14, 1–156. URL: https://www.campbellcollaboration.org/media/k2/attachments/0233_ECG_Hjetland_-_Preschool_predictors.pdf
- Hulme, C., Snowling, M. J. (2009). *Developmental disorders of language learning and cognition*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- International Test Commission (ITC) (2000). *International Guidelines for Test Use*. Norsk oversettelse; hentet fra <http://www.psykol.no/Fag-og-profesjon/Forfagutoevare/Fag/Testbruk/Internasjonale-retningslinjer-for-bruk-av-tester> (15.04.14)
- Karlsen, J. (2014). *Språk og lesing hos minoritetsspråklige barn i barnehage og skole. Faktorer som støtter språk og lesing på andrespråket hos barn med urdu/panjabi som morsmål: En longitudinell oppfølging fra barnehage til andre klasse*. Avhandling for graden Phd ved Det Utdanningsvitenskapelige fakultet. Oslo: UiO
- Klem, M. (2014). *Språkkartlegging som grunnlag for identifisering av førskolebarn i risiko for språkvansker: En modellbasert tilnærming*. Avhandling for graden Phd ved Det Utdanningsvitenskapelige fakultet. Oslo: UiO
- Klem, M., Hagtvet, B.E., Hulme, C., Gustafsson, J-E. (2016). Screening for language delay: Growth Trajectories of Language Ability in Low- and High-Performing Children. *Journal of Speech, Language and Hearing Research*, 59 (5), 1035–1045. doi: 10.1044/2016_JSLHR-L-15-0289.
- Kleven, T.A. (2011). Hvilke alternativer er forklaringer er mulige? Spørsmålet om indre validitet. I Kleven, T.A., (red): *Hjardemaal, F. & Tveit, K. (2011). Innføring i pedagogisk forskningsmetode. 2. Utgave*. Oslo: Unipub
- Kohnert, K. (2010). Bilingual children with primary language impairment: Issues, evidence and implications for clinical practice. *Journal of communication disorders*, 43(6), 456 - 473. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jcomdis.2010.02.002>
- Law, J., Charlton, J., Dockrell, J., Gascoigne, M., McKean, C., Theakston, A. (2017). *Early language development: Needs, provision, and intervention for preschool children from socio-economically disadvantaged backgrounds. A report for the Education Endowment Foundation*, UK, oktober 2017. URL: https://educationendowmentfoundation.org.uk/public/files/Law_et_al_Early_Language_Development_final.pdf
- Law, J., Garrett, Z., & Nye, C. (2004). The efficacy of treatment for children with developmental speech and language delay/disorder: a meta-analysis. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 47(4), 924–943. doi:10.1044/1092-4388(2004)069)

- Lee, W. and Pring, T. (2016). Supporting language in schools: evaluating an intervention for children with delayed language in the early school years. *Child Language Teaching and Therapy*, 32 (2). doi: <https://doi.org/10.1117/0265659015590426>
- Leonard, L.B. (2014). *Children with specific language impairment*. (2nd ed.) Cambridge, Massachusetts: The MIT press.
- Lervåg, A., Hulme, C. & Melby-Lervåg, M. (2017). Unpicking the relationship between children's oral language skills and the development of reading comprehension: It's simple, but complex. *Child Development*, 89(5), 1821-1838. doi:10.1111/cdev.12861
- Lundberg, I., Frost, J., & Petersen, O.-P. (1988). Longterm effects of a preschool training program in phonological awareness. *Reading Research Quarterly*, 28, 263-284.
- Lyngseth, E.J. (2014). Forebyggende muligheter i barnehagen gjennom kartlegging og tidlig innsats. I Glaser, V., Størksen, I., Drugli, M.B. (red.). *Utvikling, lek og læring i barnehagen. Forskning og praksis*. Bergen: fagbokforlaget
- Macharey, G., & Von Suchodoletz, W. (2008). Perceived stigmatization of children with speech-language impairment and their parents. *Folia Phoniatrica et Logopaedica*, 60(5), 256-263. doi: 10.1159/00015176
- Martinussen, M. (2011). Hvordan måle? Om bruk av tester og kartleggingsverktøy. I: F. Adolfsen, M. Martinussen, A. M. Thyraug & G. Warvik (red.), *Familiens hus*. Organisering og faglige perspektiver (s. 109-117). Universitetet i Tromsø (UiT): Regionalt kunnskapssenter for barn og unge (RKBu) - Nord
- Marks, K., Glascoe, F. P., Aylward, G. P., Shevell, M. I., Lipkin, P. H., & Squires, J. K. (2008). The thorny nature of predictive validity studies on screening tests for developmental-behavioral problems. *Pediatrics*, 122(4), 866-868. doi: 10.1542/peds.2007-3142
- Marulis, L. M., & Neuman, S. B. (2010). The effects of vocabulary intervention on young children's word learning: A meta-analysis. *Review of Educational Research*, 80(3), 300-335. Doi: <https://doi.org/10.3102/0034654310377087>
- McCauley, R. J. (2001). *Assessment of language disorders in children*. Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.
- McKean, C., Wraith, D., Eadie, P., Cook, F., Mensah, F., & Reilly, S. (2017). Subgroups in language trajectories from 4 to 11 years: The nature and predictors of stable, improving and decreasing language trajectory groups. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 58(10), 1081-1091. Doi: <https://doi.org/10.1111/jcpp.12790>
- Messick, S. (1995). Validity of psychological assessment: *Validation of inferences from persons' responses and performances as scientific inquiry into score meaning*. *American Psychologist*, 50(9), 741-749. doi: 10.1037/0003-066x.50.9.741
- Monsrud, M.-B. (2013). Svake andrespråksferdigheter eller spesialpedagogiske behov? I Bjerkan, K.M., Monsrud, M.-B., Thurmann-Moe, (red.). *Ordforråd hos flerspråklige barn. Pedagogiske og spesialpedagogiske utfordringer*. Oslo: Gyldendal forlag
- Nelson, H. D., Nygren, P., Walker, M., & Panoscha, R. (2006). Screening for Speech and Language Delay in Preschool Children: Systematic Evidence Review for the US Preventive Services Task Force. *Pediatrics*, 117(2), 98-319. doi: 10.1542/peds.20051467
- Norbury, C. F., Vamvakas, G., Gooch, D., Baird, G., Charman, T., Simonoff, E., & Pickles, A. (2017). Language growth in children with heterogeneous language disorders: a population study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 58(10), 1092-1105. doi: 10.1111/jcpp.12793
- NOU 2012:1 *Til barnas beste. Ny lovgivning for barnehagene*. Kunnskapsdepartementet.
- Paradis, J., Genesee, F., & Crago, M. B. (2011). *Dual language development and disorders: a handbook of bilingualism and second language learning* (2nd ed.). Baltimore, Md: Brookes
- Pennington, B. F., Santerre-Lemmon, L., Rosenberg, J., MacDonald, B., Boada, R., Friend, A., Leopold, D., Samuelson, S., Byrne, B., Willcutt, E.G. & Olson, R.K. (2012). Individual prediction of dyslexia by single vs. multiple deficit models. *Journal of Abnormal Psychology*, 121 (1), 212-224. doi: 10.1037/a0025823.
- Petscher, Y., Justice, L. M., & Hogan, T. (2017). Modeling the Early Language Trajectory of Language Development When the Measures Change and Its Relation to Poor Reading Comprehension. *Child Development*. doi: <https://doi.org/10.1111/cdev.12880>
- Pettersvold, M. & Østrem, S. (2012). *Mestrer, mestrer ikke: jakten på det normale barnet*. Sigerud: Res publica.
- Ramey, S.L. & Ramey, C.T. (2006). Early educational intervention: principles of effective and sustained benefits from targeted early education programs. I: D.K.Dickinson & S.B. Neuman (red.). *Handbook of Early Literacy Research*. Volume 2. New York: Guilford Press.
- Rescorla, L. (2011). Late talkers: Do good predictors of outcome exist? *Developmental Disabilities Research Reviews*, 17(2), 141-150. doi: <https://doi.org/10.1002/ddrr.1108>
- Rice, M. L. (2013). Language growth and genetics of specific language impairment. *International Journal of Speech-Language Pathology*, 15(3), 223-233. doi: 10.3109/17549507.2013.783113
- Rice, M. L., & Hoffman, L. (2015). Predicting vocabulary growth in children with and without specific language impairment: A longitudinal study from 2; 6 to 21 years of age. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 58(2), 345-359. doi:10.1044/2015_JSLHR-L-14-0150
- Rommetveit, R. (1992) i Hagtvet, B. & Wold, A.H. (2009). On the dialogical basis of meaning: Inquiries into Ragnar Rommetveit's writings on language, thought and communication. *Mind, Culture, Activity*, 10 (3), 186-204.
- Rosenthal, R., & Jacobson, L. (1968). *Pygmalion in the classroom: teacher expectation and pupils' intellectual development*. New York: Holt, Rinehart and Winston
- Sandberg, K. (2016). *Barnets beste i lovgivningen. Betenkning til Barnevoldsutvalget 21. desember 2016*. URL: <https://www.regjeringen.no/contentassets/3be8090f3c354f5eb821535142071c50/3.-barnets-beste-i-lovgivningen-kirsten-sandberg.pdf>
- Sandvik, M., Garmann, N. G. & Thachenko, E. (2014). Synteserapport om skandinavisk forskning på barns språk og språkmiljø i barnehagen i tidsrommet 2006-2014. Rapport på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet. Oslo: HiOA.

- Scarborough, H. S., & Dobrich, W. (1990). Development of children with early language delay. *Journal of Speech and Hearing Research*, 33(1), 70–83.
- Shadish, W. R., Cook, T. D., & Campbell, D. T. (2002). *Experimental and quasiexperimental designs for generalized causal inference*. Boston: Houghton Mifflin.
- Simonsen, H. G., Kristoffersen, K. E., Bleses, D., Wehberg, S., & Jørgensen, R. N. (2014). The Norwegian Communicative Development Inventories: Reliability, main developmental trends and gender differences. *First Language*, 34(1), 3–23. doi: 10.1177/0142723713510997
- Snowling, M. J., Duff, F. J., Nash, H. M., & Hulme, C. (2016). Language profiles and literacy outcomes of children with resolving, emerging, or persisting language impairments. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 57(12), 1360–1369. doi:10.1111/jcpp.12497
- St. Clair, M. C., Pickles, A., Durkin, K., & Conti-Ramsden, G. (2011). A longitudinal study of behavioral, emotional and social difficulties in individuals with a history of specific language impairment (SLI). *Journal of communication disorders*, 44(2), 186–199. doi: https://doi.org/10.1016/j.jcomdis.2010.09.004
- Sternberg, R.J. & Grigorenko, E.L. (2002). *Dynamic Testing. The nature and Measurement of Learning Potential*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Store norske leksikon (2009, 14. februar). *Prediksjon*. Hentet 9.juni 2017 fra URL: <https://snl.no/prediksjon>
- Südkamp, A., Kaiser, J., & Möller, J. (2012). Accuracy of teachers' judgments of students' academic achievement: A meta-analysis. *Journal of Educational Psychology*, Vol 104(3), 743–762. doi: 10.1037/a0027627
- Tabors, P.O., Snow, C.E., & Dickinson, D.K. (2001). Homes and school together; Supporting language and literacy skills.I: D.K. Dickinson & P.O. Tabors (red). *Beginning Literacy with Language*, Baltimore, Maryland: Paul Brookes, 313–334.
- Thurmann-Moe, A.-C. (2013). Utvikling av ordforråd i en flerspråklig kontekst. I Bjerkan, K.M., Monsrud, M.-B., Thurmann-Moe, (red). *Ordforråd hos flerspråklige barn. Pedagogiske og spesialpedagogiske utfordringer*. Oslo: Gyldendal forlag
- Vallberg-Roth, A. (2012). Different forms of assessment and documentation in Swedish preschools. *Nordisk Barnehegeforskning*, 5(23), 1–18.
- Vygotsky, L.S (1978). *Mind in society: Development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Wolming, S., & Wikström, C. (2010). The concept of validity in theory and practice. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 17(2), 117–132. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/09695941003693856>
- Yew, S. G. K., & O'Kearney, R. (2013). Emotional and behavioural outcomes later in childhood and adolescence for children with specific language impairments: meta-analyses of controlled prospective studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(5), 516–524. doi: 10.1111/jcpp.12009
- Zambrana, I. M., Pons, F., Eadie, P., & Ystrom, E. (2013). Trajectories of language delay from age 3 to 5: persistence, recovery and late onset. *International Journal of Language & Communication Disorders*, Advanced online publication. doi: 10.1111/1460-6984.12073
- Åmot, I. (2017). Kartleggingens mangfoldighet og nødvendighet. I Lyngseth, E.J., Mørland, B. (red.) *Tidlig innsats i tidlig barndom*. Oslo: Gyldendal Norsk forlag

HAR DU BILDER AV HISTORISK INTERESSE?

Som det tidligere er informert om i tidsskriftet og ved landsmøtet 2018, er arbeidet med en bok om Norsk Logopedlags nyere historie godt i gang. Redaksjonsgruppen består av Trine Lise Dahl, Brit Sørland og Ole-Andreas Holmsen, og målet er at boken skal gis ut i forbindelse med Logopedlagets 75-årsjubileum i 2023.

I jubileumsboken skal perioden etter 1998 dokumenteres, da perioden før dette allerede er godt ivaretatt i andre utgivelser. I tillegg skal boken belyse logopediens historie i Norge, ved å trekke linjer tilbake til fagets spede begynnelse.

I forbindelse med utgivelsen ber redaksjonsgruppen om bistand til å samle inn bilder som kan brukes som illustrasjoner i boken. Det er interessant med bilder fra ulike aktiviteter og treff i Norsk Logopedlag i perioden etter 1998 og frem til i dag, samt bilder som kan belyse de ulike logopediske fagområdenes historie.

Hvis noen har bilder som kan være av interesse, vennligst ta kontakt med redaksjonsgruppen på e-post: trinelised@gmail.com
soerbrit@online.no
ole-andreas.holmsen@ahus.no

Rogaland Logopedlag

Rogaland Logopedlag inviterer til årsmøtekurs på Utstein Kloster Hotell torsdag 24.januar 2019.

Årets kursholder er logoped og spesialist i artikulasjonstrening Ingebjørg Skaug. Ingebjørg Skaug er kjent for å holde svært praktiske forelesninger med demonstrasjon av ulike spill, logopedtriks og treningsmetoder som kursdeltagerne vil kunne bruke

direkte med barna når de kommer tilbake på jobb. Ingebjørg Skaug har skrevet boka «Norsk språklydlære med øvelser» og har utgitt «Språklydspillene fotballspillet». Kurset vil ta utgangspunkt i begge disse verkene.

Ingebjørg er spesielt opptatt av at barn skal få hjelp til sine språkproblemer så tidlig som mulig med lek- og spillorientert opplegg.

Kurset passer for logopeder, men også lærere, spesialpedagoger, audiopedagoger og ansatte i barnehager som jobber direkte eller indirekte med barn.

Kurs dato: 24.01.19

Tidspunkt: 10-15

Sted: Utstein Kloster Hotell

**Pris: medlem 1000,-
ikke medlem 1200,-**

Kursavgiften dekker kurset og to retters lunsj. Årsmøtet blir avholdt på Utstein Kloster Hotell kl 16.00, med påfølgende middag kl 17.00. Middagen er inkludert for medlemmer som deltar på årsmøtet.

Påmeldingsfrist er mandag 07.01.19. Påmeldingen er bindende.

Velkommen!

CPLOL-MØTE I RIGA

På CPLOL-møtet i Riga i oktober 2018 var Anne-Lise Rygvold (vikar for Katrine Kvisgaard) og Signhild Skogdal NLLs delegater. Første dag av møtet ble omorganiseringen av CPLOL drøftet etter en metode som kalles «World-cafe». Her var det satt opp seks «temabord» hvor alle delegatene myldret, kommenterte og foreslo konkrete tiltak på seks ulike tema som er sentrale for den nye strukturen i CPLOL. Temaene er: «organisational structure», «advocacy», «membership», «finances», «communication», og «strategy». Som eksempel ble temaet «communication» oppsummert med følgende punkt (se illustrasjon til høyre):

For å gjennomføre målene, skal 'nye' CPLOL organiseres med et styre på fem medlemmer, som velges for tre år. Ett av styremedlemmene skal ha spesielt ansvar for å holde kontakt med landenes logopedorganisasjon(er). Hensikten med dette er å få et tettere, mer effektivt og relevant samarbeid. Styret skal nedsette såkalte «task forces» (arbeidsgrupper) som skal bestå av medlemmer som har spisset kompetanse på det enkelte prosjektets tema. Målsettingen her er å korte ned tiden for enkeltprosjekt/oppgaver, noe som vil gjøre arbeidet mer effektivt. Medlemslandene kan foreslå deltakere til disse gruppene. Etter CPLOL-møtet i mai 2019 vil det sannsynligvis bli bare én delegat fra hvert medlemsland til den årlige generalforsamlinga.

På andre møtedag i Riga var det tid for arbeid i eksisterende grupper innen henholdsvis «Utdanning» og «Logopedisk praksis». Signhild deltok på en gruppe som redigerte en spørreundersøkelse om logopedkompetanse etter endt logopedutdanning. Undersøkelsen skal sendes til alle logopedutdanningene i CPLOLs medlemsland, og skal analyseres i løpet av våren 2019. Anne-Lise deltok på en gruppe som jobbet med Logopediens dag. Gruppen presenterte innkomne forslag og avstemming av plakat for neste års logopediske tema, som er «Autistic spectrum disorders». Fra desember 2018 kan vinnerplakaten lastes ned fra <https://cplol.eu/the-profession/european-day-of-slt.html>

Vi håper plakaten blir brukt i alle NLLs regionlag, spesielt på Logopediens dag 6. mars 2019!

Riga-hilsen fra Anne-Lise og Signhild

Communication		
Priorities	Actions	Commitment
Visibility and accessibility	• Press releases (short & sweet) - frequently - video - you said / we did • Newsletter - sharing posts - quick - short - broader • Social media	• Can be translated by National associations • PR - Person (Board) / Professional journalist / marketing person • national associations / Webmasters
Quality	• language control - events - activities • Before - During - After Politics • Timely	• Prof. proof reader for off documents • National associations into mother tongue
Reachability	• Promotion of Taskforce results - Press release - presentation - poster - Articles • Social platform for national associations board and Cplol board • Video chat, groupchat, notifications from website	• Taskforces • Webmaster / taskforce
Branding	• New Name eg. Europe • "SLTs in" • Communication Strategy	• Hire marketing service

Goals for CPLOL and CPLOL Members:

- The members get more value for the money, their needs are the central focus.
- Involvement of and communication with country Boards
- Facilitate knowledge exchange between members
- The exchange of scientific knowledge and research in the field of speech and language therapy-logopaedics
- The harmonization of standards and quality of initial training and continuing education
- Continued European visibility for the SLT profession
- EU project for the future
- Provide worthwhile information to the individual member news exchange through the local newsletter
- European sponsors for a digital (young) professional network
- The continuous visualization of the value for the member associations
- The insurance of continuity
- The renewal of communication strategy and means
- The begetting of new revenue streams
- The finding of ways to cut excessive costs
- The search for new partnerships with companies within the field
- The introduction of project and process-based working
- To provide information and knowledge to the members
- The priority of activities based on membership benefits
- The measurement and monitoring of the members' activities in order to enhance CPLOL activities and communication
- The use of the measurements to keep moving forward as a modern organization
- Create a platform for ideas and projects

Avslutningsseminar for professor Bente Hagtvet

Den 19. oktober 2018 ble det avholdt fagseminar i anledning professor Bente E. Hagtvets avslutning ved Institutt for spesialpedagogikk (ISP), UiO, med temaet Barns språkutvikling i tale og skrift. Vi gjengir her en oversikt over innholdet for dagen, samt en tilpasset versjon av innlegget som Bente Hagtvet holdt.

I tillegg til innlegget fra Bente Hagtvet, som avsluttet dagen, inneholdt seminaret følgende:

- Professor James Wertsch, Washington University, St.Louis: *Saying More Than What You Know in the Zone of Proximal Development*
- Professor Monica Melby-Lervåg, ISP og forsker 2 Hanne Næss Hjetland, NIFU: *Språk ved 4-årsalder: Hvilken betydning har det for senere leseutvikling?*
- Førsteamanuensis Liv Inger Engevik, Høgskulen på Vestlandet: *Bildebokdialogar frå DSL+-prosjektet: eit språkstimulerande tiltak for førsteklassingar med Down syndrom*
- Postdoktor Jannicke Karlsen og stipendiat Hanne Røe-Indregård, ISP: *Flerspråklige barn i norsk barnehage: Dialogisk samspill i boklesingsaktivitet*
- Seniorrådgiver Marianne Klem, Statped: *Tidlig språkkartlegging, til barnets beste?*

- Professor Kari-Anne Bottegaard Næss, ISP: *Systematisk eller oppdagende skriving i 1.klasse?*
- Seniorrådgiver Vigdis Refsahl, Statped: *Når motet svikter. Hva gjør vi når lesing og følelser har gått i lås?*
- Professor Janne von Koss Torkildsen, ISP: *Kaptein Morf - et digitalt ordforrådstiltak for barn i småskolen*

Det var også musikalske innslag av Arne Kirkhorn Rødвик og Silje Systad, og Marte Dæhlen med venner. Les gjerne mer om seminaret her: <https://www.uv.uio.no/isp/om/aktuelt/aktuelle-saker/2018/dialogiske-forebyggende-og-pedagogiske-perspektive.html>

Bente Eriksen Hagtvet

Fra Tale til skrift: Dialoger, fakta og brytninger. En redigert gjengivelse for NTL.

Jeg har kalt dette innlegget Fra tale til skrift, og nøkternt sett er det jo det jeg i en eller annen fasong har holdt på med nesten hele mitt arbeidsliv. Underteksten, «refleksjoner om dialoger, fakta og brytninger», signaliserer at jeg vil fokusere på en cocktail av erfaringer, kunnskapserobringer – og litt indignasjon. Et «avslutningsinnlegg» er jo en spesiell og blandet sjanger.

Med dette fokuset vil jeg forsøke å gi noe av det tilbake til dere, som jeg selv har fått i mitt arbeidsliv: via møter jeg har hatt med gode og dyktige mennesker, gjennom erfaringer med barn og unge med typisk og avvikende språkutvikling og ved å delta i kunnskapsutviklende samarbeid med dyktige studenter og kollegaer.

Jeg vil begynne med de gode møtene med viktige læremestere, og jeg vil særlig løfte fram dem jeg møtte i de mest formative årene da jeg var ung, og som ledet meg inn til språklige og logopediske fagområder.

En særlig viktig person for min faglige utvikling var professor Ragnar Rommetveit ved Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo. Jeg kom på 1970-tallet fra flere års studier av språket som system ved Det historisk-

filosofiske fakultet til Det samfunnsvitenskapelige fakultetet, der Ragnar Rommetveits banebrytende seminarer om betydningen av å studere *språket i bruk – som en kommunikasjonshandling* – ga meg en ny inngang til språket. Overgangen kjentes som en reise inn i en ny og ultramoderne tid. Via Ragnar lot vi oss blant annet inspirere av kontinental filosofi, f.eks. av Martin Bubers «ekte møte» mellom «Jeg og Du», og av Ludwig Wittgensteins tese om at språk må forstås «in the stream of life». På disse seminarene ble *dialogen* som studieobjekt en realitet for meg. Ragnar var selv en kompetent, vennlig og generøs foreleser og dialogpartner – også vis à vis en ubetydelig student ved naboinstituttet, Pedagogisk forskningsinstitutt. Jeg deltok på Ragnars seminarer på psykologisk institutt i flere tiår, først som student og senere som stipendiat og forsker ved Statens spesiallærerhøgskole. Som veileder var han kritisk lesende og forsiktig oppmuntrende. Jeg fikk svar, men ikke fasitsvar; jeg måtte først og fremst stole på meg selv. Dialogene med han fulgte meg gjennom hele livet. Den siste gangen jeg så han var noen dager før han i fjor sommer døde.

Jeg fremhever dette mentor-forholdet i dag, for å minne om hvor viktig den gode og vennlige lærer er for unge mennesker. Universiteter trenger slike lærere: de er universitetets kanskje viktigste rekrutteringskraft.

Som logopedstudent møtte jeg noen år senere en annen viktig lærer, nemlig logoped Solveig Slinde, min øvingslærer ved den gangen Bredtvet kompetansesenter. Hun løftet også fram Ragnar Rommetveits betydning – både for henne selv og for norsk logopedi. Hun så hans fokus på dialogens betydning i budskapsformidling som et veiskille i norsk stammebehandling. Ragnar bidro i en årrekke som foreleser ved logopedutdanningen og på konferanser der logopeder deltok, og hans bok «Språk, tanke og kommunikasjon» var i mange år pensum ved logopedutdanningen i Oslo. At hans livsledsager, Sigrid, var logoped bidro nok til hans interesse for og støtte til det logopediske fagfeltet.

Av Ragnar lærte jeg mye om språk, om forskning og om forskningsetikk. Språk skal studeres i bruk. Ord «har» ikke mening, det er et potensial av meninger knyttet til isolerte ord; ord «får» mening av den konteksten de brukes i. At ord kan skifte mening avhengig av kontekstuelle og kulturelle kontekster, er for mange av oss i dag en

Ragnar Rommetveit. Foto: Stein Rommetveit

selvfølge. Men det var Ragnar som fikk meg til å forstå hvilken gjennomgripende betydning konteksten har for ords mening og hvor viktig denne kunnskapen er når vi skal forstå og stimulere barns språkutvikling. Denne innsikten ledet noen år senere til nye skåringsregler for delprøven Ordforklaringer, da vi normerte den norske tilpasningen av Reynells språkttest (Hagtvet & Lillestølen, 1984). Her gjenspeilte kriteriene hvordan barn med økende alder blir gradvis bedre til å definere ord på måter som gjenspeiler det meningspotensialet som kulturen legger vekt på og som gjenfinnes i ordbokdefinisjoner. Små barn definerer derimot ord på private og kontekst-avhengige måter.

Som veileder inviterte Ragnar ofte til å kombinere kvalitative og kvantitative tilnærminger, en kombinasjon som den gangen ikke var allment akseptert. Generelle tendenser uttrykt ved gjennomsnitt og korrelasjonskoeffisienter angir en trend, men kvalitative analyser av blant annet unike tilfeller gir dybdeinnsikt. Ofte inviterte han til å studere ekstremgrupper, eller de funnene som *ikke* bekreftet forventninger og hypoteser. Grundige – gjerne kvalitative – analyser av de barna som reagerer annerledes enn hovedtrenden i kvantitative oversiktsanalyser kan gi en dybdeforståelse som vi ellers ikke får, mente han.

Dette forskningsstrategiske grepet tror jeg var ganske innarbeidet hos Ragnar. Han kombinerte filosofiske teoretiseringer på velorientert og krevende kompleksitets-

nivå med kreativ bruk av eksempler og rigorøst gjennomførte eksperimenter som testet kjernekomponenter i teoridanningen. Med de paradigmemotsetningene som ofte er i samfunnsvitenskapelige fagfelt – der positivistisk orienterte og kvalitativt orienterte forskere gjerne har liten gjensidig respekt for hverandre, ble Ragnars paradigmeoverskridende holdning for meg en inspirerende kontrast. Han så det som nødvendig å studere komplekse fenomen fra flere synsvinkler, og ett perspektiv var ikke per definisjon mer riktig enn det andre. Det er forskningsspørsmålet som grunnleggende avgjør hvilken metode som er den beste eller mest korrekte.

Jeg har dvelt litt ved dette møtet med min veileder fordi jeg i bakspeilet erkjenner at de erfaringer jeg gjorde tidlig i livet hadde en betydning jeg ikke da forsto implikasjonene av. Jeg forsøker også i dag å studere fenomen fra ulike synsvinkler og med ulike metoder i et forsøk på å forstå fenomener til bunns. Jeg har også jevnlig en «indre kontakt» med et forskningsetisk poeng Ragnar målbar: «en forsker har ikke bare ansvar for de forskningsspørsmål han/hun velger, men også for dem han/hun velger bort». Ragnar appellerte til å studere de viktige problemstillingene og ikke først og fremst dem som var mest forskbare eller av ulike grunner mest «lønnsomme». Kanskje er dette «idealet» enda mer relevant i dag enn det var da det ble formulert, fordi kravet til publikasjoner i prestisjetidskrift er blitt så avgjørende for god karriereutvikling; det kan dessuten være lite lønnsomt å «investere» i problemstillinger som kan føre til funn som ikke er publiserbare, f.eks. ikke-signifikante funn.

Det siste året på embedsstudiet i pedagogikk møtte jeg en annen lærer som fikk stor betydning for meg, nemlig logoped og førsteamanuensis ved Pedagogisk forskningsinstitutt, Alf Preus. Også han en helt usedvanlig kombinasjon av menneskelighet og kompetanse. En omsorgsfull og ydmyk lærer og veileder, og en fremragende fagperson. Vi skulle dette siste året på studiet legge opp flere tusen sider selvvalgt pensum. Med støtte av Alf la jeg da opp størstedelen av pensumet til logopedutdanningen ved Statens spesiallærerskole, som det den gang het. Jeg fulgte i tillegg Alf ukentlig på kveldstid mens han gjennomførte stammebehandling. Klientene var en gruppe på seks til åtte prester. Å oppleve deres smerte når ordene sto fast, å merke Alfs kompetente faglighet og vare omsorg, gjorde dypt inntrykk. Det sto for meg som uforståelig at det

Alf Preus.

fantas så vidt mange prester som stammet og som trosset et så hemmende taleproblem for å virke i noe så taleavhengig som prestegjernen. Jeg fikk stor respekt for den viljen og innsatsen disse prestene viste under de mange øvelsene på å tåle stammingen som Alf ledet dem varsomt inn i; kanskje husker jeg best deres beskrivelser av sin frykt for å stamme hardt under jordpåkastelsen ved bisettelser: av jkjkkkjord er du kkkkkommet osv.... Jeg fikk via Alf en stor interesse for logopedi som fagfelt, og også et ønske om selv å bli logoped, noe jeg også noen år senere ble. Alf påvirket meg også til å søke jobb som vitenskapelig assistent ved Statens spesiallærerskole, på det prosjektet som skulle utarbeide en norsk tilpasning av Reynells språktest – den første språktesten beregnet for førskolebarn som skulle få en norsk normering. Et team av erfarne fagfolk sto for normeringen, med psykolog Robert Lillestølen som prosjektleder, også han en viktig veiviser som viste meg tillit og et stort handlingsrom.

Jeg fikk også tidlig erfare brytninger, til dels hissig og følelsesladete diskusjoner, knyttet til etikk og testing av førskolebarn – i stor grad de samme argumenter og tema som vi møter i dag. Jeg fikk bryne meg – relativt ung og idealistisk ønsket jeg å bidra til å lage et forskningsbasert verktøy som på mer systematisk måte enn faglig skjønn kunne avdekke språkvansker hos barn på et tidlig tidspunkt. Jeg visste jo hvor viktig det er å komme inn med hjelpetiltak så tidlig som mulig, mens hjernen er plastisk, og før barnets samspill med miljøet påvirkes for mye av

de språklige forsinkelsene. Jeg var uforberedt på den skepsisen jeg møtte i noen miljøer – først og fremst knyttet til stigmaet kartlegging kan omfatte – stigmaet ved å bli identifisert som et problem som trenger forebyggende og intensiverende tiltak. Den diskusjonen har senere fulgt meg – kanskje også i noen miljøer stigmatisert meg. Jeg argumenterer i dag slik jeg gjorde den gangen: det *er* viktig å identifisere risikobarn tidlig for å kunne sette inn relevante forebyggende tiltak. Men jeg skynder meg i dag mer enn den gangen med å tilføye: det hviler selvsagt på den forutsetningen at det rent faktisk settes inn relevante tiltak, at en jevnlig sjekker at tiltakene virker, og at en gjør det på måter som ikke virker stigmatiserende for barnet selv. Hvis ikke tester brukes kompetent og med etisk bevissthet, kan de ikke sies å virke til barnets beste, og da kan de vanskelig forsvares.

I tiden som fulgte hadde jeg flere lærerike administrative oppgaver på institutt- og fakultetsnivå, og også nasjonale komiteoppdrag. Noen ga brytninger, som jeg lar ligge i dag. Spesialpedagogikk er et fagfelt som er ladet med følelser. Det var også spennende og viktige forskningsprosjekter. Ett fokuserte på seksåringers erobring av skrive- og lesekyndighet gjennom lekende tilnærminger. Her ble jeg særlig inspirert av den betydningen barns oppdagende skriving syntes å ha for barns naturlige møte med den alfabetiske koden og lesingen. Dette er problemstillinger jeg fortsatt er engasjert i; nå særlig med fokus på intervensjonsforskning. Jeg kjenner meg temmelig sikker på at leketont og selvdrevet skriving gir en langt mykere vei inn i lesingen enn den jeg for tiden kan lese om i media og på sosiale medier der det fortelles om barn som gråter seg gjennom en leseopplæring som for mange har en for hurtig progresjon (Hagtvatn, 1988; Hagtvatn & Palsdottir, 1992; Hagtvatn, 2014).

Den første systematiske og omfattende utviklingsbeskrivelsen vi framskrev skjedde i forlengelse av standardiseringen av Reynells språktest. Vi fulgte de barna som var fire år da vi normerte testen, til de var ni år, om lag 80 barn i Oslo og Akershus fylke. Tematisk fokus var *variasjonen* i utviklingsløp fra tale til skrift; vi sammenholdt utviklingen til de tidlige leserne (som leste ved skolestart), gruppen av svake lesere ved ni år og gjennomsnittsleserne («resten»). Hovedfunnet var det samme som vi senere har sett i flere longitudinelle studier: det er høy grad av stabilitet i den relative rangposisjonen

en gruppe elever har ved ulike alderstrinn: gruppen med tidlige lesere skåret høyere enn gjennomsnittslesere på nesten alle språkområder ved alle alderstrinn. Gruppen med svake lesere ved ni år skåret svakest språklig alt ved fire år (Hagtvatn, 1996).

Mye tyder i lys av dette på at barns relative rangposisjon er temmelig fastlagt alt fra fire-årsalderen, med mindre man setter inn intensive tiltak for å bryte den stabile relative rangeringen. Allmenn forebygging før fire år vil i lys av dette selvsagt være viktig – i praksis vil det forde høy kvalitet på barnehagetilbudene våre. Det vil også forde vilje og evne til å handle mer målrettet etter fire-årsalderen for da kan vi med høy grad av sikkerhet forutsi et barns videre utvikling når det gjelder språklige forhold.

Det bør framgå av min vinkling på faglig aktivitet her i dag at jeg alltid har vært interessert i praksisnær forskning, og i å samarbeide med praksisfeltet om kunnskapsutvikling. Jeg kan være sterkt fascinert av både metode og teori, men jeg liker å merke at det også er til nytte. Jeg har internt også tatt ansvar for praksisnære virksomheter når det var mulig, blant annet som leder for Test- og observasjonsavdelingen, senere omdøpt til Klinisk seksjon.

Barn av foreldre med dysleksi, var et viktig prosjekt gjennomført innenfor rammen av klinisk seksjon omkring år 2000, og med støtte fra NFR. Det var et longitudinelt prosjekt, der barn av foreldre med dysleksi deltok fra de var to til ni år; noen til de var 12 år.

I likhet med tilsvarende familiestudier, registrerte også vi at omlag 40 % av barna fra disse familiene selv fikk lese- og skrivevansker. Dysleksi er altså i de fleste tilfelle arvelig bestemt, men arvegangen er uklar, og ikke alle barna i en familie får vanskene. Vi registrerte også at de fleste barna som fikk vansker med skriftspråket hadde noen avvikende trekk ved språkutviklingen, også i barnehagealder, men avvikene var ikke påfallende; heller mer subtile, og i noen grad knyttet til ulike språkaspekter hos ulike barn. De fleste hadde imidlertid i større eller mindre grad fonologiske forsinkelser.

Da vi retestet et utvalg av barna på sjetten trinn, avdekket vi flere barn som ikke hadde fått en tilfredsstillende opplæring i lesing og skriving, og som fortsatt leste dårlig

på dette trinnet. Dem tilbød vi i et samarbeid med Bredtvet kompetansesenter ved Vigds Refsahl og Jørgen Frost et 10 ukers lesekurs, 8-10 timer per uke, og her var fokus å styrke deres lesenøyaktighet for derved å bidra til en bedre leseforståelse (Hagtvat, Frost & Refsahl, 2015).

Det var et framtreddende funn når det gjaldt disse barnas fungering på sjettede trinn at seks års skolegang med dårlig leseutvikling hadde satt sine spor i form av tapt selvtillit og svak mestringstro; «utenpå» lesevanskene hadde det lagt seg et lag av negative følelser som vi måtte ta hensyn til når vi arbeidet med å endre barnas lesestrategier. Å møte barn med lese- og skrivevansker pedagogisk dreier seg altså om mye mer enn lesing og skriving. Et annet og mer oppløftende funn var at det nyttet å satse intensivt spesialpedagogisk selv etter fem-seks år med nederlag i opplæringen. Alle elevene viste betydelig framgang: fra å fungere på første-/andreklassenivå da vi begynte lesekurset, ble deres leseferdighet løftet minst ett til to alderstrinn fremover i løpet av den perioden lesekurset varte. En utsatt post-test etter nye 10 uker viste videre at deres leseferdighet forbedret seg ytterligere etter at lesekurset var avsluttet, særlig når lærer også hadde deltatt på lesekurset og derfor var informert om arbeidet og bidro til å konsolidere de nylærte lesestrategiene.

Dette bringer oss tilbake til de siste 10 årene da jeg hovedsakelig har arbeidet innenfor rammene av forskergruppen Child, Language and Learning (CLL), og som vi har fått mange og interessante presentasjoner fra i formiddag. Her vil jeg bare oppsummerende kommentere denne – skal vi si – samtidsskningen, som for en stor del fortsatt er på gang:

Dialogen som verktøy for læring. Nyere forskning har vist at relasjonen – dialogen – mellom (barnehage)lærer og barn er selve driveren i læringen i klasserom og barnehage (Hamre & Pianta mfl., 2005). Dette var med referanse til Vygotsky et poeng i foredraget til James Wertsch. Studier i klasserom og barnehage har videre vist at det er relativt få dialoger mellom voksen og barn både i barnehage og skole. Vi er i gang med å studere de forutsetninger som må være til stede for at det dialogiske samspillet mellom voksen og barn kan bidra til at barn lærer. Blant annet har vi studert hvordan den voksne stiller spørsmål, hvordan den voksne følger opp barnets initiativ og hvordan misforståelser håndteres

(Karlsen, Røe-Indregård, Wold, & Hagtvat, 2018; Røe-Indregård, 2018).

Utvikling av skriftspråklig kompetanse og forebygging av nederlag. Studier av barns språkutvikling i tale og skrift viser gjennomgående at det er en sterk sammenheng mellom den relative posisjonen et barn har innenfor sin gruppe i barnehagealder og senere i skoleløpet (Hjetland mfl. 2018; Klem, Gustafsson, Hulme & Hagtvat, 2016). Mye tyder på at det skal tidlige og intensiverte innsatser til for å bryte denne stabiliteten i den relative posisjon i gruppen barn har oppnådd alt i fireårsalderen.

Kan språkkartlegging bli til barnets beste? Skal en fange opp og følge opp barn som trenger intensiverte forebyggende innsatser tidlig, spiller tidlig kvalifisert språkkartlegging en avgjørende viktig rolle. De senere årene har tidlig språkkartlegging blitt utsatt for mye kritikk, blant annet fordi det kan bidra til stigmatisering, det stjeler tid fra pedagogiske innsatser, og fokuserer ofte på feil og svakheter. Vi har argumentert for at kartlegging til barnets beste må gjennomføres med kompetanse og etisk bevissthet; den skal også lede til et bedre pedagogisk tiltak (Klem & Hagtvat, 2018).

Oppdagende skriving – en vei inn i lesingen. Vi har i flere studier vist at eldre barnehagebarn og unge skolebarn motiveres av å skrive «oppdagende», det vil si slik ordene høres. Vi har også vist at det å skrive seg inn i lesingen gjennomgående gir en bedre skrive- og leseutvikling enn det å lese seg inn i lesingen gjerne gir (Hofslundsengen, Gustafsson & Hagtvat, 2016).

Spesialpedagogisk støtte når det har låst seg med lesingen. Forebyggende innsatser virker generelt bedre enn «reparering» når vansker er blitt stadfestet. Likevel er det aldri for sent. Via lesekurs for elever som slet med dysleksi har vi vist at det går an å snu nederlag og oppgitthet til stadig bedre lesing så sent som på mellom- og ungdomstrinn (Hagtvat, Frost og Refsahl, 2015). Imidlertid måtte vi da blant annet gå via følelsene til lesingen, innarbeide nye lesestrategier med mye støtte og veiledning, og tenke helhetlig, blant annet ved å samarbeide tett med foreldre og skolemiljø.

Takk!

Bente Eriksen Hagtvat

ASSESSMENT AND TREATMENT OF COGNITIVE-COMMUNICATION DISORDERS AFTER BRAIN INJURY

INJURY TO INTERACTIONS IN DAILY LIFE

NORSK LOGOPEDLAG
Hordaland, Sogn og Fjordane
logopedlag

Kartlegging og behandling av kognitive kommunikasjonsvansker som følge av ervervet hjerneskode

Sheila MacDonald er logoped og har over 25 års erfaring i arbeid med kommunikasjonsvansker som følge av ervervede hjerneskode. Sheila har fokus på at gjenvinning av kommunikasjon betyr å gjenvinne ens verdighet, kontroll og glede i livet. I den sammenheng jobber hun sammen med individet, deres familie og andre kommunikasjonspartnere i hverdagen for å utvikle meningsfulle behandlingsmål, aktiviteter og strategier.

Velkommen!

Fredag 1. Februar 2019

Litteraturhuset i Bergen

Kl. 9:00-16:00

Medlemmer NLL: 1400,-

Studenter NLL: 1000,-

Andre: 1650,-

Lunsj er inkludert i kursavgiften.

Påmelding til:

pamelding.hsf.log@gmail.com

Valg av betalingsmåte må fremgå av påmeldingen.

Enten direkte innbetaling til kontonummer 1503.18.84400 eller få tilsendt faktura på e-post. Fakturaadresse og ressursnummer må oppgis. Betalingen må merkes med navn.

Påmeldingsfrist: 4. januar 2019.

NB! Påmeldingen er bindende, kursavgift refunderes ikke.

Referat fra 18th International Aphasia Rehabilitation Conference

Den attende International Aphasia Rehabilitation Conference ble holdt i Portugal 5.-7. september 2018. Dette er en konferanse som arrangeres annethvert år og samler forskere og klinikere fra hele verden. Programmet var variert, der både teoretiske og kliniske aspekter ved afasirehabilitering ble belyst. Her refererer vi fra noen av foredragene.

Keynote-foredraget den første dagen *Horizontal epidemiology and acquired neurogenic communication disorder* ble holdt av professor Travis Threats (Saint Louis University, USA). Han tok utgangspunkt i et prosjekt som heter PARADISE, i dette prosjektet har de sett på psykososiale faktorer på tvers av ulike hjernesykdommer. Threats snakket hovedsakelig om afasi, men nevnte også andre vansker og sykdommer. I sitt foredrag tok han utgangspunkt i ICF-modellen med fokus på deltagelse og aktivitet. Han sa at man har gått fra å se på afasi kun i lys av kroppsfunksjoner til også å inkludere aktivitet og deltagelse. I tillegg til å kartlegge kommunikasjonsfunksjon bør man også se på aktivitet og deltagelse. Videre sa han at alvorlighetsgrad av afasi ikke alltid predikerer deltagelse i dagliglivet, men at også personlige faktorer har betydning. Threats fremhevet at kommunikasjonsvansker kan oppstå i sammenheng med andre diagnosegrupper og at disse personene kan ha behov for våre kliniske ferdigheter og forskning, på samme måte som vi bør dra nytte av andre yrkesgruppers forskning og kliniske erfaring.

Det var ett symposium hver dag og disse var delt inn tematisk. På konferansens første dag fikk vi et innblikk i noen av prosjektene som pågår i det internasjonale samarbeidet Collaboration of Aphasia Trialists (CATS), der det også er medlemmer fra Norge. CATS har blant annet jobbet med å komme frem til en konsensus om hvilke måleinstrumenter som kan brukes for å måle resultatene etter utkommet av en intervensjon, slik at det blir lettere å sammenligne resultatene fra ulike forskningsprosjekter. De har også jobbet med å komme frem til en konsensus om hvordan man kan beskrive intervensjoner for at de skal være mer transparente og lettere å replikere. For å lese mer om hva CATS jobber med kan du gå inn på hjemmesiden deres (www.aphasiatrials.org). Den andre dagen var temaet kognisjon og afasi.

Her ble forholdene mellom andre kognitive funksjoner enn språk og språkfunksjon belyst. Det ble trukket frem hvordan andre kognitive funksjoner har innvirkning på afasi og motsatt. Spørsmål som hvordan interaksjonen mellom ulike kognitive domener har betydning for afasirehabilitering ble drøftet.

På konferansens siste dag var temaet for symposiet afasi og flerspråklighet. En stor andel av forskningen på afasi tar utgangspunkt i engelsktalende personer med afasi i vestlige land (se for eksempel Beveridge & Bak, 2011), og det var derfor spennende å få et innblikk i forskningen som gjennomføres også andre steder i verden.

Den siste dagen holdt også Linda Worrall (University of Queensland, Australia) keynote-foredraget *The Seven Habits of Highly Effective Aphasia Therapists*, som handlet om hvordan personer med afasi og deres pårørende ønsker at deres afasilogoped skal være. Foredraget var basert på funn fra en rekke av hennes egne forskningsartikler, og hun oppsummerte dem som syv gode vaner. Worrall ledet oss gjennom de gode vanene på en engasjerende måte og dette var noe som gav gjenklang hos oss. Blant annet snakket hun om hvor viktig det er å prioritere å skape en god relasjon til personene vi jobber med (prioritize relationships), hjelpe personer med afasi med å komme i kontakt med andre (find a rope team), for eksempel i afasigrupper eller lokalforeninger, samt holde et øye med den psykiske helsen til personene du jobber med (look behind the mask). Den fjerde gode vanen ble en tankevekker, der hun blant annet argumenterte for at vi først bør sette målene for undervisningen og deretter gjennomføre kartleggingen. Videre viste hun til rammeverket SMARTER (Hersh et al., 2012) som beskriver hvordan man kan gå fram for å sette målene for undervisningen sammen med personen med afasi. Foredraget ble også en markering av at Worrall nå går av med pensjon etter mer enn 40 års arbeid i afasifeltet, og hun fikk stående applaus av deltakerne på konferansen.

Det var poster-sesjoner alle tre dagene og det var også norske bidrag. Monica Norvik (Statped og MultiLing, UiO) presenterte forskning gjennomført ved MultiLing med posteren *Auditory comprehension in bilingual aphasia*:

what can eye-tracking data tell us? Line Haaland-Johansen (Statped og Nord universitet) og Karianne Berg (Nord universitet) hadde posteren *The person with aphasia as text – a field trip in the archive*. Dette er en del av Haaland-Johansens pågående doktorgradsarbeid.

Abstractene fra alle bidragene på konferansen, både postere og foredrag, er publisert i tidsskriftet *Aphasiology* nr. 32. Ta gjerne en titt der hvis du er interessert.

Ingvild E. Winsnes og Nina Høeg

Kilder

Madeleine E. L. Beveridge & Thomas H. Bak (2011) The languages of aphasia research: Bias and diversity, *Aphasiology*, 25:12, 1451-1468, DOI: 10.1080/02687038.2011.624165

Line Haaland-Johansen & Karianne Berg (2018) The person with aphasia as text – a field trip in the archive, *Aphasiology*, 32:sup1, 105-106, DOI: 10.1080/02687038.2018.1493426

Deborah Hersh, Linda Worrall, Tami Howe, Sue Sherratt & Bronwyn Davidson (2012) *SMARTER* goal setting in aphasia rehabilitation, *Aphasiology*, 26:2, 220-233, DOI: 10.1080/02687038.2011.640392

Ekaterina Kuzmina, Monica Norvik Knoph, Mira Goral & Hanne Gram Simonsen (2018) Auditory comprehension in bilingual aphasia: what can eye-tracking data tell us?, *Aphasiology*, 32:sup1, 117-118, DOI: 10.1080/02687038.2018.1487924

Travis Threats (2018) Horizontal epidemiology and acquired neurogenic communication disorders, *Aphasiology*, 32:sup1, 229-230, DOI: 10.1080/02687038.2018.1482401

Linda Worrall (2018) The seven habits of highly effective aphasia therapists, *Aphasiology*, 32:sup1, 248, DOI: 10.1080/02687038.2018.1487022

Har du brukere eller kjenner noen som

- Glemmer det som blir sagt?
- Snakker seg bort eller mister tråden i samtalen?
- Snakker før man tenker og kan si upassende ting?

Ved Universitetet i Oslo (UiO) og Sunnaas Sykehus HF pågår det nå et forskningsprosjekt om gruppebehandling av kognitive vansker etter en ervervet hjerneskade med fokus på **sosiale kommunikasjonsferdigheter**.

Vi er interessert i personer som opplever kommunikasjonsvansker som skyldes for eksempel hukommelsesvansker, oppmerksomhetsvansker eller vansker med impuls kontroll. Deltakerne i denne studien skal **ikke ha** kommunikasjonsvansker som skyldes språkvansker (dvs. afasi).

Om studien

Vi gjennomfører en gruppebasert behandling for trening av sosiale ferdigheter som heter *Group Interactive Structured Treatment* (GIST). Deltakere i studien fordeles tilfeldig til to ulike GIST behandlinger. Den ene gruppen vil få GIST poliklinisk en gang per uke over en periode på 12 uker, mens den andre gruppen vil få intensiv GIST gjennom et 4 ukers opphold som inneliggende pasient på Sunnaas sykehus.

Hvem kan delta i studien?

- Personer som er over 18 år,
- Som opplever kognitive vansker etter en ervervet hjerneskade som påvirker ham / henne i sosiale kommunikasjons situasjoner
- Og har nær pårørende/venn som kan bistå i med hjemmeoppgaver under behandlingen.

Det er viktig at deltakere bor i områder hvor man kan komme seg til Oslo ukentlig for den polikliniske behandlingen.

Arbeider du eller har du arbeidet med personer som du tenker kan ha utbytte av denne behandlingen ta kontakt med stipendiat Silje Merethe Hansen, s.m.hansen@isp.uio.no eller telefon: 22 85 53 04 / 99 46 23 26.

UiO : Institutt for spesialpedagogikk
Det utdanningsvitenskapelige fakultet

NORSK LOGOPEDLAGS VINTERKONFERANSE

Scandic Solli, Parkveien 68, 0202 Oslo // 14.–16. mars 2019

TORSDAG 14. MARS 2019

- kl 1000–1045 **Registrering**
- kl 1045–1100 Åpning
- kl 1100–1200 Mer info kommer i januar – se nettsiden
- kl 1200–1300 **Lunsj**
- kl 1300–1430 Pedagog **Helene Fulland**, fagavdeling for sammensatte lærevansker, Statped sørøst ***Flerspråklige læringsmiljøer: helhetlig tenkning rundt tilrettelegging***
- kl 1430–1500 **Kaffe**
- kl 1500–1630 1. amanuensis **Guri Nortvedt**, Institutt for lærerutdanning og skoleforskning, Universitetet i Oslo ***Matematikkvansker og språk. Hva skal til for at elever som strever med lesing lykkes med matematikk?***

FREDAG 15. MARS 2019

- kl 0900–1015 Logoped **Jenny Iwarsson**, Københavns Universitet ***Auditiv analys i logopedisk røstbehandling***
- kl 1015–1045 **Kaffe**
- kl 1045–1200 Professor **J. Scott Yaruss**, Michigan State University ***Minimizing Bullying for Children Who Stutter***
- kl 1200–1300 **Lunsj**
- kl 1300–1430 **Parallelle sesjoner** (velg én av disse)
Professor **Scott Yaruss**, Michigan State University ***School-Age Stuttering Therapy: A Practical Approach***

- kl 1300–1430 Logoped **Jenny Iwarsson**, Københavns Universitet ***Casearbeite med røstklinter – från fysiologi till övningar***
- Logoped **Lena Hartelius**, Göteborgs Universitet ***Dysartri – bedömning och intervention i ett ICF-perspektiv***
- kl 1430–1500 **Kaffe**
- kl 1500–1630 **Parallelle sesjoner**
Alle parallellene gjentas

LØRDAG 16. MARS 2019

- kl 1000–1130 Speech and language therapist **Sirpa Tarvainen**, University of Helsinki ***Oral language comprehension interventions for children and adolescents with developmental language disorder***
- kl 1130–1200 **Kaffe**
- kl 1200–1330 **Sirpa Tarvainen** fortsetter

Det tas forbehold om endringer i kursprogrammet.

Spørsmål om kurset kan rettes til:

Anne-Lise Rygvold:
Institutt for spesialpedagogikk, UiO
Tlf: 993 54 490
E-post: a.l.rygvold@isp.uio.no

Monica Norvik:
Statped sørøst
Tlf: 917 21 595
E-post: monica.norvik@statped.no

Stian Valand:
Statped sørøst
Tlf: 909 94 954
E-post: stian.valand@statped.no

Kursavgift

(inkl. lunsj og kaffe/te)

Påmelding til og med 20.01.19**Påmelding fra og med 21.01.19****Hele kurset**

Medlem: 2500,-
 Ikke-medlem: 3100,-
 Student: 1250,-

Medlem: 2900,-
 Ikke-medlem: 3500,-
 Student: 1450,-

Dagpakke torsdag 07.06

Medlem: 1250,-
 Ikke-medlem: 1750,-
 Student: 625,-

Medlem: 1450,-
 Ikke-medlem: 1950,-
 Student: 725,-

Dagpakke fredag 08.06

Medlem: 1250,-
 Ikke-medlem: 1750,-
 Student: 625,-

Medlem: 1450,-
 Ikke-medlem: 1950,-
 Student: 725,-

Dagpakke lørdag 09.06

Medlem: 950,-
 Ikke-medlem: 1100,-
 Student: 475,-

Medlem: 1200,-
 Ikke-medlem: 1400,-
 Student: 600,-

Påmelding:

NLLs nettsider www.norsklogopedlag.no fra januar 2019. Det betales ikke noe ved påmelding. Deltakere mottar faktura ifølge de valgene som er gjort ved påmelding på nettet. Påmelding er bindende.

Avbestilling:

Før 20. februar 2019 belastes avbestilling med kr 300,-. Ved avbestilling senere enn 20. februar 2019 eller uteblivelse, blir kursavgift ikke refundert.

Rabatter:

Studenter på masterstudiet i logopedi får 50 % rabatt på kursavgift.

NB!

Forelesernes lysark legges ut til nedlasting på nettsidene i forkant av kurset, og vil ikke bli distribuert på kurset.

DISPUTAS LINN STOKKE GUTTORMSEN

Linn Stokke Guttormsen og disputasens leder, professor Bente Hagtvet.

Logoped og Master Linn Stokke Guttormsen forsvarte sin avhandling for graden ph.d. fredag 28. september 2018 på Institutt for spesialpedagogikk (ISP) ved Universitetet i Oslo.

Tittelen på avhandlingen er «A multimethod study of the impact of stuttering on children». Avhandlingen er artikkelbasert. Den består av tre artikler og en kappe som binder artiklene sammen. Avhandlingen vil etterhvert gjøres tilgjengelig på: <https://www.duo.uio.no>

Professor Kari-Anne Bottegaard Næss, Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo og Professor Charles Hulme, Department of Education, Oxford University og professor II ved ISP, UiO, har vært veiledere.

Bedømmelseskomiteen bestod av professor Barry Guitar, Department of Communication Sciences and Disorders, University of Vermont (1.opponent); Associate Professor Courtney Byrd, Department of Communication Sciences & Disorders, University of Texas at Austin (2. opponent) og komiteens koordinator professor Vibeke Grøver, Institutt for pedagogikk, Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Universitet i Oslo. Prøveforelesningen og disputas ble ledet av professor emerita Bente Eriksen Hagtvet,

Institutt for spesialpedagogikk, Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Universitet i Oslo.

Prøveforelesningen ble holdt samme dag og oppgitt tittel var «Review the evidence for treatment of preschoolers who stutter. Include in the discussion the possible influence of children's communication attitudes and temperament.» Linn takket for et spennende tema og innledet prøveforelesningen ved å vise til hvilken betydning det å stamme kan ha for barns hverdag. «Playing soccer; meeting a new friend; talking to mum before going to bed; telling the kindergarten teacher a story; quarreling with siblings. Stuttering influences the most essential aspect of human interaction: communication». Med disse ordene startet Linn både avhandlingen og prøveforelesningen, og vekket samtidig tilhørernes interesse for dette viktige temaet.

Linn påpekte at stamming er relativt vanlig i førskolealder siden 5-11% av barn i denne aldersgruppen stammer i en viss periode. De fleste av disse barna begynner å stamme i 2-4 års alderen, men mesteparten av barna (rundt 65-71 %) slutter å stamme i barndomsårene. Noen faktorer virker å ha påvirkning her, som generelle språkferdigheter, alvorlighetsgraden og frekvensen av stammingen. Linn beskrev så en systematisk gjennomgang av tiltak for

førskolebarn som stammer. Gjennomgangen inkluderte data fra 35 internasjonalt publiserte studier. Linn avsluttet med å vise til flere områder som fremtidig forskning om stamming bør se på, som respons på stammebehandling – hvorfor virker visse tiltak for noen barn, men ikke for andre, effekten av barns egenskaper/temperament for stammebehandling og foreldrenes rolle som utøver av stammebehandling.

Prøveforelesningen ble godkjent og den offentlige disputasen fulgte senere samme dag. Førsteopponent Barry Guitar ga en sammenfatning av avhandlingen.

Guitar innledet med å si at vi først nå den senere tid begynner å forstå betydningen av følelser/emosjoner hos folk som stammer, og at det er viktig å forske videre på dette. Metaanalysen til Linn og kollegaer er et første steg her: Guttormsen, Kefalianos og Næss (2015) er de første som har sett på holdninger hos barn som stammer i en oversiktsstudie. De fant at barn som stammer har flere negative tanker om egen tale enn barn som ikke stammer. De fant også større forskjeller jo eldre barna blir, men ingen forskjeller relatert til kjønn. Barnas negative holdninger virker blant annet å henge sammen med oppstart og alvorlighetsgraden av stammingen, slik at barn som stammer oftere har mer alvorlige og flere negative holdninger.

Med bakgrunn i resultatene fra metaanalysen og på grunn av at det manglet et pålitelig måleinstrument som måler hvilken betydning det å stamme kan ha for unge barn, ble neste studie utviklet. Guttormsen, Yaruss og Næss (2018) utviklet måleinstrumentet The Overall Assessment of the Speaker's Experience of Stuttering – Caregivers (OASES-C) basert på måleinstrumentet Overall Assessment of the Speaker's Experience of stuttering (OASES; Yaruss & Quesal, 2006, 2016). I artikkelen tar de for seg foreldrenes opplevelse av hvordan stammingen påvirker deres barn. Instrumentet OASES-C viste seg å være et pålitelig måleinstrument og foreldrene beskrev barns reaksjoner på stammingen som moderate.

Funnene blir fulgt opp i neste studie, hvor undersøkelsen ble utvidet til å omhandle barnehage-konteksten og ulike omsorgsgiveres oppfatning av stammingens betydning for barna. Samme måleinstrumentet (OASES-C) ble brukt. Guttormsen, Yaruss og Næss (2018) fant blant annet at ulike omsorgsgivere vurderer påvirkningen av stamming på barna ganske likt.

Ett av temaene som førsteopponent Guitar kom inn på var barns egenrapportering om følelser relatert til stammingen. Det ble diskutert i hvilken grad barn selv kan uttale seg om egen stamming og hvordan vi i praksisfeltet kan legge til rette for slike samtaler. Linn påpekte at det i forsknings-sammenheng er viktig å kunne tilby en oppfølging dersom man skal spørre barn direkte. Andre spennende spørsmål som Guitar stilte, og som det kan være fint for oss logopedier å reflektere over er: «Hva kan vi gjøre i logopedisk oppfølging for at barn ikke skal føle seg nedslått av sin egen situasjon?», eller «Hvordan kan vi veilede foreldre som ikke makter å støtte barns holdninger til egen stamming?»

Andreopponent Courtney Byrd problematiserte bruken av terminologien («stamming eller å stamme») i samtale med barn. Hun mente at det er en usikkerhet selv blant fagfolk om å bruke terminologien og spurte når det er greit å si til et barn «du stammer». Linn påpekte at unge barn som regel ikke har en negativ konnotasjon til det å stamme og at det derfor ikke bør være en avventende holdning til å bruke ordet stamming i samtaler med barn. Hun forklarte at det er viktigere hvordan vi sier det enn at vi sier det. Byrd lurte også på om vi burde veilede foreldre om hvordan de kan snakke med barna sine om stammingen. Hun mente at vi trenger å jobbe med foreldrenes reaksjoner på barns stamming. Hun spurte blant annet om «Hva skjer når foreldre ser bort når barnet begynner å stamme?» og «Kan omgivelsenes respons påvirke barns negative følelser om egen stamming?» Slike spørsmål ga spennende diskusjoner og er viktige for praksisfeltet å reflektere over.

Diskusjon mellom Linn og de to opponentene Barry Guitar og Courtney Byrd var av høy faglig kvalitet og av relevans for både praksis- og forskningsfeltet. Det ble mange spennende diskusjoner utover ettermiddagen og Linn fremviste solid metodekunnskap så vel som nyansert og faglig fundert klinisk viten.

Guitar avsluttet sin del av opposisjonen ved å si at Linn ikke bare er veldig god metodisk, men at hun også er en veldig god praktiker. Dette slutter vi oss til og gratulerer Linn så mye med vel gjennomført disputas og den første norske doktorgraden på stammefeltet! Vi ønsker henne lykke til i det videre arbeidet.

Jana Kruse

NORDLAND LOGOPEDLAG – KURSDAGER MED INGER MARIE TROVI

Nordland logopedlag arrangerte kurs 27. og 28. september på Tusenhjemmet Kultur- og kunnskaps-senter i Bodø. Vi gledet oss veldig til hva foreleser Inger Marie Trovi hadde å fortelle om temaene vi hadde valgt. Dag 1 var temaet: «Stemmevansker hos barn og voksne» og dag 2 var det «Språklydsvansker hos barn og voksne».

Inger Marie Trovi er både sanger, spesialpedagog og logoped MNLL med utdanning innen fonetikk, språkvitenskap og nordisk språk og litteratur. Hun har arbeidet innen mange ulike områder, fra grunnskole til videregående skole, inkludert både fagskole og voksenopplæring. I tillegg har hun over 20 års erfaring som sangpedagog og logoped. Hun har gitt ut bok, cd, dvd, og flere faghefter, blant annet «Å mestre rulle-R» og «Lydspor i munnen».

Det var stor interesse for begge kursdagene med mange påmeldte. Første dag startet med kort repetisjon om fysiologi, etterfulgt av pust og luftstrømmens betydning for god stemmefunksjon – en viktig påminnelse. En dame med stemmevansker stilte opp som «levende case», og Trovi viste oss praktiske eksempler på hva hun ville gjort for å gi damen stemmen tilbake. Veldig nyttige og gode tips. Trovi var også innom Aleksanderteknikk og Aksent-

metoden, sett i forhold til bruk av fonasjonsrør. Dagen etter møtte over 30 kursdeltakere fram for å høre om språklydsvansker hos barn og voksne. Trovi har som nevnt lang logopedisk erfaring, og vi fikk derfor mange nyttige tips til hvordan jobbe med barn som mangler lyder og ord, og korrigering av enkeltlyder og hel «ordsalat». Her ble vi påminnet viktigheten av å sjekke hørselen hvis barnet ikke begynner å prate, eller har lite språk.

Også på dag to hadde vi «levende case» som stilte velvillig opp, og både dem og vi fikk utdelt spaghetti som vi la i munnen. Når vi lager l-lyden forblir spagettien hel, men prøv å lage n-lyden – da knekker den. Og vi fikk grundig gjennomgang og gode tips i hvordan øve inn r-lyden. Også her, når en skal lage r-lyden, er god og riktig pust avgjørende for om en får det til.

På spørsmål om *når* en skal begynne behandling av barn, svarte Trovi: «Det er viktig å komme tidlig i gang, hvis vi vet at barnet forstår – verbal forståelse, eller situasjonsforståelse.»

Vi takker Inger Marie Trovi for to inspirerende og lærerike dager.

GRENSELØST ELLER OVER GRENSEN? ET REISEBREV

Nylig var jeg på konferansen *Cultural crossings of care*. Siden jeg selv setter stor pris på å lese det kollegaer skriver fra konferanser, så kom jeg på at notatene mine muligens kunne være av interesse for flere enn meg. Derfor et reisebrev. Selv om reisen var mer mental enn egentlig fysisk. Konferansen fant sted i Oslo, altså bare noen mil hjemmefra. Men faglig sett hadde jeg reist langt fra mitt faglige «hjem», logopedien. Eller hadde jeg egentlig det?

En medisinsk-humanistisk tenketank

Konferansens fulle navn var *Cultural crossings of care – an appeal to the medical humanities*. Jeg tror det er aller første gang jeg er på en konferanse der nesten ingen av foreleserne egentlig er kjent for meg. Eller – det vil si – på forhånd hadde jeg gjennom konferansens nettsider, arrangørens aktivitet på sosiale medier og (som følge av det) ivrig lesing av en del vitenskapelige artikler gjort meg kjent med flere av foreleserne og arrangørene. Jeg likte det jeg leste, både av og om disse. Men det var altså nettopp på grunn av konferansen jeg fikk kjennskap til mange av disse arbeidene. I salen satt filosofer, psykoanalytikere, lingvister, historikere, medisinerne og flere andre personer med ulik humanistisk, helsefaglig og biovitenskapelig bakgrunn. Noen fysioterapeuter, noen lærere. Minst en tolk. Og minst en prest. Og sikkert flere andre. Og logopeder, da. Minst to. I tillegg til meg var det i hvert fall en logoped til – en logoped fra Paris – i salen. Vi var mer enn 200 deltakere fra ulike deler av verden.

Konferansen skulle være en tenketank for feltet *medical humanities*. Et medisinsk-humanistisk møtested på tvers av fagområder og tradisjonelle forskningsmessige skillelinjer. Tenk det! Konferansen markerer oppstarten på prosjektet *Body in Translation – Historicising and Reinventing Medical Humanities and Knowledge Translation*, som er ledet av professor Eivind Engebretsen og førsteamanuensis John Ødemark, begge ved Universitetet i Oslo. Prosjektet er finansiert av *Senter for grunnforskning ved Det Norske Videnskaps-Akademi* (www.dnva.no). Prosjektets hovedmål er, ifølge prosjektets nettside hos Universitetet i Oslo, *to bridge the gap between translation as a humanistic and a medical concept and practice*.

Line Haaland-Johansen

Logoped MNLL,
stipendiat ved
Nord universitet

E-post:

line.haaland-johansen
@nord.no

På den norske prosjektnettsiden beskriver de det slik: «Prosjektet undersøker og sammenligner forståelser av – og ulike modeller for – translasjon i medisin og humaniora». Translasjon refererer til den svært komplekse prosessen det er å oversette eller omsette kunnskap fra forskning til praksis, på engelsk kalt *knowledge translation* (jf. også Engebretsen, Sandset & Ødemark, 2017). Begrepet omtales gjerne som *kunnskapstranslasjon* (eller *translasjon*, som her) på klingende akademisk engelsknorsk. Vi kan kanskje le litt av begrepet. Men tematikken er både utrolig spennende, svært krevende og ikke minst uhyre relevant for logopedien.

Anekdoter, ikke-reduserbar singularitet, retorikk og ubehagets pedagogikk

Overskriften viser til noe av alt det interessante som ble tematisert på konferansen over to dager. Noen få, velvalgte innlegg og diskusjoner foregikk i plenum, mens mer enn hundre innsendte kortforedrag ble presentert over tjueen parallellsesjoner. Det vil være vanskelig, av plasshensyn, men ikke minst av faglige hensyn, å yte konferansen rettferdighet i form av et referat. Den spesielt interesserte vil finne en del referanser til slutt i teksten. Emneknaggen *#crossingsofcare* på Twitter gir også et godt innblikk i konferansen, i tillegg til at prosjektets nettside og lenker fra denne absolutt anbefales. Videre i teksten vil jeg presentere et utvalg inntrykk av noe av det jeg lyttet til.

Foto: Alice Cavanagh @alicemccavanagh

Kliniske kasus og anekdoter

Åpningsforedraget ble holdt av Brian Hurwitz. Tittelen var *Clinical Cases and Anecdotes: Revaluing Damaged Gods*. Foredraget hans bygget på en nylig utgitt artikkel (Hurwitz, 2017), med referanser, blant mye annet, til det som nok kan kalles en klassiker av en bok – Kleinmans *The illness narratives. Suffering, healing and the human condition* (1989). Jeg hørte Hurwitz som en som ville presisere anekdoters iboende kraft, rikdom og betydning for å forstå sykdom, behandling og helse. Han definerte en anekdote som «the art of the glimpse» og «a biographical incident, a minute passage of private life». Gjennom sin stillferdige, men klare og kloke formidling delte han anekdoter og opplevelser fra medisin og helse beskrevet i faglitteraturen. Samtidig presenterte han CARE-gruppens relativt nye retningslinjer for hvordan man bør rapportere kasus i forskning (Gagnier et al., 2013). Han uttrykte med det en viss bekymring. Dels er slike retningslinjer ment som en hjelp for å øke sannsynligheten for at beskrevne kasus faktisk publiseres og bidrar til vår kunnskapsbase på en meningsfull måte. Dels bidrar slike retningslinjer også til en viss grad av strømlinjeforming. Vil dette gjøre at de rikere, mer ikke-strømlinjede fortellinger om kasus i mindre grad publiseres og dermed i mindre grad påvirker

den kunnskapsutvikling som skjer? Vil stemmene til dem som faktisk er bærere av relevante innenfra-erfaringer (og her kan vi for så vidt inkludere klinikerne, men ikke minst den som lever med vansker, sykdom og funksjonsnedsettelser) i stadig mindre grad bli hensyntatt i fagutvikling og forskning? Hurwitz viste med grafer at det i og for seg er et oppsving i publiserte kasusfortellinger gjennom de siste årene, men det er altså samtidig en tendens til strømlinjeforming av disse, både i innhold og presentasjonsform.

«Ikke-reduserbar singularitet» – og noen protester innenfra Konferansens hovedattraksjon var for flere uten tvil Julia Kristeva. Kristeva vil av mange bli betraktet som en sentral skikkelse innen fransk feminisme. Hun er en anerkjent psykoanalytiker, lingvist, filosof og forfatter. Blant annet. Merkelappene ser ut til å variere noe ut fra hvem som presenterer henne. Som mange som vinner stor anseelse, kanskje, så har hun også sine motstandere. Roman Jacobson skal ha uttalt følgende: *Both readers and listeners, whether agreeing or in stubborn disagreement with Julia Kristeva, feel indeed attracted to her contagious voice and to her genuine gift of questioning generally adopted 'axioms', and her contrary gift of releasing various 'damned questions' from their traditional question marks*. Akademias mulige elsk/hat-forhold til henne kom også til syne da hun ble tildelt den aller første Holberg-prisen i 2004. Dels ble hun altså tildelt prisen, og det svært vel fortjent vil mange mene. Dels ble pristildelingen av enkelte kraftig kritisertⁱⁱ.

Konferansen presenterer Kristevas foredrag slik: «Er man som menneske allerede skapt, eller er det en kontinuerlig skapelse som pågår? Er det en tilstand eller en prosess? Er man mest sin kropp, eller sin historie? Med utgangspunkt i den romerske myten om Cura, reiser Julia Kristeva spørsmål om måten den moderne legevitsenskapen møter mennesker med sykdom eller funksjonsnedsettelser på. Om medisinen forholder seg til mennesket som ren biologi, løper de da en risiko for å redusere det syke menneske til en ufullstendig væren?» Det var fascinerende både å se og høre Kristeva. Personlig synes jeg hun er en veldig interessant person, med en fantastisk spennende produksjon og historie. Hun er for tiden professor emerita ved Université Paris Diderot, og uten tvil en stor intellektuell, med en vakker og nesten poetisk måte å legge frem sine refleksjoner og teorier på. Foredraget tok utgangspunkt i artikkelen *A tragedy and a dream* (Kristeva, 2013) og til dels også i konferansens *position paper* (Kristeva et al., 2018). Kristeva ser ut til å ha vært grenseoverskridende, over

faggrenser så vel som tradisjoner, i store deler av sin karriere, og en sterk stemme både i og utenfor academia. Hun er også mor til en sønn med til dels store funksjonsnedsettelser. Hun har slik både et følt og «levd», i tillegg til et rent akademisk, forhold til temaet *disability*, et tema hun først har behandlet akademisk den senere del av sin karriere. Kristeva snakket om hvordan sykdom/funksjonsnedsettelser bidrar til å illustrere individets «ikke-reduserbare singularitet». Slik jeg forstår det, og jeg må ta det forbehold at Kristevas tanker og teorier er nye for meg, formidler hun her blant annet at hvert individ representerer en unik størrelse, med sine egne unike erfaringer, som ikke kan reduseres til noe mindre enn seg selv. Man kan følgelig ikke reduseres til bare å være en person «som enhver annen». Man kan heller ikke reduseres til for eksempel kun å «være» en vanske, en funksjonsnedsettelse, en lidelse eller en annen form for annerledeshet. Kristeva beskriver *disability* både som *a tragedy and a dream*. Sykdom/funksjonsnedsettelser minner oss om vår dødelighet (derav «tragedie»), men det representerer også nye/andre muligheter for den enkelte og for samfunnet («en drøm»). Kristevas tanker er ikke alltid så enkelt tilgjengelige. I løpet av Twitter-dialogen under konferansen ble artikkelen til Bunch (2017) anbefalt, som en inngang til å lese om Kristevas teorier på dette området. Ikke minst vil Morgenbladet-artikkelen til Kristeva, Moro, Ødemark og Engebretsen (2018, 29. oktober), kalt *Medisinen og menneskevitenskapene*, som ble publisert i forbindelse med konferansen, nok være tilgjengelig og interessant lesing for flere.

Personlig synes jeg Jan Grues (2013) reflekterte, men kritiske lesning av Kristeva gir innsikt både i Krises tankesetning og i punkter man kan ønske å gå i dialog med henne på. Grue (2013) påpeker at Kristevas engasjement i *disability*-tematikken kommer fra et genuint etisk engasjement. Hun kan imidlertid kritiseres for blant annet å skape et skille mellom *dem* og *oss*, og for at hun implisitt inkluderer oss som lesere i et «ikke-annerledes vi». Hun argumenterer dessuten gjennomgående med utgangspunkt i at det er en slags lovmessig årsak/virkning mellom det å ha en funksjonsnedsettelse og det å oppleve en (eksistensiell) smerte og isolasjon, noe flere reagerer på, blant annet Jan Grue (2013:50) og Rosemarie Garland-Thomson. Det synspunkt at personer med vansker gir oss (implisitt: «oss uten funksjonsnedsettelser») mulighet til å forstå normalitet, kommuniserte Kristeva tydelig på konferansen. Flere ganger brukte hun faktisk afasi som et ganske likefremt og egentlig ufarlig eksempel – hvordan studiet av

personer med afasi (en språklig vanske) har gitt kunnskap om normalspråklighet (språklig normalitet). Det at personer uten vansker utgjør et «vi» og personer med vansker et «de andre» ble det sentrale, svært forståelige og til dels litt vonde diskusjonspunktet da Rosemarie Garland-Thomson holdt sitt kommentarinlegg til Kristeva. Garland-Thomson er en fremtredende forsker innen *critical disability studies*ⁱⁱⁱ, og har selv en fysisk annerledeshet, noe hun selv trakk frem som et poeng. «*I will not be your abject muse*,» proklamerte hun. Hun fraber seg altså at et *vi* uten sykdom eller funksjonsnedsettelse bruker det psykiske ubehag (*abjection*) det måtte være å konfronteres med annerledeshet *hos de andre*, som et utgangspunkt for egen refleksjon og vekst. Her tror jeg på et vis vi var vitne til to som på flere enn en måte absolutt vil det samme, men som samtidig argumenterer på ulike måter og fra ulike faglige ståsteder og tradisjoner. To og en halv time varte innlegget, kommentarinlegget og dialogen. Det hele var i tid og varighet herlig upedagogisk, i innhold og form svært krevende, vesentlig og interessant, og hva gjelder grad av konfrontasjon noe overraskende for flere av oss i salen, vil jeg tro. Men altså absolutt en lærerik og minneverdig sesjon.

Retorikk, «framing» og evidens

Trisha Greenhalgh var også en av formidlerne i plenum. Hun var i tillegg en av dem jeg kjente noe til før konferansen. Hun har markert seg innen debatten om evidens, og har her nylig publisert sentrale arbeider sammen med norske Kirsti Malterud (Greenhalgh & Malterud, 2017; Greenhalgh, Thorne & Malterud, 2018). Greenhalgh minner oss om forskjellen mellom «provable truth», «probable truth» and «plausible truth», og illustrerte elegant hvordan retorikk og innramming (*framing*) av forskningsfunn og fakta også spiller en rolle ved utforming av ulike former for retningslinjer. «Det handler ikke om sannhet eller løgn», poengterte hun, «men om hvordan man legger frem og rammer inn sanne fakta». Hun viste med ulike konkrete eksempler hvordan en og samme sannhet kan legges frem på ulike måter, slik at begge fremstillinger for så vidt er sanne, men der de to presenterer virkeligheten på ulike måter. Og hun illustrerte også hvordan streng og nesten bokstavtro tolking av formuleringer i retningslinjer kan føre til uklok praksis, ved at man tolker retningslinjens føringer strengere eller i hvert fall annerledes enn hva man kan anta at har vært intensjonen. Trisha Greenhalgh evner å formidle komplekse fakta på en lettfattelig måte, og jeg vedgår så gjerne at hun var mer

konkret enn hva min tekst skulle tilsi. Hun er dypt engasjert i tematikken, både fra et akademisk og fra noe som jeg oppfatter som et mer brukerorientert, helsepolitisk ståsted, og bruker gjerne humor som virkemiddel i formidling. Salen lo flere ganger i løpet av den timen hun hadde til rådighet. Hennes akademiske arbeid har påvirket og til dels endret retningslinjer og arbeidet med slike i UK. Greenhalgh og Russel (2006) og Russel og Greenhalgh (2011) er artikler som illustrerer noen av de tanker hun presenterte på konferansen.

Ubehagets pedagogikk

Jeg valgte meg ut innlegg fra fire av de tjueen parallellsesjonene. Dette og det neste avsnittet skal kort referere fra et par av disse. Generelt var jeg imponert over det høye faglige nivået og den store tematiske variasjonen, og det var langt flere innlegg som gjorde inntrykk enn de få jeg refererer her. Det er muligens ikke helt uvanlig å benytte skjønnlitteratur og kunst som ledd i undervisning i medisinfaget. En svensk konferansedeltaker kommenterte for eksempel at de ved hennes universitet bevisst la poesi-/litteraturundervisning uken etter disseksjonsundervisningen, for slik å søke å motvirke en eventuell objektivering. Men det er både ulik praksis og ulik grad av selvfølghet hva gjelder bruk av slike virkemidler i undervisning. Noen kommenterte for eksempel at det nok varierer på tvers av land hvorvidt man innen medisin opplever at man har etablert en (litterær) kanon eller ikke.

I en sesjon presenterte man ideen om ubehagets pedagogikk inspirert av Megan Boler (1999), som en utvidelse og en utfordring av mer tradisjonell bruk av kunst og skjønnlitteratur i medisinsk undervisning. Ubehagets pedagogikk tar følelser som et utgangspunkt, og slik jeg forstår det er poenget å skape rom for refleksjon (ved at man utfordrer tanke- og holdningsmessige (u)vaner) og til dels å motivere for handlingⁱ. Francha Keicher og Zahra Kahn la i sitt innlegg frem hvordan de og kollegaer brukte dette som et virkemiddel i sin undervisning, gjennom populærkulturelle tekster (i bred forstand), slik som for eksempel den britisk-pakistanske musikkvideoen *Englistan*. Hensikten er å vise virkeligheten slik den ser ut fra ulike ståsted, slik at nettopp

mer marginaliserte stemmer (knyttet til kjønn, etnisitet, annerledeshet) får prege undervisningen. Det eventuelle ubehaget er knyttet til at en sedvanlig (majoritets-)forståelse av virkelighet og sannhet utfordres. Men de mer enn antydte at også det å utfordre det bestående, ved å bringe populærkulturelle tekster inn i pensum/undervisning, i seg selv kan være utfordrende, og slik skape et visst «pedagogisk ubehag» innad i etablerte forsknings-/undervisningsinstitusjoner. For hva er egentlig gode og relevante (og akseptable) kilder til forståelse av medisin og helse – og av mennesket? Denne type tenkning er ikke helt ukjent innen logopedi, men gav meg absolutt nye tanker og ny inspirasjon knyttet til formidling.

Et liv som ligner deres

Jan Grue holdt et av innleggene i en av parallellsesjonene på konferansen. Han er lingvist og forfatter og for tiden professor i kvalitativ metode ved Institutt for spesialpedagogikk ved UiO. Han er aktuell med boken *Jeg lever et liv som ligner deres. En levnetsbeskrivelse* (Grue, 2018), som har fått svært gode kritikker. Boken er i seg selv i tråd med konferansens tematikk på flere måter, blant annet ved at han stiller tekst om ham selv fra legejournaler opp mot sine egne minner fra oppvekstenⁱⁱ. Grue sa at han i sitt kortforedrag gav denne boken en teoretisk overbygning. Han tok blant annet utgangspunkt i Maggie Nelsons *literary autotheory* (se Nelson, 2017) og Donna J. Haraways *staying with trouble*. Ett poeng er å forstå fenomener innenfra og som komplekse, sammensatte og «messy», noe som jo er annerledes enn hvordan ting forstås og formidles i tradisjonell medisinsk, naturvitenskapelig tradisjon. Også Grues innlegg er et innlegg det er vanskelig å yte rettferdighet på få linjer. Jeg nøyer meg med å formidle at boken finnes, sikkert i en bokhandel nær deg. Selv skal jeg løpe og lese.

Grenseløst eller over grensen? Noen refleksjoner til slutt

Så – befant jeg meg faglig sett langt hjemmefra eller ikke? Evidensdebatten, forståelsen av den enkelte som unik og med det den implisitt brede forståelsen av normalitet, bedring og rehabilitering, samt vektleggingen av å forstå annerledeshet og helse fra en kombinasjon av tradisjoner og fagfelt, føles egentlig velkjent og logopedisk sett svært

ⁱ Sitatet fra Roman Jakobson skal være gjengitt i innledningen til Julia Kristevas bok *Desire in Language. A Semiotic Approach to Literature and Art*, men både kildeangivelsen og innholdet er her rett og slett sitert etter den engelske Wikipedia-artikkelen om Julia Kristeva, lest på nett 29.10.18.

ⁱⁱ Den interesserte kan selv finne kilder til denne kritikken fra Jon Elster.

ⁱⁱⁱ R. Garland-Thomson har en rik mengde interessante publikasjoner, som det er lett å søke seg frem til.

^{iv} Her har jeg også latt meg av inspirere av innholdet i denne nettsiden: <https://teachingemotion.weebly.com/megan-boler.html>

^v Denne opplysningen er hentet fra en bokanmeldelse: <https://www.dagbladet.no/kultur/et-litteraert-mesterverk-om-livet-som-bevegelseshemmet/70091373>

«hjemlig». Det svært forfriskende nye var å få kjennskap til nye forskere, ny litteratur, nye miljøer og dermed nye referansepunkter for tenkning og diskusjon. Her er det absolutt flere forskere og fagmiljøer jeg skal følge med interesse videre. Dels vil den type grenseoverskridelse denne konferansen legger opp til kanskje alltid i noen grad være en utopi. Ulike fag og tradisjoner bærer i seg ulike forståelser.

Samtidig er en bevissthet knyttet til betydningen av slik faglig grenseoverskridelse uhyre viktig og aktuelt, og kan bidra til nødvendig reorientering. Hvis flere enn meg lot seg engasjere: Under følger et knippe referanser til tekster som på ulike måter er assosiert med det som ble presentert på konferansen.

God lesning og refleksjon!

Referanser

- Boler, M. (1999). *Feeling Power: Emotions and Education*. New York: Routledge.
- Bunch, M. (2017). Julia Kristeva, Disability, and the Singularity of Vulnerability. *Journal of Literary & Cultural Disability Studies*, 11(2). DOI: 10.3828/jlcls.2017.11
- Engebretsen, E., Sandset, T. J. & Ødemark, J. (2017). Expanding the knowledge translation metaphor. *Health Research Policy and Systems*. DOI: 10.1186/s12961-017-0184-x
- Gagnier, J., Kienle, G., Altman, D.G., Moher, D., Sox, H., Riley, D.S. and the CARE group (2013). The CARE guidelines: consensus-based clinical case report guideline development. *Journal of Clinical Epidemiology*, 67(1), 46 – 51.
- Greenhalgh, T. & Malterud, M. (2017). Systematic Reviews for Policymaking: Muddling Through. *American Journal of Public Health*, 107(1), 97–99. DOI: 10.2105/AJPH.2016.303557
- Greenhalgh, T., Thorne, S. & Malterud, K. (2018). Time to challenge the spurious hierarchy of systematic over narrative reviews? *European Journal of Clinical Investigation*, 48. DOI: 10.1111/eci.12931
- Greenhalgh, T. & Russell, J. (2006). Reframing Evidence Synthesis as Rhetorical Action in the Policy Making Drama. *Healthcare Policy / Politiques de Santé*, 1(2), 34–42.
- Grue, J. (2013). Rhetorics of difference: Julia Kristeva and disability. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 15(1), 45–57.
- Grue, J. (2018). *Jeg lever et liv som ligner deres. En levnetsbeskrivelse*. Oslo: Gyldendal.
- Hurwitz, B. (2017). Narrative constructs in modern clinical case reporting. *Studies in History and Philosophy of Science*, 62, 65–73.
- Kleinman, A. (1989). *The illness narratives. Suffering, healing and the human condition*. New York: Basic Books.
- Kristeva, J. (2013). A tragedy and a dream: disability revisited. *Irish Theological Quarterly*, 78, 219–30.
- Kristeva, J., Moro, M. R., Ødemark, J. & Engebretsen, E. (2018). Cultural crossings of care: An appeal to the medical humanities. *Medical Humanities*, 44, 55–58.
- Kristeva, J., Moro, M. R., Ødemark, J. & Engebretsen, E. (2018, 29. oktober). Medisinen og menneskeviten-skapene. *Morgenbladet*. Hentet fra: <https://morgenbladet.no/ideer/2018/10/medisinen-og-menneskevitenskapene>
- Nelson, M. (2017). *Argonautene*. (A. Arneberg, oversettelse) Stavanger: Pelikanen forlag. (Original-arbeid publisert 2015)
- Russell, J. & Greenhalgh, T. (2011). Rhetoric evidence and policymaking: a case study of priority setting in primary care. In: P. Dawid, W. Twining & M. Vasilaki (Eds.), *Evidence, Inference and Enquiry*. Oxford University Press, British Academy. DOI: 10.5871/bacad/9780197264843.003.0010

Hvem skal jobbe med barnet?

I en diskusjon rundt hjelp til barn med språkvansker ble spørsmålet stilt: «Hvem jobber direkte med barn som trenger logopedhjelp?». Svaret kunne være enkelt og opplagt, men ofte er det mer sammensatt.

I vedtektene til Norsk Logopedlag, §1 står det blant annet at NLL skal: Punkt D: «Arbeide for en faglig høy standard i utdanningen av logopeder.» Punkt E: «Arbeide for utbygging av undervisnings- og behandlingstilbud for barn, ungdom og voksne med behov for/rett til logopedisk hjelp.»

NLL arbeider for å kvalitetssikre og videreutvikle logoped-utdanningen. Gjennom den årlige utdanningskonferansen sikres drøftinger og samhandling mellom de ulike utdannings-institusjonene.

Siden 2005 har logopedutdanningen vært på mastergradsnivå med fordypning i logopedi. Det vil si at det er mange år siden logopedi var en videreutdanning for lærere, og en gikk fra den skolerettede spesialpedagogiske tenkingen til en mer klinisk-terapeutisk behandling. Faget logopedi har fått en status som gir muligheter for videre faglig utvikling og påbygging. Begrep som logopedisk forskning og evidensbasert praksis er blitt allmenne. Fagutvalget og tidsskriftet holder oss oppdatert om utvikling gjennom konferanser, kurs og artikler.

Hvor befinner dagens logopeder seg i dette landskapet? Den utøvende, praksisnære logopeden som skal arbeide til beste for mennesker med kommunikasjons-, språk-, tale-, stemme-, og svelgevansker. Tar vi med oss nyere fagkunnskap inn i vår praksisutøvelse? Klarer vi å integrere det nye med tidligere kunnskap og erfaring?

Kan vi tenke at utviklingen av faget logopedi også har medført en endring i yrkesutøvelsen? Utdanningen gir en større frihet i valg av arbeidsplasser og arbeidsoppgaver. Arbeid med utredning av vansker, systemrettet arbeid, tilrettelegging og veiledning er viktige element. Men vi vet at vi som logopeder har spesifikk fagkunnskap der direkte klinisk arbeid fortsatt er nødvendig. Logopedi er et profesjonspraktisk fag.

Mennesker med språk- og talevansker sin rett til opplæring og rehabiliterende undervisning er primært hjemlet i Opplæringsloven. Etter avslag på kommunalt nivå kan det gis rett til logopedhjelp via Helfo, helseforvaltningen. Ofte hører vi om personer som ikke får logopedhjelp. Det være seg hos privat praktiserende eller offentlig tilsatte. Årsaksforklaringene er varierende og mange. Det kan være manglende stillings-hjemler, manglende søkere til logopedstillinger eller manglende forståelse for klinisk logopedisk arbeid. Diskusjoner rundt effekten av spesialpedagogiske tiltak, nye læreplaner i skolen, og ressursbruk for hvert enkelt individ spiller også en rolle for vår faggruppe.

Vi logopeder har gjennom NLL jobbet for å få myndigheter og andre til å forstå hva vi driver med. Vi må tenke at det er en kontinuerlig prosess. I våre yrkesetiske retningslinjer står det at lagets medlemmer skal utøve faget logopedi gjennom diagnostisering, undervisning og behandling. Faget omfatter også forsknings- og utviklingsarbeid og forebyggende arbeid.

I del C i de yrkesetiske retningslinjene: «Forhold til elev, klient, pasient og/eller bruker», står det i punkt 2: «Et medlem skal vise varsomhet ved rådgivning overfor personer som medlemmet ikke har hatt til undersøkelse eller har arbeidet med direkte. Diagnostisering per korrespondanse skal ikke forekomme. Dette utelukker ikke at en gjennom korrespon-danse kan følge opp tidligere behandling. Det forhindrer heller ikke at en kan gi generell informasjon av opplysnings-messig karakter.»

Det er viktig å minne oss selv på hvem vi jobber for, hvem som trenger vår erfaring og kompetanse når vi utfra NLL sine vedtekter plikter å arbeide for utbygging av behandlingstilbud for mennesker med språk- og talevansker. La oss arbeide med det logopediske fagfeltet gjennom kvalitetssikring av utdanning og tjenestetilbud mot den enkelte bruker.

Torhild Toft

Kampen om barnas stamming

Vi hadde stamming hos barn som tema under den internasjonale stammedagen 22. oktober. Det er et viktig tema som vi jobber med kontinuerlig, og vi fikk mye god oppmerksomhet i forbindelse med 22. oktober. Likevel er det nødvendig å understreke at vi også får negative henvendelser som gjelder stamming hos barn.

Nylig mottok vi en epost med oppfordringen om å la være å rette søkelys på tidlig behandling av stamming hos de minste barna. Begrunnelsen var at de fleste barn likevel vokste stammingen av seg, og at en bevisstgjøring av stammingen gjennom tidlig behandling bare ville gjøre vondt verre. I svaret la vi vekt på at vi baserte oss på faktabasert kunnskap og ny forskning som samlet sett har samme grunnholdning: Logopedbehandling i barnehagealder har best effekt.

Det er helt uproblematisk å føle med dem som står midt oppe i stammingen og frustrasjonen over hva stamming kan gjøre med livskvaliteten. I dag vet vi mye mer om årsakene til stamming og hvilke faktorer som påvirker stamming, positivt og negativt: At de fleste barn begynner å stamme i barnehagealder, at de fleste slutter å stamme av seg selv, men ikke alle. En av ti barn stammer i løpet av barnehagealder. To av tre slutter å stamme før skolestart. En av hundre voksne stammer.

Vi har satt «barn» som tema for 22. oktober flere ganger før, og det nevnte eksempel over er nok en bekreftelse på at vi må kjempe for barna våre i lang, lang tid fremover. Vi kan aldri bli mett på faktabasert kunnskap. Vi kan alltid lære mer. Men vi må ville det, være i stand til å revurdere tidligere valg og innse at vi ville ha hatt nytte av å vite mer. Et sterkt og viktig budskap kan aldri gjentas for ofte.

Logoped Linn Stokke Guttormsen er den første i Norge med doktorgrad i stamming. Hun har undersøkt hvilke holdninger barn har til måten de snakker på, foreldrenes holdninger og forståelse for stamming mellom foreldre og barnehagelærere. Et av hovedfunnene i doktorgraden er at barn som stammer hadde mer negative holdninger til egen måte å snakke på enn barn som ikke stammer. Forskjellene mellom gruppene økte med alder, og barna som stammer hadde enda mer negative holdninger når de ble eldre. I videointervjuet som ble publisert få dager før 22. oktober på vår nettside og Facebook-side, oppsummerte Linn Stokke Guttormsen essensen av doktorgraden og at behandling av stamming i barnehagealder har best effekt.

Vi fulgte opp Linns viktige budskap med en nyhetsreportasje på NRK Supernytt, barnas egen nyhetskanal, hvor Celina Dahl Hasanov (11 år), Jakob Lynn Castillo Ryen (10 år), Emile Maitanew Wilondja (8 år) og Kasper Skaugvoll Kvarsnes (10 år) fortalte om sin egen stamming. Alle fire forklarte hva stamming er så presist og treffende, og reportasjen burde vises på foreldre-og-barn-samlinger rundt på landets logopedkontorer som et skoleeksempel på hva stamming er for barn. Celina, Jakob, Emile og Kasper går alle hos logoped Tommy Olsen ved Senter for stamming og løpsk tale i Lillestrøm. Både Tommy og Linn er medlem i foreningens faglige utvalg, sammen med Hilda Sønsterud og Siv Andresen, som er logopeder vi samarbeider tett og godt med. Vi kan ikke få nok av faktabasert kunnskap og ny, aktuell forskning.

De siste årene har vi prioritert å bygge gode relasjoner med logopedene. Bli kjent med dem, engasjere dem, dele erfaringer og kunnskap. Vi har hatt mange diskusjoner, og det hender vi er uenige, men samtaleklimaet er alltid konstruktivt. Grunnbjelken er alltid at vi sammen kan gjøre hverandre gode. Vi har et godt samarbeid med flere av utdanningsstedene, og dem vi ikke kjenner godt nok, skal vi bli bedre kjent med. Jo tidligere vi som en interesseforening for alle med taleflytvansker, stamming og løpsk tale, kan informere om de personlige erfaringene vi sitter med, og som logopedene gjentatte ganger har sagt er verdifull kunnskap, og fortelle om verdien av at vi samarbeider, desto bedre kan logopedtilbudet bli, og desto flere barn kan vi hjelpe før det er for sent.

*Martin Aasen Wright
er styreleder og presseansvarlig
i Norsk interesseforening for
stamming og løpsk tale (NIFS).
martin.aasen.wright@gmail.com*

Presentasjon av ph.d.-prosjekter

Vi i redaksjonen i Norsk tidsskrift for logopedi vil gjerne synliggjøre noe av det stadig økende mangfold av doktorgradsprojekter som gjennomføres av logopeder og andre innen tilknyttede fagområder. På denne siden vil vi fortløpende presentere doktorgradsprojekter. Holder du på med forskning på doktorgradsnivå eller kjenner en logoped som gjør det – ta gjerne kontakt med redaksjonen.

Navn:
Hanne Røe-Indregård

E-post:
hanne.roe-indregard@isp.uio.no

Bakgrunn:
Bachelor fra barnehagelærer-utdanningen i Tromsø, årsenhet i spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo og master i spesialpedagogikk med fordypning i logopedi fra Universitetet i Oslo

Doktorgradsstillingen er tilknyttet Institutt for Spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo der jeg også er tilknyttet forskergruppen Communicative Processes (ComPros). Doktorgradsstillingen er fireårig (i perioden 2018-2021).

Navn på ph.d.-prosjekt (arbeidstittel): Lingvistiske kvaliteter i tidlige samspill på tvers av ulike kontekster og kommunikasjonspartnere

Fra tidligere forskning vet vi at barns språkmiljø varierer med ulike situasjoner og ulike kommunikasjonspartnere. Det er imidlertid et behov for mer kunnskap knyttet til miljøets innflytelse på barns språkutvikling. I min doktorgradsavhandling ønsker jeg å bidra til vår kunnskap om hvordan ulike samspillserfaringer kan bidra til å forme barnas språkutvikling.

Mer presist vil jeg studere lingvistiske kvaliteter i ulike læringssituasjoner, og ulike kommunikasjonspartneres innflytelse på barns språkutvikling. For å besvare dette benyttes to tilnærminger:

- 1) En longitudinell observasjonsstudie av foreldre-barn interaksjoner som baserer seg på dyadiske samspill av foreldre og barn (far-barn og mor-barn) i en frilekssituasjon når barna er to og tre år gamle. Video-observasjonene er samlet inn i forbindelse med studien Barns Sosiale Utvikling (BONDS) ved Nasjonalt Utviklingssenter for Barn og Unge (NUBU)
- 2) En kryss-kontekstuell undersøkelse av barnehagelærer-barn-interaksjoner som baserer seg på dyadiske samspill av barnehagelærer og barn i alderen fem-seks år i tre ulike situasjoner. Data er samlet inn til en studie ved Institutt for Spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo, for å lære mer om læringsdialoger i barnehagen og hvordan ulike miljøer kan bidra til å fremme barns språklæring i barnehagen.

Hovedveileder er Imac Maria Zambrana, førsteamanuensis ved Institutt for Spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo Biveiledere er Veslemøy Rydland, professor ved Institutt for Pedagogikk, Universitetet i Oslo og Meredith Rowe, professor ved Harvard Graduate School of Education.

Presentasjon av ph.d.-prosjekter

Navn:
Silje Hokstad

E-post:
silje.hokstad@isp.uio.no

Bakgrunn:

- Master i spesialpedagogikk, fordypning i utviklingshemming, Universitetet i Oslo (UiO), 2014 – 2017
- Vitenskapelig assistent i The Down Syndrome LanguagePlus-project (DSL+), 2014 – 2017
- Spesialpedagog i Oslo kommune, 2010 – 2014

Ph.d-stipendiat:

- Institutt for Spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo
- The Down Syndrome LanguagePlus-project (DSL+)
- Medlem i forskergruppen ComPros: <https://www.uv.uio.no/forskning/grupper/compros/index.html>
- Tidsperiode: Mars 2018-mars 2022
- Veiledere: Hovedveileder Kari-Anne Bottegård Næss (ISP, UiO) og biveileder Christopher Lemons (Vanderbilt University)

Strukturert språkstimulering for barn med Down syndrom

Mitt ph.d.-arbeid er knyttet til DSL+-prosjektet, ledet av Kari-Anne B. Næss (Institutt for spesialpedagogikk, UiO). Prosjektet har som formål å undersøke effekten av et forskningsbasert språkstimuleringsstiltak med fokus på utviklingen av bredde- og dybdevokabular.

Selv om funksjonsnivået til barn med Down syndrom varierer, vil de aller fleste ha utfordringer knyttet til språklig og kommunikativ utvikling (Abbeduto et al., 2007). Vokabular og da særlig dybdevokabular (hvor godt barnet kjenner ord) ser ut til å være en spesifikk vanske for denne gruppen. Dette innebærer at selv om barnet kjenner igjen ord (f.eks. knytter ord til bilde) så er den semantiske kunnskapen om ordet ofte overfladisk (Laws et al., 2015). Dette medfører at situasjoner som krever dypere og mer inngående kunnskap om ord er utfordrende, som det å fortelle om opplevelser og følelser eller det å kunne bruke ord i ulike kontekster og sammenhenger. DSL+-intervensjonen er et strukturert og intensivt språktiltak (20-30 minutter daglig, 5 dager i uken, over 30 uker) utviklet for å imøtekomme de vanskene barn med Down syndrom har

knyttet til utviklingen av vokabular. Gjennom treningen i DSL+ blir over 300 ord introdusert gjennom bildebokdialog og tilhørende treningsoppgaver. Prosjektet er til nå gjennomført med 104 førsteklassinger fordelt på 88 skoler. Intervensjonen ble implementert av barnas lærer/spesialpedagog og assistent, som mottok opplæring fra DSL+-teamet i forkant. Intervensjonen inkluderer både individuelle økter, smågruppeøkter (3-4 elever) og klasseøkter. Hovedvekten av intervensjonen gjennomføres digitalt (app for iPad).

På nåværende tidspunkt jobber vi i DSL+-teamet med bearbeiding av data fra to årskull med førsteklassinger som har deltatt i prosjektet, og vi gleder oss til å kunne dele resultatene fra effektstudien. I mitt doktorgradsarbeid vil jeg fokusere på faktorer som muligens kan forklare variasjon i effekt, og potensielt kan si noe om for hvem og under hvilke forutsetninger tiltaket gir effekt. Slike faktorer kan være barnets språklige utviklingsnivå før intervensjonens oppstart, gjennomføringsgraden av treningen, lærerens bruk av støttestrategier og barnets engasjement i treningsøktene. Dette er kunnskap som blant annet kan informere praktikere (logopeder, spesialpedagoger og andre) om anvendeligheten av tiltak i møte med enkeltbarn, samt tydeliggjøre hvilke forutsetninger som ligger til grunn for at intervensjonen skal være effektiv.

DSL+ søker deltakere til en pilotering av DSL+ for barn med utviklingshemming:

Våren 2019 vil vi gjennomføre et piloteringsprosjekt for barn med utviklingshemming der studenter fra Universitetet i Oslo og Universitetet i Tromsø bidrar i datainnsamlingsarbeidet. I den forbindelse søker vi førsteklassinger med utviklingshemming (også barn med Down syndrom) med bosted i Oslo/Akershus/Nedre Buskerud/Østfold eller Troms. Først til mølla-prinsippet vil bli benyttet. Kontaktinfo: silje.hokstad@isp.uio.no, tlf. 48110271.

The Down Syndrome LanguagePlus-project kan følges på: <http://dslplusproject.blogspot.com>

Referanser:

- Abbeduto, L., Warren, S. F., & Conners, F. A. (2007). Language development in Down syndrome: From the prelinguistic period to the acquisition of literacy. *Mental retardation and developmental disabilities research reviews*, 13(3), 247-261.
- Laws, G., Briscoe, J., Ang, S. Y., Brown, H., Hermena, E., & Kapikian, A. (2015). Receptive vocabulary and semantic knowledge in children with SLI and children with Down syndrome. *Child Neuropsychology*, 21(4), 490-508.

En enklere hverdag med ARKo Journalprogram

Med ARKo får du:

Journalprogram med elektronisk
HELFO-oppgjør

Dagbok og ukeoversikt

Kasse- og fakturasystem

Statistikk og årsmelding

Prøv ARKo gratis i 1 måned!

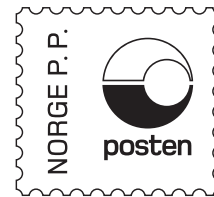
ARKo AS | www.arko.no | firmapost@arko.no | 57 72 70 20

Fornøyde kunder er vår styrke

KURS & KONFERANSER

Tidspunkt	Tema	Sted	Nettadresse
05. – 06. desember 2018	Talk Tools nivå 2	Oslo	http://www.barnasspraksenter.no/kurs/
06. desember 2018	PAS – steget inn i fonologisk og artikulatorisk bevissthet	Oslo	https://kurs.statped.no/Default.aspx?Themeld=6
17. – 18. januar 2018	Småbørnskonferencen; Sprog, leg og fællesskaber	Nyborg, DK	https://www.via.dk/etter-og-videre-uddannelse/uddannelsesstilbud/konferencer/smaaboernskonferencen-2019
23. januar 2019	Norsk med tegnstøtte (NMT) for alle	Holmestrand	https://kurs.statped.no/
24. januar 2019	Artikulasjonstrening med Ingebjørg skau	Ulstein Kloster	arr. av Rogaland Logopedlag
01. februar 2019	Kartlegging og behandling av kognitive kommunikasjonsvansker som følge av ervervet hjerneskade	Bergen	Påmelding til Hordaland og Sogn og Fjordane logopedlag
04. – 05. februar 2019	Feeding Therapy: A Sensory Motor Approach	Odense, DK	https://talktools.com/collections/event-calendar
08. februar 2019	Språklydsvansker og artikulasjonstrening	Tromsø	Arr. Troms og Finnmark logopedlag nina.camilla.hansen@gmail.com
14. – 15. februar 2019	7. nasjonale konferanse om hjerneslag	Oslo	www.hjerneslag.no
26. februar 2019	Åpent kurs i norsk med tegnstøtte (NMT)	Trondheim	https://kurs.statped.no/
13. mars 2019	Norsk med tegnstøtte (NMT) og visuell tilrettelegging	Oslo	https://kurs.statped.no/
14. – 15. mars 2019	NLLs vinterkonferanse	Oslo	monica.knoph@statped.no
21. – 22. mars 2019	LSVT LOUD	Durham, UK	https://www.lsvtglobal.com/store/IdaCampaignLOUD-LSVT?Id=0-1t1C000005emWI
25. – 26. mars 2019	ALFs etterutdanningskurs	Nyborgstrand, DK	www.alf.dk
11. april 2019	Kurs i småbarnstesten Bayley III	Oslo	https://kurs.statped.no/
09. mai 2019	CELF-4	Oslo	Påmelding til: a.l.rygvoid@isp.uio.no
17. – 18. mai 2019	LSVT LOUD	Aveiro, Portugal	https://www.lsvtglobal.com/store/IdaCampaignLOUD-LSVT?Id=01t1C000005emWI
21. mai 2019	Åpent kurs i norsk med tegnstøtte (NMT)	Trondheim	https://kurs.statped.no/Default.aspx?Themeld=6
04. juni 2019	Norsk med tegnstøtte (NMT)	Stavanger	https://kurs.statped.no/
15. – 16. august 2019	LSVT LOUD	New York, USA	https://www.lsvtglobal.com/store/IdaCampaignLOUDLSVT?Id=01t1C000005emWI
18. – 22. august 2019	31st World Congress og the International Association of Logopedics and Phoniatrics	Taipei, Taiwan	http://ialpdev.info/third_slider/31st-ialp-world-congress-2019/

Informasjon om Kurs/konferanser skal innholde **Dato/Tema/Sted/Kontaktpersoner**

Avsender: NLL v/ Inge Andersen, Strengelvåg, 8430 Myre

INNHold

Redaktøren <i>Jannicke Karlsen</i>	s. 3
Nytt fra styret <i>Gro Nordbø</i>	s. 5
Utpøving og normer for Haukeland Afasi-screeningtest (HAST) <i>Elsie Dalåmo, Bodil Bergljot Johanson, Lajla Kristiansen, Randi Kaasa, Mari Myklebust, Monica Norvik og Gerd Slaatsveen</i>	s. 6
Tidlig språkkartlegging, til barnets beste? <i>Marianne Klem og Bente Hagtvet</i>	s. 12
Informasjon: Har du bilder av historisk interesse?	s. 25
Referat: CPLOL-møte i Riga <i>Anne-Lise Rygvold og Signhild Skogdal</i>	s. 27
Referat: Barns språk i tale og skrift <i>Bente Eriksen Hagtvet</i>	s. 28
Referat: 18th International Aphasia Rehabilitation Conference <i>Ingvild E. Winsnes og Nina Høeg</i>	s. 34
Referat: Disputas Linn Stokke Guttormsen <i>Jana Kruse</i>	s. 38
Referat: Nordland logopedlag – Kursdager med Inger Marie Trovi <i>Anita Ness Byberg og Johanne Vik</i>	s. 40
Lesernes side: Grenseløst eller over grensen? Et reisebrev <i>Line Haaland-Johansen</i>	s. 41
Yrkesetikk <i>Torbild Toft</i>	s. 46
NIFS: Kampen om barnas stamming <i>Martin Aasen Wright</i>	s. 47
Presentasjon av ph.d.-prosjekt <i>Hanne Røe-Indregård</i>	s. 48
Presentasjon av ph.d.-prosjekt <i>Silje Hokstad</i>	s. 49
Kurs & Konferanser	s. 51